

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI

87089

İSTANBUL MEVLEVÎHANELERİNDEKİ MÛSİKÎŞİNAS ŞEYHLER
(HAYATI VE ESERLERİ)

(Yüksek Lisans Tezi)

Tez Danışmanı: Yrd.Doç.Dr.Nuri ÖZCAN

Ünzile ÇUHADAR

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ
İSTANBUL 1999

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖNSÖZ.....	IV
KISALTMALAR.....	V
GİRİŞ.....	

BİRİNCİ BÖLÜM HAYATLARI

ABDÜLBÂKÎ DEDE (BAYKARA).....	1
ABDÜLBÂKÎ NÂSİR DEDE.....	1
ABDÜLBÂKÎ SIRRÎ DEDE.....	2
ABDÜRRAHİM KÜNHÎ DEDE.....	2
AHMED ÂRİF HİKMET DEDE.....	2
AHMED CELÂLEDDİN DEDE.....	2
ALÎ DEDE, ARAPZÂDE.....	2
ALÎ NUTKÎ DEDE.....	2
HÜSEYİN FAHREDDİN DEDE.....	3
MEHMED ATÂULLAH DEDE.....	3
MEHMED CELÂLEDDİN DEDE.....	3
MEHMED SAİD DEDE.....	3
NÂYÎ OSMAN DEDE, KUTB-İ NÂYÎ.....	4
YUSUF DEDE, ÇENGÎ.....	4

İKİNCİ BÖLÜM

BESTELENER MEVLEVÎ ÂYİNERİ

ACEM-BÛSELİK MEVLEVÎ ÂYİN-İ ŞERÎFİ.....	4
HİCAZ MEVLEVÎ ÂYİN-İ ŞERÎFİ	5
ŞEVKUTARAB MEVLEVÎ ÂYİN-İ ŞERÎFİ.....	6
ACEM AŞÎRAN MEVLEVÎ ÂYİN-İ ŞERÎFİ.....	7
DÜĞÂH MEVLEVÎ ÂYİN-İ ŞERÎFİ	8
RAST MEVLEVÎ ÂYİN-İ ŞERÎFİ	10
UŞŞAK MEVLEVÎ ÂYİN-İ ŞERÎFİ.....	11
ÇARGÂH MEVLEVÎ ÂYİN-İ ŞERÎFİ	11
HİCAZ MEVLEVÎ ÂYİN-İ ŞERÎFİ	11
SONUÇ.....	11
BİBLİYOGRAFYA.....	11
İNDEKS.....	11

ÖNSÖZ

Büyük mütefekkir ve yazar Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'nin ölümünden sonra Sultan Vele tarafından temelleri atılan Mevlevî tarikatı, Türk ilim, felsefe, sanat ve edebiyatına bir çok değer şahsiyet kazandırmıştır.

Hız. Mevlâna'nın yüksek şahsiyeti etrafında teşekkül eden bu tarikatta mûsikînin ayrı bir yeri ve önemi vardır. Türk klâsik saz ve söz mûsikîsinin gelişmesinde büyük etkileri olan Mevlevî mûsikîsinde düşünce ve hareketten daha çok derûni vecde davet eden bir özellik dikkat çeker.

Sanat bakımından Türk mûsikîsinin hiç şüphe yok ki en kıymetli eserleri Mevlevî Âyinleridir. Bundan dolayıdır ki sonraki devirlerde bir çok mûsikîşinas sanattaki maharetlerini “Âyin” bestelemekte gösterme ihtiyacını duymuşlardır. Ayrıca bir çok klâsik mûsikî bestekârı ve nazariyatçısının Mevlevî olduğunu da göz ardı etmemek gerekir.

Bu cümleden olarak bugüne kadar İstanbul Mevlevîhanelerinde yaşamış mûsikîşinas şeyhlerin hayatları ve vücuda getirdikleri eserlerini inceleyen bir çalışmanın bulunmayışı bizi bu sahada araştırma yapmaya yöneltti.

Bu sebeple yüksek lisans tezimizde İstanbul'daki Mevlevîhanelerinde yaşamış mûsikîşinas şeyhlerin hayatları yanında onların besteledikleri Mevlevî Âyinlerini konu aldık.

Tezimiz iki bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde İstanbul'da bulunan Galata (Kuledibi), Yenikapı, Kasımpaşa, Beşiktaş (sonra Bahâriye) ve Üsküdar Mevlevîhanelerinde yaşamış şeyhlerin biyografileri; ikinci bölümde ise bu mûsikîşinaslar tarafından bestelenmiş olan dokuz Mevlevî Âyininin güfteleriyle birlikte notaları ilave edilmiştir. Bestekârların hayatları incelenirken âyinler dışındaki diğer eserleri ise sadece liste halinde verilmiştir.

Bu çalışmamızın gerçekleşmesinde yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım Marmara Üniversitesi Türk-Din Mûsikîsi Ana Bilim Dalı Başkanı Yrd.Doç.Dr.Nuri Özcan Beyefendi'ye ayrıca tasavvuf metinleri okuma hususundaki yardımlarından dolayı Prof.Dr.Mustafa Tahra Beyefendi'ye teşekkür ederim.

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
Antoloji	Türk Musikisi Antolojisi
bkz.	Bakınız
BTMA.	Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi
c.	Cilt
çvr.	Çeviren
DBİA.	Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi
İKN.	İstanbul Konservatuarı Neşriyatı
İslâm Med.Mec.	İslâm Medeniyeti Mecmuası
İst.Ans.	İstanbul Ansiklopedisi
Ktp.	Kütüphane
MEBTA.	MEB Türk Ansiklopedisi
nr.	Numara
nşr.	Neşreden
ö.	Ölüm tarihi
s.	sayfa
sy.	Sayı
Yenikapı	Yenikapı Mevlevîhânesi
TDVİA.	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

GİRİŞ

Tasavvuf bir ilim olduğu kadar bir hâl ve bir eğitim olması münasebetiyle zamanla gereği ferdi gerekse toplum hayatımızda derin izler bırakan müesseseler kurmuştur. Tasavvufun kurduğu geliştirdiği bu müesseseler tarikatlardır.

XI. asır başında yaşamış bulunan Gazzâlî (ö.1111), tasavvuf tarihimizde bir dönüm noktasıdır. Gazzâlî'nin geliştirip sistematize ettiği ehl-i sünnet tasavvufu, Gazzâlî'den sonra müessese bazında faaliyet göstermeye başladı. Bu yüzden XII. ve daha sonraki asırlarda tasavvufun tarikat şeklinde müesseseleştiği çağlardır.

Tekkesi, zâviyesi, şeyh ve mürid münasebetleriyle ilk tarikatlar XII-XIII. yüzyılda kurulmuştur. Bağdat'ta Abdülkadir Geylânî, Basra'da Ahmed Rifâî, Türkistan bölgesinde Ahmed Yesevî bu dönemde yetişen ilk tarikat kurucularıdır.

Lügatte “gidilecek yol, izlenecek usûl, hâl ve durum” gibi anlamlar ifade eden “tarîk” ve “tarîkat” kavramı insanların manevî kabiliyetlerini geliştirmek için kurulan manevî yol demektir. Tarikat önceleri âhireti kazanmak için dünyadan yüz çevirmek, rûhî kuvvetleri terbiye, nefis ve tabiata ait güçleri kontrol altına alabilmek için izlenen yol anlamındaydı. Daha sonra ise bir tekke ve zâviye çevresinde “şeyh” denilen manevi bir rehber gözetiminde rûhî eğitim görecek kişilerin uydukları ahlâki sosyal kaidelerin tümüne ad oldu.¹

Tasavvuf bir aksiyon ve fikir hareketi olarak ortaya çıkıp tarikat biçiminde teşkilatlanmay başlayınca önceleri “ribat” daha sonra “tekke” namıyla anılan müesseseler kurulmaya başlandı.

Tekke ise, Arapça “tekye” kelimesinin galatıdır. “Dayanma, dayanacak yer” demektir. Tekkeler, câmî ve mescidin dışında tarikat zikir, âyin ve sohbetlerinin yapıldığı yerlerdir.²

Tarikatlar, zikir şekillerine, düşünce ve inanç sistemlerine göre ayrılmışlardır. Buna göre İslâm dünyasında en yaygın on iki tarikat şunlardır; Kâdirîyye, Yesevîyye, Rifâîyye, Sühreverdîyye, Çiştîyye, Şâziliyye, Mevlevîyye, Bedevîyye, Desûkîyye, Nakşibendîyye, Halvetîyye ve Bayramîyye.

Tekkelerde, her tarikatın kendine mahsus zikir şekilleri vardı. Bu meclislerde görülen sûfilerin bazı hareketlerine, vecde gelme, raks ve semâ etme hallerine âyin denilmiş, kişilerin Allah'a yaklaştırdığına inanılan bu âyinlere tarikatlarda büyük önem verilmiştir. Başlangıçta her biri çeşitli tasavvufi topluluklar birbirinden farklı âyin şekillerine sahiptirler. XII. yüzyılda

¹ Kâmil Yılmaz, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul 1997, s.229-230

² a.g.e. s.266-267

itibaren bu farklılıklar daha da belirginleşmeye başlamış ve her tarikat diğerinden ayrı bir zikir usûl ve âdabı benimsemiştir. İlk zamanlarda “semâ meclisi” adı verilen tasavvufî toplantılar sonradan genel olarak “âyin” denilmiş ancak daha sonra her tarikat kendi âyinine özel bir isim vermiştir. Mesela: Şâzelîler âyinlerine “hadra”, Mevlevîler “semâ”, “âyin” veya “mukâbele Rıfâîler “zikr-i kıyam”, Halvetîler “darb-ı esmâ”, Celvetîler “nısf-ı kıyam”, Nakşibendîler “hatm-i hâcegân” demişlerdir.³

Âyinler ekseriyetle tarikatın “evrâd”ı ile başlar. Evrâdlar, zikre katılanların sesleriyle iştirak ettikleri muayyen bestesi olan eserlerdir. Tarikatlarda zikirler muhtelif tarzlarla yapıldı

- 1) Zikirlerini oturdukları yerde icra edenler. Bunlara “ku’ûdî” denilir.
- 2) Ayakta zikir yapanlar. Bunlara “kıyâmî” denilir. Kıyâmî zikrin de farklı şekilleri vardır:
 - a) Ayakta, oldukları yerde sağa, sola dönerek veya sallanarak zikredenler,
 - b) Ayakta, kollarını birbirlerinin omuzlarına atarak meydana gelen dairede muntazam tempo ile sağ ayak ileri, sol ayak geriye atılmak suretiyle sağdan sola yürüyerek devredenler.Bunlara da “devrânî” denilir.

Söz, bazı tarikat zikirlerinde kullanılırdı. Bunlar arasında Mevlevîliği gösterebiliriz. Ne rebab ve kudüm eşliğinde yapılan Mevlevî Âyinleri dînî mûsikîmizde önemli bir yere sahiptir.⁴

Mevlâna Celâleddin-i Rûmî’nin yüksek şahsiyeti etrafında meydana gelen “Mevlevî Tarikatı”nda, tarikat mensuplarının cezbe hâliyle ayakta dönmesi, zikretmesine “semâ”; 1 esnada okunan, muhtelif makamlardan bestelenmiş dînî mûsikî eserlerine de “Âyin, Âyin-i şerî” denir. Ancak “semâ” ve “mukâbele” de denilen Mevlevî Âyini sadece âyin-i şerî okunmasından ibaret değildir. Bir Mevlevî Âyininin klâsik âdab ve erkânıyla icrâsı şu şekildedir:

Semâhane denilen dergâhın en büyük salonunda cemaatle vakit namazı kılınıp teâzzül çekilerek dua edilir. Sonra şeyh efendi veya mesnevîhan tarafından *Mesnevî*’den beyitler okunup, şerh edilir. Buna “ders” tabir edilir. Dersten sonra şeyh efendi dua eder. Duâ arkasından dervişlerden biri, güftesi Mevlâna’ya, bestesi mûsikîmizin büyük bestekârlarından Buhârîzâde Mustafa İtrî’ye ait “rast” makamındaki “na’t”ını ayakta okur. Na’t biter bitmez neyzenbaşı ney ile bir taksim yapar. Taksim ve onu takiben çalınan peşrev, o gün icra edilecek Mevlevî Âyininin makamındadır. Peşrev bittikten sonra âyin-i şerî’nin icrası mutrip tarafından çalınıp okunmak suretiyle başlar. Âyinin hemen arkasından bir peşrev ve son yürük sen çalınır. Neyzenbaşı veya emriyle diğer neyzenlerden biri âyinin son taksimini yapar. Taks

³ Süleyman Uludağ, “Âyin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1991, c.IV, s.250

⁴ Nuri Özcan, *Yüksek Lisans Ders Notları*, (Dînî Mûsikî), s.31-32

bittikten sonra âyinhanlardan birisinin okuduğu “aşr-ı şerîf”in ardından duacı dede “duâ” ok ve en sonunda şeyh efendi tarafından okunan “Fâtiha” ve “Gülbank” ile âyin-i şerîf nihay bulur.

Bütün bunlardan sonra niyaz mukâbelesi varsa, son peşrev yerine neyzenbaşının taksimi i segâh makamına geçilip niyaz âyini okunur; son yürük semâi ve taksim ile mukâbele biter.

Bir dînî mûsîkî terimi olarak âyin, söz ve saz mûsîkîsinin birlikte ve nöbetleşe yer aldığı uslûb ve inşa bakımından tekke mûsîkîsinin yüksek değerde ve seçkin eserlerine denilmektedir. Her birine “selâm” adı verilen dört kısımda tertib edilen âyinlerin güfteleri Mevlâna Celâleddîn Rûmî’nin *Mesnevî*, *Dîvân-ı Kebîr* ve *Rubâ’iyyât* adlı eserlerinden, oğlu Sultan Veled’ şîirlerinden ve bazı Mevlevî şairlerinin manzum parçalarından seçilmiştir. Güftelerde mıs sonları şîirin veznine uygun “hey hünkâr-ı men, sultan-ı men, ra’nâ-yı men, zîbâ-yı me makbûl-i men, matlûb-i men” gibi terennüm denilen kelimelerle süslenerek zenginleştirilir. Kıt ve selâm aralarındaki saz terennümleri âyinhanların bir an soluklanmasına yardımcı olur. Âyin şerîflerde peşrevler devr-i kebîr; birinci selâm devr-i revân, ağır düyek, düyek; ikinci dördüncü selâm ağır evfer usûlleriyle ölçülmüşlerdir. Âyinin en uzun bölümü olan üçün selâmda ise eseri monotonluktan kurtarmak düşüncesiyle değişik usûller kullanılmıştır. I selâmın ilk dörtlüğünde devr-i kebîr, nadiren frenkçin, saz terennümlerinde ise aksak sen usûlleri kullanılmıştır. Bunun ardından hemen bütün âyinlerde tekrarlanan Türkçe “Ey ki hez âferîn, bu nice sultân olur” mısraı ile başlayan Ahmed Eflâkî’nin Sultan Veled hakkında kıt’asından sonra Farsça olarak devam eden diğer dörtlüklerde gittikçe hızlanan yürük sen usûlü yer almaktadır. Son peşrev düyek veya sofyan, son yürük semâi ise oldukça hızlı yür semâi usûlüyle ölçülmüştür.

Âyin-i şerîf icra etmekle vazifeli topluluğa “mutrip” adı verilir. Bu heyette âyin okuyanlı “âyinhan” denilir ve bunları kudümzenbaşı yönetir.⁵

XIII. yüzyılın ikinci yarısı, Anadolu’da maddi ve manevi buhranların yaşandığı Anadolu Selçuklu Devleti’nin parçalanmaya başladığı bir dönemdir. Bu ümitsiz yıllarda Konya’ya gel Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî (ö.1273) Anadolu’da iman, ilmin, kültürün, şîirin ve mûsîkî kurtarıcısı olmuştur.

İmanı, ilmi, zevki, fikirleri, şîirleri satırlara sığmayacak derecede geniş olan Mevlâna I şeyde olduğu gibi mûsîkî ve semâyâ çok değer vermiş, bir anlamda onları yüceltmıştır. Mevlâ

⁵ Cinuçen Tanrıkorur, “Âyin”, *TDVİA.*, c.IV, s.251-252

dostları ile birlikte, Konya’da mûsikî meclislerine katılmış, bu meclislerde semâ yapmıştı. Çünkü, Mevlâna’nın semâ ilahi bir neş’enin cezbenin ve coşkunluğun belirtileri sayılır.

Mevlâna’dan sonra özellikle oğlu Sultan Veled (1226-1312) ve Ulu Ârif Çelebi (1272-1320), geliştirdikleri “Mevlevîyye Tarikatı” nda mûsikî ve semâ birleştirerek bir şekil meydan getirmişlerdir.

Mevlevîlik, kuruluşundan bu yana en yaygın tarikatlardan biri olma özelliğini korumu. Konya’dan sonra İstanbul başta olmak üzere Şam, Halep, Kahire, Bursa, Balkanlar ve Kırım gibi Osmanlı ülkesinin önemli merkezlerinde Mevlevî dergâhları ve mensupları faaliyetlerini devam ettirmişlerdir. Osmanlı Sultanları da Mevlevîliğe ilgi duymuşlar, III. Selim gibi Mevlevî muhipleri de çıkmıştır. Mevlevîliğin merkezi Konya’daki Mevlâna Âsitânesi’dir. Mevlâna, genî ufku ve kucaklayıcı düşünce tarzı ile, her devirde ilgi uyandırdığından, tekkeleri kapatılmasından (1925) kısa bir süre sonra Mevlâna türbesi müze olarak açılmıştır.⁶

Şimdi bu kısa açıklamalardan sonra İstanbul Mevlevîhaneleri hakkında ayrıntılı bilgi vermeye çalışacağız:

Galata Mevlevîhanesi

Kulekapısı ve Kuledibi Mevlevîhanesi olarak da anılan ilk büyük mevlevîhanedir. I. Beyazıt dönemi (1481-1512) vezirlerinden İskender Paşa’nın Galata surlarındaki av çiftliğini 1491’de inşa ettirilmiştir.

Tekkenin ilk postnişini Sultân-ı Divânî Sema’î Mehmed Dede’(ö.1529) dir. Postnişinli çok kısa sürmüş ve yerine halîfesi Safâyî (ö.1533) geçmiştir. Tarikatın Galata Mevlevîhanesi’ne odaklanan örgütlenme faaliyetleri bu şeyhin zamanına rastlar. Daha sonra meşihat makamına Mesnevîhan Mahmud Dede’yi (ö.1548) görüyoruz. Aşçıbaşı Velî Dede ile birlikte yürüttüğü Mevlevîliği yaygınlaştırma çabaları, II.Beyazıt’ın siyasi desteğiyle İstanbul’a sokulmuş. Halvetîyye tarikatının şehirdeki yoğun gelişimi karşısında fazla etkili olamamış ve Galata Mevlevîhanesi bu dönemde geçici bir süre Halvetîliğin denetimine girmiştir. Tekkeyi yeniden Mevlevîliğe bağlayan şeyh ise, Sırrî Abdî Dede (ö. 1631) olmuştur. Fakat bir süre sonra Mevlâna Âsitânesi Postnişini Bostan Çelebi tarafından meşihatı kaldırılmış ve yerine Şârih-i Mesnevi İsmâil Rûsûhî Dede (ö.1631) tayin edilmiştir. Rûsûhî Dede’nin vefatıyla meşihat makamına önce Âdem Dede (ö.1652) sonra da ünlü divan şairi Arzî Mehmed Dede (ö.1664) atanmış ve ardından da boşalan tekke meşihatı, Mevlâna Âsitânesi Postnişini Hüseyin Çelebi’ye muhalif gurubı temsilcisi Mevlevîzâde Derviş Çelebi tarafından doldurulmuştur. Derviş Çelebi’nin Konya’da

⁶ Yılmaz, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s.229-230

Çelebilik makamına getirilmek istendiği, ama bu gerçekleşmeyince kısa bir süre Galata Mevlevîhanesi postnişinliğinde bulunduktan sonra meşihatının kaldırıldığı bilinmektedir. Yeri Nâci Ahmed Dede (ö.1671), daha sonra da Gavsî Ahmed Dede (ö.1697) getirilmiştir. Gavsî Ahmed Dede XVIII. yüzyılın ortalarına kadar Galata Mevlevîhanesi'ni yöneten şeyh ailesi kurucusudur. Bu aile Ahmed Dede'nin damadı Kutb-i Nâyî Osman Dede (ö.1729) ve torunu Abdülbâkî Sırrî Dede (ö.1750) ile dergâha altın çağını yaşatmıştır. XVIII. yüzyılda Galata Mevlevîhanesi tarihine damgasını vuran ikinci büyük şeyh ailesi Sâfi Mûsâ Dede'dir. Mûsâ Dede doğrudan dergâh yönetiminde bulunmamış, fakat oğulları Mehmed Şemseddin Dede (ö.1760) ve Îsâ Dede (ö.1771), damadı Selîm Dede (ö.1777) ile torunu Mehmed Sâdık Dede (ö.1778) mevlevîhane meşihatında bulunan aileyi temsil etmişlerdir. Tekkenin tarihindeki önemli onarım faaliyetlerinden birisi bu ailenin meşihat dönemine rastlar. Îsâ Dede'nin postnişinliği sırasında 1765'te çıkan Tophane yangını sonucu mevlevîhane tamamen yanmış 1766 da bina, Çavuşbaşı Osman Ağa tarafından yeniden inşa ettirilmiştir.

Bir yıl şeyhlik yapan Mehmed Sâdık Dede'nin 1778'de vefat etmesiyle Galata Mevlevîhanesi, idari açıdan oldukça zor bir döneme girer. 1790'da Şeyh Gâlib'in postnişinliği kadar süren bu sarsıntılı zaman diliminde Çelebi Abdülkâdir Dede'nin meşihatı 1780'de kaldırılmış ve yerine geçen Mevlâna Âsitânesi aşçıbaşı Hüseyin Dede (ö.1782), ancak iki yıl şeyhlik yapabirmiştir. Kendisini izleyen Bakkalzâde Ali Dede'nin birinci meşihatı 1786'da, ikinci meşihatı da Halil Nûman Bey'in 1790'da tekke postnişinliğinden ayrılıp Üsküdar Mevlevîhanesi'ni kurmasıyla aynı yıl birlikte kaldırılmış, yerine atanan Şemsî Dede (ö.1790) ise daha posta oturmadan vefat etmiştir.

I.Abdülhamid dönemi (1774-1789) sonlarına doğru giderek eski önemini kaybeden Galata Mevlevîhanesi, kendisi de Mevlevî olan III.Selim'in desteği sayesinde adeta bir Rönesans dönemi yaşamaya başlamış, tekkenin toplumsal kültürümüz üzerindeki yenilikçi etkisi, 1920'ye kadar kesintisiz sürmüştür.

Galata Mevlevîhanesi'nin bu dönemdeki ilk postnişinini Şeyh Gâlib olarak tanıdığı Mehmed Es'ad Dede' (ö.1799) dir. Şeyh Gâlib zamanında dergâh esaslı bir şekilde tanzim görmüştür. Semâhane yeniden inşa edilmiş, derviş hücreleri ve ahşap türbeler restore edilmiştir.

1799'da henüz kırk iki yaşındayken vefat eden Şeyh Gâlib Dede'nin yerine ölmüş Mehmed Rûhî Dede (ö.1810) onun vefatıyla da Mahmud Dede (ö.1818) geçmiştir.

Dergâhın son dönem tarihine damgasını vuran şeyh, XIX. yüzyılın yetiştirdiği başlıca Mevlevî simalarından Kudretullah Dede'(ö.1871) dir. Ebûbekir Dede ailesine mensup bulunmaması nedeniyle Galata Mevlevîhanesi'nin bu son dönemde idari açıdan Yenikapı Mevlevîhanesiyle bağlandığını söyleyebiliriz.

Galata Mevlevîhanesi'nin bugün mevcut bulunan yapılarından bir kısmını, Kudretullah Dede zamanında Hâlet Efendi inşa ettirmiştir. Bu yapılardan dergâhın Gâlip Dede caddesini bakan cephesindeki türbe, kütüphane ve sebil 1819 tarihlidir. Hâlet Efendi, kendi kurduğu bu kütüphaneye 1820'de, önce 266, daha sonra da 547 cilt kitap vakfetmiştir. Cumhuriyet döneminde tekkelerin kapatılmasıyla birlikte mevlvîhaneye ait bu kitaplar Süleymânîye Kütüphanesi'ne devredilmiş ve yapı uzun bir süre polis karakolu olarak kullanılmıştır.

II.Mahmud dönemindeki inşa faaliyetlerinin hemen ardından 1824'te mevlvîhane bir yangın daha geçirmiş ve başta matbah ile mescid olmak üzere dokuz adet derviş hücresi yanmıştır. II.Mahmud 1835'te tekkeyi tamir ettirmiş ve semâhaneyi de yeniden yaptırmıştır. Mevlvîhane'nin günümüzdeki mimari şeklini almasına neden olan tamir ise, Kudretullah Dede'nin girişimiyle Abdülmecid tarafından yaptırılmıştır.

Kudretullah Dede'nin vefatıyla yerine oğlu Mehmed Atâullah Dede (ö.1910) geçmiş, bu dönemde dergâh, önemli bir tamir daha görmüştür.

Mevlevîhanenin son postnişini Ahmed Celâleddin Dede'(ö.1946) dir. Tekkeleri kapatıldığı 30 Kasım 1925'e kadar dergâh meşihatında kalan Celâleddin Dede'nin kabri Karacaahmed Miskinler Tekkesi civarındadır.

Galata Mevlevîhanesi'nde haftada iki defa salı ve cuma günleri Mevlevî Âyini icra edilmiştir. Mevlvîhane günümüzde Kültür Bakanlığı'na bağlı Dîvan Edebiyatı Müzesi olarak faaliyet göstermektedir.⁷

Yenikapı Mevlevîhanesi

Zeytinburnu İlçesi'nin Merkez Efendi mahallesinde Mevlvîhane caddesi üzerinde yer alır. Galata Mevlevîhanesi'nden sonra faaliyete geçen ikinci Mevlevî tekkesidir.

Mevlevîliğin İstanbul'daki en büyük merkezi sayılan bu tekke, tam teşekküllü bir külliye niteliğine sahip bulunup "âsitâne" olarak kabul edilir.

Tekke 1597 yılında Yeniçeri başhalifesi Malkoç Efendi'nin, bugün Mevlânakapı olarak bilinen sur kapısı dışında ve Merkez Efendi Tekkesi civarındaki geniş arazisi üzerine inşa edilmiştir. Bu mevlvîhanenin ilk postnişini Kemal Ahmed Dede'(ö.1601) dir. Mevlevî şeyhi Akşehirli İzzeddin Dede'nin oğlu olup Konya'daki Mevlâna Âsitânesi Postnişini Hüsrev Çelebi'den hilafet almıştır. Dört yıl gibi kısa bir süre postnişinlik yaptıktan sonra yerine Doğâ Ahmed Dede (ö.1630) geçer. Bu zâtın meşihat dönemi, hem Yenikapı Mevlevîhanesi, hem de c tarikatın İstanbul'daki tarihi bakımından son derece önemlidir. Meşihatının ilk yıllarında

⁷ Ekrem Işın, "Galata Mevlevîhanesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul 1994, c.III, s.362-364

tekkenin 1608 tarihli vakfiyesi, Rumeli Kazaskeri Es'ad Efendi tarafından Malkoç Mehmed Efendi adına düzenlenmiş ve mevlevîhanenin başlıca gelir kaynakları arasındaki vakıf mülkleri kayda geçirilmiştir.

Doğânî Ahmed Dede'nin yerine geçen postnişin aslen bir Bektâşi olan Sabûhî Ahmed Dede (ö.1644) dir. Bostan Çelebi tarafından Yenikapı Mevlevîhanesi meşihatına getirilen Ahmed Dede'nin vefatından sonra yerine, kendi yetiştirdiği dervişlerinden Câmî Ahmed Dede (ö.1667) geçmiştir. Bu yıllar, Kadızâdelerin tarikat ehli üzerindeki baskılarını giderek artırdıkları bir dönemdir. Sadrazam Fâzıl Ahmed Paşa'dan aldığı destekle hünkâr şeyhliğine kadar yüksele Vâni Mehmed Efendi'nin kışkırtmalarıyla tekkeler basılmakta, tasavvuf zümresi üzerinde baskı uygulanmaktadır. Bu baskılar sonucunda 1666'da Mevlevîlerin semâ yapmaları ve diğer tarikatların da mûsikî eşliğinde âyin icra etmeleri yasaklanır. Bu sırada Câmî Ahmed Dede hac ziyaretini için İstanbul'dan ayrılmış, Yenikapı Mevlevîhanesi'ne bir daha dönmemiş ve Medine'de vefat ederek oraya defnedilmiştir.

Câmî Ahmed Dede'nin vefatıyla boşalan meşihat makamına, Kârî Ahmed Dede (ö.1679) atanır. Aile kökeni itibarıyla Halvetî olan Kârî Ahmed Dede, Sabûhî Ahmed Dede ile Cârî Ahmed Dede'nin sohbetlerine katılarak Mevlevîliğe intisâb etmiş, dönemin sayılı devlet adamlarını çevresine toplamış, böylece tarikat üzerinde ki medrese baskısını siyasi yollarda hafifletmeye çalışmıştır.

Pendârî lâkabıyla tanınan Nâci Ahmed Dede (ö.1711) tekkenin altıncı postnişinidir. Ahmed Dede'nin meşihatı döneminde Kadızâdeli zümresinin baskısı giderek azalmış ve nihayet 1684'te Mevlevîlere konan semâ yasağı kalkmıştır. Bu yasağın kalkmasıyla birlikte Nâci Ahmed Dede'nin Fâtih Câmî'inde *Mesnevî* okutmaya başlaması, baskı döneminin tamamıyla sona erdiğini kanıtlamaktadır. Vefatıyla yerine Yusuf Nesîb Dede (ö.1714) geçmiş, ancak üç yıl gibi kısa bir süre şeyhlik yapabirmiştir. Yusuf Nesîb Dede'den sonra boşalan mevlevîhan meşihatını 1714'te Peçevîzade Ârifi Ahmed Dede (ö.1732) üstlenmiştir.

Lale Devri olarak bilinen bu dönemde başta Sadrazam Nevşehirli Damad İbrahim Paşa ve onun yakın dostu şair Nedim gibi Melâmîler, Kadızâdelerin yarattığı medrese baskısını ardından şiir, mûsikî ve sohbet üzerine kurulu estetik bir yaşam uslûbunun doğmasına zemin hazırlamışlar, Mevlevîlik de Ârifi Ahmed Dede'nin kişiliğinde bu ortama katılmıştır. Kendisini izleyen Kerestecizade Mehmed Dede'nin (ö.1732) postnişinliği zamanında ise bu kültürel ortam tam anlamıyla İstanbul'a özgü zengin bir tasavvuf hayatına dönüşmüş, fakat 1730'da çıkan Patrona Halil Ayaklanması sonucunda toplumun alt tabakalarından gelen tepkiler nedeniyle gereği gibi yaygınlaşabilme şansını bulamamıştır.

XVIII. yüzyılın ortalarına doğru İstanbul Mevlevîhanelerinin ortak yönetimi, güçlü bir şeyh ailesinin eline geçer. Mûsâ Sâfi Dede ailesine mensup bulunan Mevlevî şeyhleri, bu yüzyılın sonuna kadar Galata, Kasımpaşa ve Yenikapı Mevlevîhanelerinde postnişinli yapmışlardır. Trablusşam'da doğan Mûsâ Sâfi Dede (ö.1744) 1732'de Yenikapı Mevlevîhanesi meşihatına getirilmiş, oğulları Mehmed Şemseddin Dede ile İsa Dede, damadı Selim Dede ve Mehmed Sâdik Dede, Galata Mevlevîhanesi postnişinli olmuşlardır. Kendisiyle birlikte aynı aca taşıyan Mûsâ Dede, Kasımpaşa Mevlevîhanesi şeyhliğini yapmış, 1746'da tekkenin yönetimi Mevlevîlik tarihinin en önemli şeyh ailelerinden birisi olan Ebûbekir Dede ailesine geçmişti Sâfi Dede'nin vefatıyla boşalan şeyhlik makamına ancak on sekiz ay şeyhlik yapabilen Küçük Ahmed Dede (ö.1746) geçmiştir.

1746 yılından tekkelerin kapatıldığı 1925'e kadar Yenikapı Mevlevîhanesi'nin yönetimin Ebûbekir Dede ailesine mensup Mevlevî şeyhleri üstlenmiş ve ailenin diğer bir kolu da Galata Mevlevîhanesi meşihatlığında görev yapmıştır.

Aslen Kütahyalı olan Ebûbekir Dede (ö.1775), XVII. yüzyılın ünlü Halvetî şeyhlerinde Seyyid Nureddin Efendi ailesine mensuptur. 1746'da Yenikapı Mevlevîhanesi postnişinliğine atanmış ve Galata Mevlevîhanesi şeyhi Abdülbâkî Sırrî Dede'nin kızıyla evlenmek suretiyle bu dergâhın yönetiminde söz sahibi olmuştur. Bu dönemde Yenikapı Mevlevîhanesi 1754 ve 1774'te iki defa tamir görmüştür.

Babasının vefatıyla henüz on dört yaşında iken postnişin olan Ali Nutkî Dede (ö.1804) ailenin birinci kuşak temsilcilerindendir. Yaşça küçüklüğü nedeniyle meşihatının ilk yıllarını amcasının oğlu Aşçıbaşı Sahîh Ahmed Dede'nin himayesinde geçirmiştir. Ali Nutkî Dede'nin meşihatı döneminde Yenikapı Mevlevîhanesi, Türk kültür tarihinin büyük sanatkarlarından Şey Gâlib ve Hamâmizâde İsmâil Dede'yi yetiştirir.

1804'te vefat eden Ali Nutkî Dede'nin yerine ailenin ikinci oğlu olan kardeşi Abdülbâl Nâsır Dede (ö.1821) geçmiştir. Nutkî Dede zamanında tekkenin neyzenbaşılığını da üstlenen Nâsır Dede, Yenikapı Mevlevîhanesi'ni tam anlamıyla bir mûsikî konservatuvarına dönüştürmüştür. Bu dönemde mevlevîhane II.Mahmud tarafından esaslı şekilde tamir ettirilmiş, semâhane ve türbe yeniden yaptırılmıştır.

Ailenin ikinci kuşak üyelerinden Mehmed Hüsnî Dede (ö.1829) babası Nâsır Dede'nin yerine 1821'de postnişin olmuştur. Yaklaşık sekiz sene süren Hüsnî Dede'nin postnişinli vefatıyla son bulunca yerine bu kez Abdürrahîm Kühî Dede (ö.1831) atanmıştır.

Yenikapı Mevlevîhanesi'nin Tanzimat sonrası dönemine ve XIX. yüzyıl siyasi hayatını damgasını vuran Osman Salâhaddin Dede (ö.1886) amcası Kühî Dede'nin vefatıyla 1831'de

postnişin olmuş ve bu görevi yarım yüzyıldan fazla bir süre üstlenerek dönemin en nüfuzlu şeyhleri arasına girmiştir.

Salâhaddin Dede'nin meşihatı döneminde Yenikapı Mevlevîhanesi üç büyük tamira geçirmiştir. 1837'deki tamirâtı II.Mahmud yaptırmış ve dergâhın bütün yapılarını yenilemiştir. Abdülmecid ise 1845'te tekkenin çevre duvarlarını inşa ettirmiş, zamanla harap olan müstemilat yenilemiştir. Bu dönemdeki son tamir ise Mısır Valisi İsmâil Paşa tarafından gerçekleştirilmiştir. 1863'te derviş hücreleri ile harem ve selâmlık dairelerinin yeniden inşasına başlanmış, semâhane de bu arada esaslı şekilde tamir edilerek bütün inşaat 1864'te sonuçlandırılmıştır.

Salâhaddin Dede'nin vefatıyla yerine oğlu Mehmed Celâleddin Dede (ö.1908) atanmıştır. 1906'da kütüphanenin altındaki ahırlarda çıkan bir yangın sonucu tekke çok büyük hasara görmüş, meşihatının son dönemini tekkeden uzakta geçiren Celâleddin Dede, II.Meşrutiyetin ilân edildiği 1908'de vefat etmiştir. II.Abdülhamid'in ilgisizliği sonucu beş yıla yakın bir süre harap vaziyette kalan mevlevîhanenin yeniden inşası Sultan Reşad'ın tahta çıkmasıyla gerçekleşir. Bu önemli tamirat mevlevîhanenin son postnişini Abdülbâkî Dede'nin (ö.1935) meşihat döneminde tamamlanır.

Mukâbele günleri pazartesi ve perşembe olan Yenikapı Mevlevîhanesi, Cumhuriyet döneminde uzunca bir süre öğrenci yurdu olarak kullanılmış ve 9 Eylül 1961'de hünkâr mahfilinin altında çıkan bir yangın sonucu semâhane, şerbethane ve türbesi tamamıyla yanmıştır.⁸

Kasımpaşa Mevlevîhanesi

Beyoğlu ilçesi sınırları içerisinde yer alan Kasımpaşa'nın, Surûrî Mehmed Efendi mahallesinde, güneyde Kerâmet sokağı, batıda Kasımpaşa Mevlevîhane sokağı ile sınırlı olan arsada, Surûrî İlkokulu'nun yanında yer almaktaydı.

XVII. yüzyılın ikinci çeyreğinde 1623-1631 yılları arasında Fırıncızâde Şeyh Sırrî Abdülmecid Dede Efendi (ö.1631) tarafından inşa ettirilmiştir. Abdî Dede, Kasımpaşa'da sahibi olduğu bostanın içinde, muhiblerinin yardımcıları ile ve kendi de bizzat çalışarak tekkesini kurmuştur. Bu ilk kuruluşun, mimari programı kısıtlı, mütevazı bir zâviye niteliğinde olduğu tahmin edilebilir.

Zaman içinde harap düşen mevlevîhane farklı dönemlerde çeşitli onarımlara ve yenilenmelere sahne olmuştur. Bu arada 1144 (1731)'te Hasan Ağa adında bir kişi tarafından tamir ettirildiği, bu onarıma ilişkin keşfinde dönemin hassa başmimarı Kayserili Mehmed Ağa

⁸ Işın, "Yenikapı Mevlevîhanesi", *DBİA.*, c. VII, s.476-480

(ö.1742) tarafından gerçekleştirildiği tespit edilmektedir. Ayrıca XVIII. yüzyılın sonlarına Mihrişah Vâlide Sultan (ö.1805) ile Mevlevî muhibbi olan oğlu III.Selim tarafından yeniden inşa ettirilen Kasımpaşa Mevlevîhanesi 1795'te parlak bir törenle yeniden açılmıştır.

Nihayet 1250 (1834)'de II.Mahmud tarafından inşa edilmiş 1842'de tekrar bir onarı geçiren yapı aldığı son şekliyle tekkelerin kapatıldığı tarihe (1925) kadar gelebilmiştir.

Cumhuriyet döneminde semâhane mekânı bir müddet Kasımpaşa Güreş Kulübü'nü müsabaka yeri, geriye kalan bölümlerde ilkokul olarak kullanılmıştır. Daha sonra güreş kulübü ve ilkokul fonksiyonlarını yitiren esas bina Vakıflar idaresi tarafından oda oda kiraya verilmiş sonuçta bir sefalet yuvasına dönüşen mevlevîhane, hızla harap olarak kısmen çökmeye başlamış ve 1979 ilkbaharında çıkan bir yangında tamamen ortadan kalkmıştır.⁹

Âyin günü pazar olan Kasımpaşa Mevlevîhanesi'nin postuna geçen şeyhlerin listesi aşağıdaki şekildedir. 1.Sırrî Abdî Dede (ö.1631), 2.İbrâhim Dede (ö.1638), 3.Kâsım Dede (ö.1641), 4.Abâ Dede'nin oğlu Halil Fazıl Dede (ö.1677), 5.Halil Dede'nin oğlu Seyyid Mehmed Dede (ö.1718), 6.Mehmed Dede'nin oğlu Seyyid Halil Sâlik Dede (ö.1722), 7.Sâfi Mûsâ Dede (ö.1732), 8.Sâfi Mûsâ Dede'nin oğlu Mehmed Şemseddin Dede (ö.1760), 9.Neyzenbaşı Arapzâde Ali Dede (ö.1767), 10.Midillili Hekim Ali Dede (ö.1776), 11.Mehmed Sâdık Dede (ö.1778), 12.Mûsâ Dede, 13.Semâhat Ömer Dede (ö.1786), 14.İkinci kez Mûsâ Dede, 15.Mevlânâzâde Seyyid Mehmed Dede (ö.1796), 16.Seyyid Mehmed Dede'nin oğlu Seyyid Ali Dede (ö.1827), 17.Seyyid Ali Dede'nin oğlu Seyyid Mehmed Şemseddin Dede (ö.1858), 18.Seyyid Mehmed Şemseddin Dede'nin oğlu Seyyid Ali Rıza Dede (ö.1906), 19.Seyyid Ali Rıza Dede'nin oğlu Seyyid Mehmed Şemseddin Dede (ö.1909).¹⁰

Mevlevî kültürünün İstanbul'daki gelişiminde Kasımpaşa Mevlevîhanesi'nin Galatâ Yenikapı ve Beşiktaş Mevlevîhaneleri kadar önemli bir yer işgal etmemiş olduğu söylenebilir. Söz konusu mevlevîhanelere oranla buraya hanedan, saray ve yüksek bürokrasi mensupların daha az rağbet ettiği, bunun yerine halk kültürüne daha yakın bir hayat tarzının egemen olduğu anlaşılmaktadır. Kasımpaşa Mevlevîhanesi'nde son dönemlerde daha çok Bektaşî meşrepi Mevlevîlerin toplandığı, buradaki dergâhın bir takım dînî yasaklara pek riayet etmeyer "kalenderâne" bir hayat sürdükleri bilinmektedir.¹¹

⁹ M.Baha Tanman, "Kasımpaşa Mevlevîhanesi", *DBİA.*, c.IV, s.482-483

¹⁰ Zâkir Şükri, "Derûn-i İslâmbol'daki Hânîkahların Silsile-i Meşâyihidir.", *İslâm Medeniyeti Mecmuası*, (nşr.Şin Akbatu), İstanbul, Haziran 1980, c.IV, sy.3, s.94-95

¹¹ Tanman, "Kasımpaşa Mevlevîhanesi", *DBİA.*, c.IV, s.483

Beşiktaş Mevlevîhanesi

Beşiktaş Mevlevîhanesi Boğaziçi'nde Çırağan Sarayı'nın bulunduğu yerde idi ve 162 yılında Sadrazam Ohrili Hüseyin Paşa tarafından inşa ettirilmişti.

Ohrili Hüseyin Paşa üzerindeki manevi nüfuzu sayesinde Beşiktaş Mevlevîhanesi'ni kurulmasına neden olan Gelibolu Mevlevîhanesi şeyhi Ağazâde Mehmed Hakîkî Dede (ö.1652) dergâhın ilk postnişidir. Bu zât Gelibolu ve Beşiktaş Mevlevîhanelerinin ortak meşihatı üstlenmiş, İstanbul'da bir süre daha kaldıktan sonra Gelibolu Mevlevîhanesi'ne dönerek orada vefat etmiştir.

Dergâhın kuruluş dönemine ait yapıları üzerine mevcut bilgilerden mevlevîhanenin taş teşekküllü bir külliye olarak kurulmayıp, zamanla inşa edilen ek binalarla genişletildiği anlaşılmaktadır.¹²

Ağazâde Mehmed Hakîkî Dede'den sonra yerine geçen postnişin Süleyman Dede (ö.1654) arkasından da Hüseyin Dede' (ö.1660) dir.¹³

Hüseyin Dede'nin vefatıyla posta oturan Pendârî Nâci Ahmed Dede (ö.1760), önce Beşiktaş, ardından Galata ve Yenikapı Mevlevîhanelerinde şeyhlik yaparak, İstanbul Mevlevîliğine ilk defa dönüşümlü meşihat modelini getiren kişi olarak tanınır. 1663'e kadar kısa bir süre dergâhta postnişinlik yapan Nâci Ahmed Dede'nin meşihatı, aynı yıl Kırım seferine katılması nedeniyle Mevlâna Âsitânesi Şeyhi Hüseyin Çelebi tarafından kaldırılarak, yerini Galata Mevlevîhanesi neyzenbaşı Yusuf Dede (ö.1669) getirildi.

Çengî Yusuf Dede'nin yerine atanan Eyyûbî Mehmed Dede (ö.1723) Beşiktaş Mevlevîhanesi meşihatını yaklaşık bir yüzyıl elinde tutan şeyh ailesinin ilk temsilcisidir. Yarı yüzyıldan fazla postnişinlik yapan Mehmed Dede'nin meşihatını 1723'te vefat etmesiyle oğul Ahmed Dede (ö.1763) devralmış ve onu da torunu Mehmed Sâdık Dede'nin (ö.1764) bir yıllık kısa şeyhliği izlemiştir.

Boğaziçi kıyılarının IV.Murad zamanında sayfiye yeri olarak seçilmesi XVII.yüzyıl ortalarından itibaren Beşiktaş Mevlevîhanesi çevresinde bir dizi yalı ve sahil sarayın inşası sonuçlanacak tarihsel sürecin ilk habercisidir. Önceleri Kazancıoğlu Bahçesi adıyla anılan Beşiktaş Mevlevîhanesi'nin kurulduğu alanı kapsayan mesire yeri, IV.Murad döneminde hasbahçelere katılarak padişahın kız kardeşi Kaya Sultan'ın mülkiyetine geçmiş, o da burada kendisine bir yalı yaptırmıştır. Beşiktaş Mevlevîhanesi'ne çok yakın bir konumda bulunan

¹² Işın, "Beşiktaş Mevlevîhanesi", *DBİA.*, c.II, s.168

¹³ Şükrü, "İstanbuldaki Tekkelerin Silsile-i Meşâyih", *İslâm Med.Mec.*, Haziran 1981, c.V, sy.2, s.107

yalı III.Ahmed'in Lale Devri eğlencelerine sahne olması nedeniyle de Çırağan Yalısı ad almıştı. Ne var ki XIX.yüzyıla gelindiğinde Çırağan Yalısı'nın Çırağan Sarayı'na dönüşmesi birlikte dergâh bu eşsiz güzellikte mekânı Tanzimat modernleşmesinin yeni sembolüne te etmek zorunda kalacaktır.

1764'te Eyyubî Mehmed Dede ailesinin meşihat dönemi sona erince dergâh, kısa bir süre Abdülahad Dede'nin (ö.1766) yönetiminde kalmış ve ardından Ahmed Dede'ye (ö.1771) b Trablus kökenli şeyh ailesinin denetimine girmiştir. Bu ailenin bir kolu da Galata Mevlevîhan meşihatını üstlenerek 1810-1816 yılları arasında her iki dergâhı bir yönetim çatısı altın birleştirmiştir.

Ahmed Dede'nin vefatıyla yerine oğlu Yusuf Zühdi Dede (ö.1816) geçer. Yusuf Dede' meşihat dönemi, kendileri de birer Mevlevî olan III.Selim ve II.Mahmud'un saltanat yılları rastlaması bakımından önem taşır. III.Selim bu dönemde Çırağan Sarayı'nın genişletilm sırasında dergâhı yeniden inşa ettirmiştir.

Yusuf Zühdi Dede'nin vefatıyla boşalan meşihat makamına damadı Mahmud De (ö.1818) atanır. Bu görevini ancak iki yıl sürdürebilen Mahmud Dede'nin yerine oğlu Mehm Saîd Dede getirilmek istenmiş, yaşça küçüklüğü nedeniyle posta oturması 1850'ye ka mümkün olamamıştır. Bu süre zarfında Beşiktaş Mevlevîhanesi şeyhliği Mehmed Kadrî De (ö.1850) tarafından yürütülmüştür.

Mehmed Kadrî Dede döneminde dergâh, Çırağan Sarayı'nı genişletmek amacı II.Mahmud tarafından yıktırılmış, geçici olarak 1836'da sarayın bitişiğindeki Musahip Abdî E Yalısı'na taşınmıştır.

Trabluslu Ahmed Dede ailesinin Beşiktaş Mevlevîhanesi'ndeki son temsilcisi Mehm Saîd Dede' (ö.1853) dir.

Dergâh yönetimini üstlenen üçüncü büyük şeyh ailesinin ilk temsilcisi, Hasan Nazîf De (ö.1861) dir. Bu aile 1853'ten, tekkelerin kapatıldığı 1925'e kadar önce Beşiktaş, ardından Bahâriye Mevlevîhanesi meşihatını yürüten şeyhleri yetiştirmiş ve son dönem İstan Mevlevîliğinde "ehlibeyt" âşığı tasavvuf zümresinin en güçlü sözcüsü kabul edilmiştir.

1861'de vefat eden Nazîf Dede'nin postuna, o tarihte henüz çok küçük olan oğlu Hüse Fahreddin Dede oturur. Yaşça dergâhı yönetecek durumda bulunmaması nedeniyle Sadred Çelebi tarafından kendisine Râşid Dede nâib tayin edilmiş ve vekâleten yönetilen bu meşi dönemi 1871'e kadar sürmüştür. Bu dönemin kuşkusuz en önemli olayı, 1864'ten itiba Abdülaziz'in başlattığı Çırağan Sarayı inşaatı nedeniyle dergâhın 1867'de yıktırılarak tar karışmasıdır.

XVII.yüzyıldan beri Boğaziçi'nde faaliyet gösteren Beşiktaş Mevlevîhanesi, 1868'de t tarihi mekândan ayrılarak önce Fındıklı'daki Karacehennem İbrahim Paşa Konağı'na taşınmış , buradan da 1870'de Maçka'daki yeni binasına geçmiştir. Dergâhın Râşid Dede tarafından vekâleten yönetimi bu tarihte sona ermiş olup Hüseyin Fahreddin Dede asâleten postnişinliğ atanmış ve 27 Şevval 1286 Çarşamba (30 Ocak 1870) günü icra edilen ilk âyin-i şer'i yönetmiştir. Ancak 1875'e kadar ayakta kalan bu bina, yerine, askeri kışla yapılmak amacıyla yıktırılmıştır. Bunun üzerine Fahreddin Dede ailesiyle birlikte, babası Nazîf Dede müntesiplerinden Hüseyin Efendi'nin Eyüp Bahâriye'sindeki yalısına ve dervişleri de yine aynı yerdeki Hatab Emîni Mustafa Efendi'ye ait yalıya yerleşmişlerdir. Daha sonra dergâh, yapı 1877'de biten yeni binasına taşınarak 18 Rebûlevvel 1294 Çarşamba (2 Nisan 1877) günü icra edilen mukâbele ile açılmış ve faaliyetlerini 1925'e kadar aralıksız sürdürmüştür.¹⁴

Üsküdar Mevlevîhanesi

Üsküdar İlçesi'nin İmrahor semtindeki Ayazma mahallesinde, Doğancılar caddesinin baş yakasında yer almaktadır.

Şeyh el-Hac Sultanzâde Halil Nûman Bey (ö.1798) tarafından 1207 (1792-93) kurulmuştur. İstanbul'daki diğer mevlevîhanelerden farklı olarak, özellikle taşradan İstanbul gelen ve İstanbul'dan Anadolu yönüne doğru hareket edecek dervişlerin konaklaması için tasarlanmış bir Mevlevî zâviyesidir. Daha sonra Halil Nûman Bey'in buraya bir semâha eklemek suretiyle ilk mevlevîhane binasını meydana getirdiği bilinmektedir.

Üsküdar Mevlevîhanesi XIX.yüzyıl içinde bir çok yenileme ve onarıma sahne olmuştur. II.Mahmud, Müşir Ahmed Fevzî Paşa'yı görevlendirerek 1250 (1834-35)'de mevlevîhaneyi yeniden baştan inşa ettirmiş, Sultan Abdülmecid döneminde 1844, 1845 ve 1851'de de yapının bir takım eksikleri tamamlanmış ve onarımı yapılmıştır. Son olarak 1289(1872) da mevlevîhane Kapta Derya Hacı Ahmed Vesim Paşa (ö.1910) tarafından bugünkü şekline getirilmiştir. Cumhuriyet döneminde terk edilen ve zamanla harap düşen binalar 1975-1980 yılları arasında bazı hayırseverlerin yardımlarıyla onarılmıştır. Bazı kısımları günümüzde çeşitli kültür faaliyetleri sahne olmaktadır.

Bu mevlevîhane'de posta geçmiş şeyhler şunlardır:

Halil Nûman Dede'den sonra Mehmed Hüsâmeddin Dede (ö.1801), el-Hac Ali Nâili Dede (ö.1802), İsmâil Hulûsi Dede (ö.1804), Seyyid el-Hac Mehmed Emin Dede (ö.1812), Seyyid Abdullah Necib Dede (ö.1836), Ahmed Ârif Dede (ö.1874), Mehmed Zeki Dede (ö.188

¹⁴ a.g.e. s.107-108; Işın, "Beşiktaş Mevlevîhanesi", *DBİA.*, c.II, s.169-171

Mehmed Hasîb Dede (ö.1886), Konevî Hâlid Dede (ö.1903), Ahmed Celâleddin Dede (ö.1946 ve Ahmed Remzi Dede (Akyürek) (ö.1944).¹⁵

¹⁵ Tanman, “Üsküdar Mevlevîhanesi”, *DBİA.*, c.VII, s.348; Şükrü, “Derûn-i İslâmbol’daki Hânîkahların Silsil Meşâyihidir”, *İslâm Med.Mec.*, c.IV, sy.3, s.77-78

BİRİNCİ BÖLÜM

HAYATLARI

ABDÜLBÂKÎ DEDE (BAYKARA)

Abdûlbâkî Dede 15 Ramazan 1300 (20 Temmuz 1883) de Yenikapı Mevlevîhanesi'nde doğdu.¹⁶ Babası aynı mevlevîhânenin şeyhi Mehmed Celâleddin Dede, annesi Nazife Zelîh Hanım'dır.¹⁷

Abdûlbâkî Efendi, 1886 yılında büyük babasından bed'-i besmele ettikten sonra dergâhı yeniçeri kâtibi Mehmed Efendi'nin ihya ettiği Sahîh Ahmed Dede'nin türbesinin karı tarafındaki dershanede Musa Dede'den Kur-an'ı Kerim ve tecvîd okudu. 1888 yılında Mollâ Gûrânî semtindeki Dârüttahsil adlı özel mektebe başladı, daha sonra da Davud Paşa Rüştîyesi'ni 1897'de bitirdi. Ayrıca zamanın tanınmış âlimlerinden de dersler alarak kendini yetiştirdi. Babasından *Mesnevî* okuyarak başladığı bu tahsile Demircili Ahmed Fuad Efendi'den sarı nahiv, mantık; Beyazıd Devlet Kütüphanesi hâfız-ı kütübü İsmâil Saib Efendi (Sencer)'de meânî, kelâm, akâid, Sahîh-i Buhârî ve Şifâ-i Şerîf; mesnevîhan Es'ad Dede'den Farsça; Sütölçe'deki Sâdî Dergâhı şeyhi ve Meclis-i Meşâyih reisi Hasîrîzâde Mehmed Elif Efendi'de tasavvuf ve *Mesnevî* dersleri alarak devam etti. Bu derslerin sonunda Elif Efendi'den *Mesnevî* (1906), İsmâil Saib Efendi'den de ilmiye (1908) icâzetnâmeleri aldı.¹⁸ Babasının hastalığını ile sürerek Konya'ya yaptığı müracat üzerine Şeyh Abdûlvâhid Çelebi tarafından 1903'ten itibaren dergâhta vekâleten ism-i celâl zikri ve mukâbele yapmasına izin verildi. Bu vazifede iken 3 Mayıs 1908'de babasının vefatı üzerine dergâhın boşalan şeyhliğine bazı istekliler çıkmış ise de Abdûlhalim Çelebi sarayın o zamanki siyaset çerçevesinde çekimser davranmış, meşrutiyet ile edilince şeyhlik vazifesi, çelebilik makamı tarafından Abdûlbâkî Efendi'ye verilmişti. Üç ay sonra da Abdûlvâhid Çelebi ayrıca kendisini dergâhın mesnevîhanlığı ile görevlendirdi.¹⁹

Abdûlbâkî Efendi 1909'da Meclis-i Meşâyih âzâlığına tayin edildi ve bu görevini dokuz yıl kadar sürdürdü. Bu vazifedeyken I.Dünya Savaşı'nda Mücâhidîn-i Mevlevîyye adlı gönüllü alayda binbaşı rütbesi ile yedek subaylık yaptı.²⁰ Tâhir Olgun bununla ilgili olarak şunları söylüyor:

“Bâkî Efendi Mevlevî alayına binbaşı tayin edilmişti. Bir gün askerî kıyâfetiyle kendisi gördüm. Başında destarlı sikke, arkasında derviş hırkasının kolsuzu denilebilecek bir peleri

¹⁶ İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, c.I, s.152; Reşat Ekrem Koçu, “Baykara (Mehmed Abdûlbâkî)”, *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul 1960, c.IV, s.2277

¹⁷ İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, c.I, s.152

¹⁸ Özcan, “Baykara, Abdûlbâkî”, *TDVİA.*, İstanbul 1992, c.V, s.246; Mehmed Ziyâ, *Yenikapı Mevlevîhâne* İstanbul 1329, s.264, 265

¹⁹ a.g.e. s.266

²⁰ Resûhi Baykara, “Birinci Harb-i Umûmide Mücâhidîn-i Mevlevîye Alayı”, *Yeni Tarih Dünyası Mecmua* İstanbul 1953, c.I, sy.3, s.108

bacaklarında diz kapaklarını epeyce geçmiş çizmeler vardı. Sağ elinde bir kamçı bulunuyor, s eliyle kayışı hamâyîl olarak asılmış, eski redif yüzbaşlıların taktıkları gibi tahta kınlı bir kılı tutuyordu”²¹

Abdûlbâkî Efendi, Şam’daki dördüncü ordu emrine verilen bu alayda hastalığı sebebiyle fazla kalamadı ve İstanbul’a döndü. Tekkelerin kapatılmasına kadar on yedi yıl ay mevlevîhanenin şeyhliğini yaptı.²²

Bundan sonra bir müddet İstanbul Türk Ocağı müdürlüğü, Kütüphaneler Tası Komisyonu üyeliği yaptı. Dârülfünun İlahiyat ve Edebiyat Fakültelerinde Farsça okut Dârülfünun’un İstanbul Üniversitesi’ne çevrilmesinden bir yıl sonra da bu görevinden alındı. Son resmi görevi ise iki ay kadar kalabildiği Bakırköy Ermeni Lisesi’ndeki edebiy öğretmenliğidir.

Abdûlbâkî Dede 24 Zilkâde 1353 (25 Şubat 1935) perşembe günü Süleymânî Kütüphanesi’nde hastalanarak otomobille Topkapı civarında kiracı olarak oturduğu eve giderken Aksaray’da Ethempertev Eczanesi’ne getirilirken vefat etti. Cumartesi günü Merkezefir Câmî’inde namazı kılınarak vasiyeti üzerine Yenikapı Mevlevîhanesi bânisi Kemal Ahm Dede’nin (ö.1601) yanına defnedildi. Vefat ettiği gün kütüphaneler tasnif komisyonuna â seçilmiş, bir gün sonra da Maltepe Askeri Lisesi edebiyat muallimliğine tayin emri gelmişti.²³

Abdûlbâkî Dede için düşürülen tarih mısralarından bazıları şunlardır.

Tâhir Olgun’un tarih mısraı:

“Âlem-i câvîde gitdi rûh-i Şeyh-i Mevlevî”

Abdûlbâkî Gölpınarlı’nın yedi beyitli kıt’asının son tarih mısraı:

“Aşk-ı Mevlânâ ile Bâkî Efendi gitdi âh”

Ahmed Remzi Akyürek’in tarih mısraı:

“Bin üç yüz elli üçdê Şeyh Bâkî göçdü bâkîye”

Suûd Ebussuûd’un tarih mısraı:

“Gitdi Bâkî-i nûkte-senc efsûs”²⁴

Abdûlbâkî Efendi’nin Şevkiye Hanım’dan Gavsî Baykara ve Resûhî Baykara adlı iki oğlu olmuştu. Büyük oğlu Gavsî Baykara (ö.1967) tanınmış neyzen ve bestekârlardandır.

²¹ Sadeddin Nüzhet Ergun, “Bâkî (Mevlevî Mehmed Abdûlbâkî)”, *Türk Şairleri*, İstanbul 1936, c.II, s.729

²² Koçu, “Baykara (Mehmed Abdûlbâkî)”, *İst.Ans.*, c.IV, s.2278

²³ Özcan, “Baykara, Abdûlbâkî”, *TDVİA.*, c.V, s.246; Ergun, “Bâkî (Mevlevî Mehmed Abdûlbâkî)”, *Türk Şairleri*, c.II, s.728; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, s.152

²⁴ Yılmaz Öztuna, “Baykara (Abdûlbâkî Şeyh Müderris Mehmed Abdûlbâkî Dede)”, *Büyük Türk Müsî Ansiklopedisi*, İstanbul 1990, c.I, s.150

Abdûlbâkî Efendi, kendisini tanıyanların anlattıklarına göre son derece zarif, nüktedan, hoş sohbet, neslinden pek az kimse kalmış zarif bir İstanbul efendisiydi.

Abdûlbâkî Gölpınarlı, Bâkî Efendi hakkında neşrettiği bir yazıda şunları söylüyor:

“...Nükteci, sohbeti hoş olan Bâkî’nin özü de yüzü kadar sevimli idi. Nükteciliği hakkında söyleyecek bir söz bulamıyorum. O büyük zekânın durduğu bir ânı hatırlamıyorum. En fecî bir şeyi onun küçük bir sözü gülünç bir hale getirir. En kızgın bir münakaşayı onun naklettiği bir fıkra ta’dil ediverirdi. Nükteyi nükte yapmak için sarfetmeğe kalkmazdı. Çünkü onun her söz nükte idi. Türk zarafeti onda tecessüm etmişti.”²⁵

Soyadı kanunundan sonra “Baykara” soyadını alan, edebiyat ve mûsikî ile de meşgul olan Abdûlbâkî Efendi’nin birkaç bestesi olduğu söylenirse de kendisi bestakâr değil, ancak iyi bir tanbûri idi. Mûsikîden fazla şiire kabiliyeti ve merakı olmuş, çok beğenilen şiirler yazmıştı. “Bâkî” mahlasını kullanan şair ciddi manzumelerden başka bazı mizahi manzumeler ve hicivle de kaleme almıştır. Ebced hesabı ile tarih düşürmede zamanın en önde gelen şairi olmuş, şiirle *Mahfel ve Osmanlı Tarih ve Edebiyatı* adlı şiir mecmualarında neşredilmiştir.

Bâkî Efendi’nin yakın dostlarından şair ve hattat Ebüssuûdzâde Mehmed Suûd Yavuz (ö.1948) oğlu Resûhi Baykara’ya intikal eden şiir defterlerinden ve ayrıca neşredilmiş şiirlerinden derlediği manzumeleri *Enfâs-ı Bâkî* adı altında bir dîvan tertibiyle yazmış ve Fâtî Millet Kütüphanesi’ne vakfetmiştir.²⁶ (bkz. Ali Emîrî, Manzum, nr.533 / 1)

ABDÜLBÂKÎ NÂSİR DEDE

Abdûlbâkî Nâsır Dede 1179 (1765) da Yenikapı semtinde doğdu. Babası Yenikapı Mevlevî şeyhlerinden Kütahyalı Seyyid Ebûbekir Dede, annesi Galata Mevlevîhanesi şeyhlerinde Kutbünnâyî Osman Dede’nin kızı Saîde Hanım’dır.²⁷

Şeyh Seyyid Ebû Bekir Dede ve Saîde Hanım’ın diğer iki oğlu Ali Nutkî ve Abdürrahîm Künhî Dede’lerdir.²⁸

Ebûbekir Dede’nin 3 Recep 1189 (30 Ağustos 1775) tarihinde çocukları henüz küçük yaşlarda iken vefat etmesi üzerine, daha on dört yaşında olan büyük oğlu Ali Nutkî Dede Kony Çelebisi Ebûbekir b.Arif tarafından resmen Yenikapı Dergâhı’nın şeyhliğine tayin edilmiştir.

²⁵ Ergun, “Bâkî (Mevlevî Mehmed Abdûlbâkî)”, *Türk Şairleri*, c.II, s.728

²⁶ Özcan, “Baykara, Abdûlbâkî”, *TDVİA.*, c.V, s.247

²⁷ Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1943, c.II, s.416; Ziyâ, *Yenikapı*, s.148; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, İstanbul 1958, s.24

²⁸ Ergun, *Antoloji*, c.II, s.495, Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb*, İstanbul 1309, s.236

Abdûlbâkî Nâsır Dede'nin yetişmesinde hem ağabeyi hem de şeyhi olan Ali Nutkî Dede'nin büyük tesiri vardır.²⁹

İlk öğrenimini babasından yapan Nâsır Dede, onun vefatından sonra Milas müftüsünü oğlu Halil Efendi'den Arapça, Farsça ve dînî ilimleri tahsil etti. Ayrıca Nakşibendî tarikatı mensup Bolulu Mustafa Efendi'den umûmî dersler aldı. Mûsikî bilgisini de dergâhta mûsikîşinaslardan edinerek kendisini yetiştirdi.³⁰ Ağabeyi Ali Nutkî Dede'nin şeyhliği sırasında mevlevîhanenin neyzenbaşılığı görevinde bulundu.³¹ Onun 1219 (1804) da vefatı ile Ha Mehmed Çelebi tarafından şeyhlik destârı ile aynı mevlevîhaneye şeyh tayin edildi.³²

Abdûlbâkî Nâsır Dede şeyh oluş tarihini şu ibâreyle kaydetmiştir.

“El-fakîr el-hakîr Şeyh Seyyid Abdûlbâkî Şeyh-i Mevlevîhâne-i Bâb-ı Cedîd hâlen 1219 cemâziü'l-evvel 16”³³ (24 Ağustos 1804)

Şeyh olduktan yaklaşık on sene sonra 1229 (1814) yılında Kazasker Mekkîzâde Âsî Efendi tarafından dergâhın vakıf işlerine bakmakla görevlendirildi.³⁴

Vefatına kadar bu mühim vazifelerde bulunan Abdûlbâkî Nâsır Dede 20 Cemâziyelevv 1236 (23 Şubat 1821) Cuma günü vefat etti.³⁵ Yenikapı Mevlevîhanesi hazîresine defnedilince Mezar kitâbesindeki tarih mısraı şudur:

“Âlem-î lâhûta cân-atdî bu dem Bâkî Dede”

Safâyî-î Mevlevî'nin uzun tarih manzumesinin mücevher tarihli son mısraı şöyledir:

“Şeyh Abdül-Bâkî Ukbâ râhına oldu revân”

Mürîdi olan Keçeci-zâde İzzet Molla'nın son tarih mısraı da şudur:

“Şeyh Bâkî buldu fânîdar “Rehâ-Allah” deyip”³⁶

Nâsır Dede'nin yerine Hüseyin Recep Dede bir müddet posta oturmuş, fakat kısa bir müddet sonra 1245 (1829) de vereme yakalanarak vefat etmiştir.³⁷

²⁹ Ziyâ, *Yenikapı*, s.144

³⁰ Özcan, “Abdûlbâkî Nâsır Dede”, *TDVİA.*, İstanbul 1988, c.I, s.199

³¹ Ergun, *Antoloji*, c.II, s.146; Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr*, Süleymâniye Ktp.Yazma Bağışlar, nr.230 s.20^b

³² İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s.24; Ergun, *Antoloji*, c.II, s.416

³³ Abdûlbâkî Nâsır Dede, *Defter-i Dervîşân I*, Süleymâniye Ktp.Nâfız Paşa, 1194, s.2

³⁴ Özcan, “Abdûlbâkî Nâsır Dede”, *TDVİA.*, c.I, s.199; Ziyâ, *Yenikapı*, s.149

³⁵ Nâsır Dede, *Defter-i Dervîşân II*, s.66^a; Şükrü, “Derûn-i İslâmbol'daki Hânîkahların Silsile-i Meşâyihidir.”, *İslâ Med.Mec.*, c.IV, sy.3, s.85

³⁶ Koçu. “Abdûlbâkî Nâsır [Nâsır] Dede”, *İst.Ans.*, İstanbul 1958, c.I, s.78

³⁷ Ziyâ, *Yenikapı*, s.159

Abdülbâkî Nâsır Dede 1209 (1794) yılında Şerife Hanım'la evlenmiştir.³⁸ Bu evlilikte yedi çocuğu dünyaya gelmiş, fakat bunlardan dördü çeşitli sebeplerle fazla yaşamamışlardır. Sakalanan çocukları Hüseyin Recep Hüsnü ve Osman Salâhaddin Dede'lerle Ayşe Sıdika Hanım'dır.

Nâsır Dede, yetiştiği Mevlevî dergâhı ve onun etrafında meydana gelen kültür muhitlerini tesiriyle kabiliyetini geliştirmiş, devrinin önemli bir şahsiyeti olmuştur. Bilhassa III.Selim ve II.Mahmud devirlerinde şöhret buldu ve her iki padişah'tan da yakın ilgi gördü.³⁹ Yetiştirdiği talebeler, yazdığı ve bestelediği eserler, onun tasavvuf, edebiyat ve mûsikî alanlarında ne kadar büyük bir şahsiyet olduğunu göstermektedir. Hamâmizâde İsmâil Dede'nin ney hocalığı yapmış olması onun bu alandaki bilgisini ortaya koymaktadır.⁴⁰ Acembûselik ve ısfah makamlarında iki Mevlevî Âyin'i bestelemiş, ancak bunlardan ikincisi zamanla unutulduğunda günümüze ulaşamamıştır.⁴¹ Yenikapı Mevlevîhanesi'nde yetişen Mevlevî şair Esrar Dede *Tezkiretü's-Şuarâ-yı Mevlevîyye* isimli tezkiresinde gerek ısfahan, gerek acembûselik ayinlerin Mevlevî mukâbelelerinde okunduğunu söylemektedir.⁴² Ayrıca bir nota sistemi ile dilâvî rûhefzâ, gülrûh, dildar ve hisar- kürdî adlarında beş makam ve şîrîn isminde yirmi iki vuruşlu bir usul icat etmiştir.⁴³

Nâsır Dede mûsikînin yanında edebiyat ve şiire de kayıtsız kalmamış, genç yaşında bir divan sahibi olmuştur. 1209 (1795) yılından itibaren yazmaya başladığı şiirlerini *Dîvân-ı Eş'âr* adını verdiği defterde toplamıştır.⁴⁴ "Nâsır" mahlasını kullanarak yazdığı 3000 beyitlik bu eser müellif hattı ile olan tek nüshası Süleymâniye Kütüphanesi, Nâfiz Paşa Bölümü, nr.1483'te kayıtlıdır.

Ahmed Eflâkî'nin *Menâkıbu'l-Ârifin* adlı eserine amcasının oğlu Sahîh Ahmed Dede'nin teşvikiyle yaptığı tercüme de önemlidir.⁴⁵ Nâsır Dede, Farsça olan bu eseri, biri Arapça, diğeri yine Farsça yazılmış iki başlangıç metni ile birlikte tercüme ettiğini ve çalışmasına *Tercüme Menâkıbu'l-Ârifin* veya *Tercüme-i Eflâkî* ismini verdiğini şu sözlerle anlatmaktadır. "..... V kitâb-ı şerîfin biri Arabî ve biri Fârisi, iki dibâcesi olub teberrüken ve teyemmünen onları da tercüme idüp, *Tercüme-i Menâkıbu'l-Ârifin* ve *Tercüme-i Eflâkî* tesmiyeleri ile tesmiye kıldım Tercümeye 1208 (1793) de başlanılıp 1212 (1797) tarihinde bitirilerek III.Sultan Selim'e takdi

³⁸ İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s.24; Nâsır Dede, *Defter-i Dervîşân II*, s.99^b

³⁹ Özcan, "Abdülbâkî Nâsır Dede" *TDVİA.*, c.I, s.199

⁴⁰ Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr*, s.20^b

⁴¹ Ergun, *Antoloji*, c.II, s.637; Sadettin Heper, *Mevlevî Âyinleri*, Konya 1979, s.543

⁴² Esrar Dede, *Tezkiretü's-Şuarâ-yı Mevlevîyye*, Fâtih Millet Ktp.Ali Emiri, nr.756, s.378

⁴³ Nâsır Dede, *Tezkîk-u Tahkik*, Süleymâniye Ktp.Nâfiz Paşa, nr. 1242, s.37^a, 37^b, 40^b, 45^b

⁴⁴ Fatma Âdile Başer, *Türk Mûsikîsi'nde Abdülbâkî Nâsır Dede*, (Doktora Tezi), İstanbul 1996, s.11

⁴⁵ Nâsır Dede, *Tercüme-i Menâkıbu'l-Ârifin*, Süleymâniye Ktp.Nâfiz Paşa, nr.1126, s.4^a

edilmiştir. Bu gün müellif nüshası Süleymâniye Kütüphanesi, Nâfiz Paşa Bölümü, 112 numarada kayıtlıdır.

Abdûlbâkî Dede'nin bir başka tercümesi *Şerh-i Ta'rib-i Şâhidî*'dir. *Tuhfe-i Şâhidî* isim manzum Farsça-Türkçe lugat, Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhlerinden Mûsâ Dede tarafında *Ta'rib-i Şâhidî* adıyla Arapçaya tercüme edilmiştir. *Şerh-i Ta'rib-i Şâhidî* ise Nâsır Dede'ni *Tuhfe-i Şâhidî* tercümesine yazdığı şerhdir. 1213 (1798) de başlanılan eser iki yılda tamamlanmış ve Yenikapı Mevlevîhanesi'ne vakfedilmiştir. Bu eserin müellif nüshası Süleymâniye Kütüphanesi, Nâfiz Paşa Bölümü, nr.1483'de kayıtlıdır.⁴⁶

Şeyh Ali Nutkî Dede tarafından başlanılan ve onun vefatı üzerine Abdûlbâkî Nâsır Dede'nin yazmaya devam ettiği *Defter-i Dervîşân* adlı diğer bir eser, Mevlevîyye tarika mensuplarının biyografi çalışmaları bakımından kaynak vasfı taşımasına sebep olduğu kada diğer tarikatlara mensup şeyh veya müntesiplerin dergâha geliş gidişleriyle ve kişilerin detay vefat haberleri vermesiyle de önemlidir. Ali Nutkî Dede'nin vefatından sonra dergâhın şeyhi olan Nâsır Dede 1219 (1804) yılından itibaren aynı tasnife riayet ederek *Defter* 'e devam etmiş, bu disiplin Osman Salâhaddin Dede'ye kadar sürmüştür. Abdûlbâkî Dede'nin kayıtları birin defterin ikinci yarısıyla, ikinci defterin ilk yarısını teşkil eder. Birinci defter Süleymâniye Kütüphanesi, Nâfiz Paşa Bölümü, 1194 numarada kayıtlı, bu defterin ikinci cildi ise Abdûlbâkî Nâsır Dede'nin torunu Doç.Dr.Abdûlbâkî Baykara'nın özel kütüphanesinde bulunmaktadır.

Dönemin mûsikî anlayışını yansıtan ve nota tarihimiz bakımından elimizdeki en önemli eserlerden biri de Nâsır Dede'nin yazdığı *Tahrîriyye* adlı eseridir.⁴⁸ Kendisi tarafından icat edilen nota sistemini açıklayan ve bu nota ile yazılmış dört besteyi de içeren bu eserin iki nüsha bugün elimizde mevcuttur.⁴⁹ Birinci nüsha Süleymâniye Kütüphanesi, Nâfiz Paşa Yazmalar 1242/2 numarada, ikinci nüsha ise, yine Süleymâniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi kitapları arasında 2898'de kayıtlıdır. *Tahrîriyye* 'nin bu her iki nüshası da müellifimiz tarafından yazılmıştır.

XVIII. yüzyılın en önemli mûsikî nazariyat kitaplarından biri olan *Tedkîk u Tahkîk* Abdûlbâkî Nâsır Dede'nin yazdığı diğer eseridir. 136 makam ve 21 usûlün kısaca açıklandığı bu eser III.Sultan Selim'in emri ile yazılmıştır.⁵⁰ Eserin müellif hattı ile olan bir nüsha Süleymâniye Kütüphanesi, Nâfiz Paşa Bölümü, 1242 numarada kayıtlıdır.

⁴⁶ Başer, *Türk Mûsikîsi 'nde Abdûlbâkî Nâsır Dede* s.13-14

⁴⁷ a.g.e. s.14-15

⁴⁸ a.g.e. s.31; Koçu, "Abdûlbâkî Nâsır [Nâsır] Dede", *İst.Ans.*, c.I, s.78

⁴⁹ Haydar Sanal, *Mehter Mûsikîsi*, İstanbul 1964, s.128

⁵⁰ Nâsır Dede, *Tedkîk-u Tahkîk*, s.43^b-44^a; Başer, *Türk Mûsikîsi 'nde Abdûlbâkî Nâsır Dede*, s.55

ABDÜLBÂKÎ SIRRÎ DEDE

Abdûlbâkî Sırrî Dede, 1122 (1710) yılında doğdu. Kutb-i Nâyî Osman Dede'nin oğludur.⁵¹

Nâyî Osman Dede'nin 1142⁵² (1729/30) yılında vefatı üzerine babasının yerine yirmi yaşında Galata Mevlevîhanesi'ne şeyh oldu ve yirmi iki yıl şeyhlikten sonra 1164 (1750) c vefat etti. Babası ile birlikte bu mevlevîhanenin semâhane kapısının sol tarafındaki türbey defnedilmiştir.⁵³

Abdûlbâkî Sırrî Dede'nin kızı Saîde Hanım, Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Ebû Bek Dede'nin hanımı, Şeyh Ali Nutkî Dede, Abdûlbâkî Nâsır Dede ve Abdürrahîm Kûnhî Dede'ni de annesidir.⁵⁴

Günümüze sadece rast makamındaki peşrevi ulaşabilmiştir.⁵⁵

ABDÜRRAHÎM KÛNHÎ DEDE

Abdürrahîm Kûnhî Dede 1183 (1769) yılında İstanbul'da Yenikapı Mevlevîhanesi'ne doğdu. Babası aynı mevlevîhanenin şeyhlerinden Kütahyalı Ebûbekir Dede, annesi Galata Mevlevîhanesi şeyhlerinden Kutbunnâyî Osman Dede'nin kızı Saîde Hanım'dır.⁵⁶

Ebûbekir Dede'nin üçüncü oğlu olan Kûnhî Dede'nin asıl adı Abdürrahîm'dir. *Tezki* sahibi Esrar Dede ile aynı asırda yaşamıştır.⁵⁷

Bir sanat ocağı olan mevlevîhanede küçük yaştan itibaren ciddi bir tahsil ve terbiye görerek, bilhassa büyük ağabeyi Ali Nutkî Dede'nin himayesinde tasavvuf, edebiyat ve mûsî bilgileri alarak yetişti. Bir müddet sonra da mevlevîhanenin kudümzenbaşılığına getirildi.⁵⁸

Devrin hükümdarı III.Selim bir dergâh ziyaretinde kudümzenbaşı Abdürrahîm Dede' Enderun-ı Hümayun'a almak istemiş, ancak âşık mizacı bir gönlü olan Kûnhî Dede'ye ağabe Ali Nutkî Dede'nin bir nazarı neticesinde bu mümkün olmamıştır.

⁵¹ Öztuna, "Abdûlbâkî Sırrî Dede", *BTMA.*, c.I, s.15

⁵² Öztuna, "Osman Dede Efendi (Kutb-ı Nâyî Şeyh "Osmân", "Nâyî)", *MEB Türk Ansiklopedisi*, Ankara 1977, c.XXVI, s.78; Şükrü, "Derûn-i İslâmbol'daki Hânîkahların Silsile-i Meşâyihidir." *İslâm Med.Mec.*, İstanbul 198 c.V, sy.1, s.83

⁵³ Ergun, *Antoloji*, İstanbul 1942, c.I, s.192

⁵⁴ Öztuna, "Abdûlbâkî Sırrî Dede", *BTMA.*, c.I, s.15

⁵⁵ Tarık Kip, *TRT Türk Sanat Musikisi Saz Eserleri Repertuarı*, Ankara 1981, s.53

⁵⁶ Ziyâ, *Yenikapı*, s.154; Koçu, "Abdürrahîm Kûnhî Dede", *İst.Ans.*, c.I, s.154; Özcan, "Abdürrahîm Kûnhî Dede", *TDVİA.*, c.I, s.292

⁵⁷ *Türk Musikisi Klâsiklerinden Mevlevî Âyinleri*, (İstanbul Konservatuvarı neşriyatı) İstanbul 1936, c.XI, s.560; Ziyâ, *Yenikapı*, s.158;

⁵⁸ Özcan, "Abdürrahîm Kûnhî Dede", *TDVİA.*, c.I, s.292; Heper, *Mevlevî Âyinleri*, s.544; Ergun, *Antoloji*, c.II, s.44

Kendisini cezbe kaptıran Abdürrahîm Dede bu hâl üzere şu rubâîyi söylemiştir.

Yâ Rab tû merâ benefs-i taggâzemde

Bâ herçi cezâz test-i merâ sâzemde

Men der tû hemî gürîzem ez fitne-i hîş

Men an tev'em merâ bemen bâzemde

Ayrıca:

“Benakş-ı Mevlevî âheng berdâr

Hadîs-i diğêr ân kün perde-i târ”

beyti ile de “Mevlâna ve mânâ aşkına” kendini terk edip hayatını bir cezbe sarhoşluğu içind geçiren Abdürrahîm Künhî Dede, bu halden ancak Ali Nutkî Dede’nin ölümünden (1804) sonr kurtulabilmiştir.⁵⁹

Kudümzenbaşılık vazifesinde iken diğêr ağabeyi Abdülbâkî Nâsır Dede’nin oğlu Şey Recep Hüsnu Dede’nin Ramazan 1245 (1830) de ölümü üzerine Mehmed Saîd Hemdem Çeleî tarafından Yenikapı Mevlevîhanesi’ne şeyh tayin edildi.⁶⁰ İki yıldan az süren bu gençli döneminden sonra 1247 (1831) de vefat etmiş ve aynı mevlevîhanenin hazîresin defnedilmiştir.⁶¹

“Mahv oldu aşk-ı Hakk’dan Abdürrahîm Efendi”

ve:

“Abdürrahîm Efendi pîrâna hemdem oldu”

mısraları ölümüne düşürülen tarihlerden ikisidir. Sandukasının üzerinde ise şu kitabe yazılıdır.

“Yek sâzkâra düşmüş âgâze-i usûlû

Vaktinde fâryâbî acz ile ebkem olmuş

Bir pîşrev çalınmış gûşuna “İrcî”den

Peyrevlik ol nevâya hakkında elzem olmuş”⁶²

Bestelediği dînî ve din dışı eserler ile zamanın mûsikîşinasları arasında önemli bir yer sahip olan Abdürrahîm Dede’nin eserleri arasında en önemlisi, daha yirmi bir yaşında ike

⁵⁹ Ziyâ, *Yenikapı*, 154; Koçu, “Abdürrahim Künhi Dede”, *İst.Ans.*, c.I, s.154

⁶⁰ *İKN. Mevlevî Âvinleri*, İstanbul 1936, c.XI, s.560

⁶¹ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, İstanbul 1311, c.III, s.334; Ergun, *Antoloji*, c.II, s.420

⁶² Ergun, *Antoloji*, c.II, s.420

bestelediği hicaz Mevlevî Âyini'dir.⁶³ Bu âyin-i şerîf bir çok noktalardan bugün benzeri olmayı büyük bir sanat eseridir. Âyin baştan başa hicaz makamında bestelenerek, başka bir makam geçilmediği halde, bu kadar uzun bir mûsikî eserinde katiyen yeknesaklık (monoton – tek düz bulunmaması Abdürrahîm Künhî Dede'nin bestakârlıktaki kudretini göstermektedir.⁶⁴ İ mukâbelesi Yenikapı Mevlevîhanesi'nde yapılan bu hicaz âyin şu mısra ile başlar:

“Men aşk-ı ân-ı hüsnem aşkest münâcâtem”

Türk mûsikîsinin en güzel eserlerinden olan bu âyin Abdürrahîm Künhî Dede'n zamanımıza intikal eden tek bestesidir.⁶⁵

Ayrıca nühüft makamında da bir âyin-i şerîf bestelemiş olduğu biliniyorsa da günümü kadar ulaşamamıştır. Ahmed Celâleddin Dede'ye ait bir âyin mecmuasında şu önemli kayıtl vardır.

“Abdürrahîm Efendi'nin yaptığı nühüft âyini hicâzeyn'e kat kat fâik ve üstâdâne ise (nasılsa neşr olunamayıp kendisiyle berâber gitmiş, zâyî olmuş...”⁶⁶

Abdürrahîm Künhî Dede'nin aynı zamanda nihâvend ile başlayıp, kararı olan ra perdesine gelip ardından acemaşîran ve ırak gösterip, sonra tekrar acemaşîran ve yegâ perdelerinde gezindikten sonra yegâhta karar kılan ve “anbefersan” adı verilen bir makam terk ettiğini Nâsır Abdülbâkî Dede'nin *Tedkîk u Tahkîk* adlı eserinden öğreniyoruz.⁶⁷

Devrin önemli kudümzenlerinden olan Abdürrahîm Künhî Dede, bestekârlığı ile tanınm ve bir çok mûsikîşinas yetiştirmiştir. Talebeleri arasında Galata Mevlevîhanesi kudümzenbaşı Dervîş Mehmed ve Musâhip Seyyid Ahmed Ağa (Vandakosta) en meşhurlarıdır.⁶⁸

Ayrıca “Künhî” mahlasıyla sayılı bazı şiirler de kaleme almış olan Abdürrahîm Dede'n edebiyat sahasında da önemli bir yeri vardır.⁶⁹ Şiirlerinde daha çok tasavvufî konulara yer ver Abdürrahîm Künhî Dede'nin Esrar Dede'ye gönderdiği şu ârifâne gazeli dikkat çekicidir.

“Gavvas şüdem ez dil deryâ-yı suhan râ

Bisyâr keşidem güher-i şî'r dehen râ

Der vakt-i temâşâ-yı cemâlet ki şevend mest

Müşkil şüde est vâsf-ı tû erbâb-ı suhan râ

⁶³ Özcan, “Abdürrahîm Künhî Dede”, *TDVİA.*, c.I, s.292

⁶⁴ Rauf Yektâ, *Esâtîz-i Elhân*, İstanbul 1318, c.III, s.142; Enver, *Semâhâne-i Edeb*, s.209; Heper, *Mevlevî Âyinle* s.544

⁶⁵ Koçu, “Abdürrahîm Künhî Dede”, *İst.Ans.*, c.I, s.154

⁶⁶ Ergun, *Antoloji*, c.II, s.637

⁶⁷ Nâsır Dede, *Tedkîk-u Tahkîk*, s.37^a

⁶⁸ Enver, *Semâhâne-i Edeb*, s.209; İKN. *Mevlevî Âyinleri*, c.XI, s.560; Heper, *Mevlevî Âyinleri*, s.544

⁶⁹ Ziyâ, *Yenikapı*, s.155; Ergun, *Antoloji*, c.II, s.420

Meyhâne-i aşkam zî kadehhâ-yı mahabbet
Dil zinde zi-emvâr-ı safâ hâne-i ten râ
Der dâmen-i sahrâ-yı muhabbet be-resîdem
Endahten ez dil heves-i seyr-i çemen râ
“Künhî” zi-reh-i aşk suhanhây be gûyed
Ne vâsf-ı Bedaḥşan ne âhû-yı Hoten râ⁷⁰

Çeşitli mecmualarda yer alan şiirleri bir dîvan halinde toplanmamıştır.⁷¹

AHMED ÂRİF HİKMET DEDE

Ahmed Ârifî Dede, XIX.yüzyıl Mevlevî şeyhlerindendir.⁷² Babası şeyh Mehmed Rî Dede'dir.

1290⁷³ (1874) da vefat eden Ârifî Dede, 1838 – 1874 yılları arasında otuz altı yıl Üskü Mevlevîhanesi şeyhliğinde bulundu.

Ahmed Ârifî Dede, mâhur makamında bir âyin-i şerîf bestelemiş, ancak mukâbel yapılmayan bu eser bugün unutulmuştur.⁷⁴

AHMED CELÂLEDDİN DEDE

Ahmed Celâleddin Dede 1270 (1853) de Gelibolu'da doğmuştur. Büyük dedesi Kara Mustafa Dede'nin 1749 senesinde Gelibolu Mevlevîhanesi şeyhliğine tayini ile aile Gelibolu'ya yerleşmiştir. Kara Mustafa Dede'nin oğlu Ali İzzet Dede ve onunda oğlu Ahmed Celâleddin Dede'nin babası Hüseyin Azmî Dede, aynı tekkede şeyhlik yapmışlardır.⁷⁵

Azmî Dede 1287 (1870) de Mısır Mevlevîhanesi şeyhliğine naklen tayin edilince Ahmed Celâleddin Dede babasıyla birlikte Mısır'a gitti. O sırada on yedi yaşında olan Ahmed Celâleddin bir taraftan hususi hocalardan dersler alırken, diğer taraftan Câmîü'l-Ezher'e dev ile icâzetnâme aldı. Abdülgaḥḥar, Şeyh Muhammed Ebû Raşid gibi Mısır âlimlerinden Arap

⁷⁰ Enver, *Semâhâne-i Edeb*, s.209

⁷¹ Özcan, “Abdürrahim Künhî Dede”, *TDVİA.*, c.I, s.292

⁷² Koçu, “Ahmed Ârif Hikmet Dede”, *İst.Ans.*, c.I, s.328

⁷³ Şükrü, “Derûn-i İslâmbol'daki Hânîkahların Silsile-i Meşâyihidir”, *İslâm Med.Mec.*, c.IV, sy.3, s.78

⁷⁴ Öztuna, “Ârif Hikmetî Dede”, *BTMA.*, c.I, s.110, Abdülbâki Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1983, s.457

⁷⁵ Abdullah Uçman, “Ahmed Celâleddin Dede”, *TDVİA.*, İstanbul 1989, c.II, s.53; Koçu, “Ahmed Celâleddin Dede”, *İst.Ans.*, c.I, s.334; Ergun, “Ahmed Celâleddin (Dede)”, *Türk Şairleri*, İstanbul 1936, c.I, s.273; E. N.Şehsuvaroğlu, *Eczacı Yarbey Halil Can*, İstanbul 1974, s.35

Manastırlı Nâilî'den Farsça okudu. Sâbit, Vecdî ve Antakyalı Abdullah Necib gibi şairlerden de istifade etti.⁷⁶

Bu arada mûsikî ile de ciddi bir şekilde meşgul olan Ahmed Celâleddin Dede klâsî mûsikîmizin en güzel eserleri ile, mevlevîhanelerde okunan na't ve âyinleri öğrendi. Kaynaklarda, Hamparsum ve Batı notalarını da çok iyi bildiği ve kıymetli bir nota koleksiyonunun sahip bulunduğu belirtilmektedir.⁷⁷

Aziz Dede ve Tavşanlı Mehmed Dede gibi kıymetli neyzenler ile aynı devirde yaşamış olan Ahmed Celâleddin Dede'nin bu konudaki asıl üstâdı Mehmed Suphi Bey'dir. Bu hususta kendisi şunları söylemektedir.

“Asıl benim ney üstâdım Mısır Mevlevîhanesi şeyhi olup fenn-i mûsikîde üstad-ı kâim olan pederim merhumun selefinin selefi Mustafa Nakşî Dede'nin yetiştirdiği en güzide telâmîzinden Hıdîv-i Mısır Abbâs-ı evvel'in kölesi Mehmed Suphi Bey'dir. O zamanın en mânevî dedegânından da istifâde ettim.”⁷⁸

1290 (1873) da yirmi yaşlarında çileye giren Celâleddin Dede ayakçılıktan başlamak üzere meydancılık ve kazancılık hizmetlerini yerine getirdi. Çilesini bitirdikten sonra tekke kudümzen, daha sonra da neyzenbaşı oldu.⁷⁹

Babasının yaşlanması üzerine onun bütün işlerini üzerine aldı. 1311 (1893) da babası vefat ettikten sonra Gelibolu Mevlevîhanesi'nin şeyhliği büyük ağabeyi Ahmed Bahaeddin Dede'ye verildi.

Ahmed Celâleddin Dede bir süre sonra İstanbul'a gelip, Üsküdar da satın aldığı bir evde inzivâyâ çekildi. 1326 (1908) da vekil olarak, bir yıl sonra da asâleten Üsküdar Mevlevîhanesi'ne şeyh ve mesnevîhan oldu. 1910'da da Atâullah Efendi'nin vefatı üzerine ilâhî olarak Galata Mevlevîhanesi şeyhliği ve mesnevîhanlığı kendisine verildi. Tekkeler kapatılmasına kadar (30 Kasım 1925) bu vazifede kalan Ahmed Celâleddin Dede, bu tarihten sonra adeta Üsküdar'daki evine kapandı.⁸⁰

Böylece iki yıl Üsküdar, on altı yıl da Galata Mevlevîhanelerinde olmak üzere toplam on sekiz yıl kesintisiz *Mesnevî* dersleri verdi.⁸¹

⁷⁶ İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, s.217; Uçman “Ahmed Celâleddin Dede”, *TDVİA.*, c.II, s.53

⁷⁷ Ergun, *Antoloji*, c.II, s.665

⁷⁸ Ergun, “Ahmed Celâleddin (Dede)”, *Türk Şairleri*, c.I, s.274

⁷⁹ Şehsuvaroğlu, *Eczacı Yarbay Halil Can*, s.35; Koçu, “Ahmed Celâleddin Dede”, *İst.Ans.*, c.I, s.334; Uçman, “Ahmed Celâleddin Dede”, *TDVİA.*, c.II, s.53; Ergun, *Antoloji*, c.II, s.665

⁸⁰ Ergun, “Ahmed Celâleddin (Dede)”, *Türk Şairleri*, c.I, s.274

⁸¹ İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, s.217-218

Soyadı kanunundan sonra Baykara soyadını alan Ahmed Celâleddin Dede, 1946'da vef etmiş, Üsküdar Karacaahmet Mezarlığı'nda Miskinler Tekkesi'nin arkasına defnedilmiştir.⁸²

Ahmed Celâleddin Dede, pek genç yaşta şiir ve edebiyat ile meşgul olmaya başlamış ancak bir dîvançe teşkil edecek sayıdaki şiirlerini bir araya getirememiştir. "Mevlevî Âyinleri yaymak hususunda mühim bir âmil olmuştur. Çârgâh, şedaraban gibi bir takım âyinler unutulmamasında yegâne âmil olan odur. Beste vücude getirmemiş olmakla beraber pek çok es meşk etmiş olan ve öğrendiği eserler üzerinde hiçbir tahrif yapmaya teşebbüs etmemiş..." diyen Sadeddin Nüzhet Ergun, bu Mevlevî şeyhinin şiirlerinden bazılarını da *Türk Şairle* adındaki büyük eserinde neşretmiştir.⁸⁴

Medhiye, kaside, tarih, kıt'a, gazel ve rubâî formlarındaki şiirlerinde Sultan Divan Ağazâde Mehmed Dede, Râsih, Reisülküttap Hayrî, Bahâriye Mevlevîhanesi şeyhi Hüsey Fahreddin Dede, Veled Çelebi gibi şairlerin gazellerine yazdığı tahmisler ise çok önemlidir.

Hayatının uzun bir kısmını Mısır'da geçiren Ahmed Celâleddin Dede'nin kuvvetli bir Arapçası vardı. Bu arada bir hayli Arapça ve Farsça manzûme yazmış, Arap şairlerinden çoğunun müsâmerat ve dîvanlarını okumuş, pek çok Arap şiirini ezberlemişti.⁸⁵

ALİ DEDE, ARAPZÂDE

Ali Dede 1117 (1705) de doğmuş, hayatının büyük bir kısmını İstanbul'da geçirmiştir.⁸⁶

Mevleviyye tarikatına intisâb ettikten bir müddet sonra, Kasımpaşa Mevlevîhanesi'ne neyzenbaşılığına getirilmiştir.

1760'da Mehmed Şemseddin Dede'nin vefatı üzerine bu mevlevîhanenin şeyhi olmuştur. Bu vazifede iken 1181 (1767) de vefat etmiş ve aynı mevlevîhanenin hazîresine defnedilmiştir.

Kuvvetli bir mûsikî bilgisine sahip olan Ali Dede yalnız saz semâileri bestelemiştir. Ancak eserleri çok defa Osmanlı ilim tarihinin tanınmış simalarından bestakâr ve şair Arapzâ

⁸² Şehsuvaroğlu, *Eczacı Yarbay Halil Can*, s.35; Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s.240; Uçman, "Ahmed Celâleddin Dede", *TDVİA.*, c.II, s.53

⁸³ Ergun, *Antoloji*, c.II, s.665-666

⁸⁴ (Şiirleri için bkz.) Ergun, "Ahmed Celâleddin", *Türk Şairleri*, c.II, s.275-276

⁸⁵ a.g.e. s.274; Şehsuvaroğlu, *Eczacı Yarbay Halil Can*, s.37

⁸⁶ Özcan, "Ali Dede, Arapzâde", *TDVİA.*, c.II, s.385; Koçu, "Ali Dede Efendi (Arapzâde, Serneyzen)", *İst.A.*, İstanbul 1959, c.II, s.644

⁸⁷ Özcan, "Ali Dede, Arapzâde", *TDVİA.*, c.II, s.386; Şükrü, "Derûn-i İslâmbol'daki Hânîkâhların Silsi Meşâyihidir", *İslâm Med.Mec.*, c.IV, sy.3, s.95

Abdurrahman Bâhir Efendi'nin (ö.1746) besteleri ile karıştırıldığından, zamanımıza ulaşan peşrev ve saz semâilerinin sayısı hakkında kesin bir sayı vermek mümkün değildir.⁸⁸

ALİ NUTKÎ DEDE

Ali Nutkî Dede 5 Muharrem 1176 (27 Temmuz 1762) da İstanbul'da Yenikapı Mevlevîhanesi civarında bir evde doğdu.⁸⁹ Babası bu mevlevîhanenin şeyhlerinden Kütahya Seyyid Ebûbekir Dede, annesi ise Galata Mevlevîhanesi şeyhlerinden Abdülbâkî Sırrî Dede'nin kızı Saîde Hanım'dır.⁹⁰

Ali Nutkî Dede, doğumundan bir müddet sonra babası tarafından, amcası Ömer Dede'nin oğlu semâzenbaşı Sahîh Ahmed Dede'nin (ö.1813) himayesine verildi. Böylelikle bu zât b taraftan dergâhın idaresi, diğer taraftan da kendisine emanet edilen genç şeyhin talim ve terbiye ile meşgul olmaya başlamıştı. Nutkî Dede ise daha on dört yaşlarında iken bilhassa dî bilgilerde yetişmiş bir kişi olarak kendini göstermeye başladı.⁹¹ Babasının 3 Recep 1189 (3 Ağustos 1775) da vefatı üzerine Yenikapı Mevlevîhanesi'ne şeyh tayin edilerek kendisine Çele Ebûbekir Efendi tarafından destar giydirildi.⁹²

Otuz sene şeyhlik makamında bulunduktan sonra Cemâziyelevvel 1219 (Ağustos 1804) c dergâhtaki odasında vefat etti ve aynı dergâhın hazîresine defnedildi.⁹³

Vefatına, Sürûrî'nin yazdığı tarih mısraı:

“Kevser safâsı eyledi Seyyid Alî Dede”

Bir başka tarih mısraı da şudur.

“Çar ile tarih çıktı Cennet'e

Göçdü Seyid Şeyh Ali Mevlevî”⁹⁴

Ali Nutkî Dede, 1746 – 1925 yılları arasında Yenikapı Mevlevîhanesi'nin yönetimi üstlenmiş ve İstanbul Mevlevî kültürüne damgasını vurmuş ünlü bir şeyh ailesine mensuptur. Ailenin kökeni Halvetî Şeyhi Seyyid Nûreddin Efendi'ye dayanır. Nutkî Dede'nin babası

⁸⁸ Özcan, “Ali Dede, Arapzâde”, *TDVİA.*, c.II, 386; Kip, *TRT Türk Sanat Musikisi Saz Eserleri Repertuarı*, s.1, 12, 18, 19, 20, 21, 34, 64, 66, 69 (Burada Arapzâde adına on bir saz eseri ve peşrev bulunduğu kayıtlıdır.)

⁸⁹ Ziyâ, *Yenikapı*, s.144; Koçu, “Ali Nutkî Dede (Seyyid)”, *İst.Ans.*, c.II, s.679

⁹⁰ Enver, *Semâhâne-i Edeb*, s.236; Ergun, *Antoloji*, c.II, s.495; Gölpınarlı, *Melâmilik ve Melâmiler*, Ekim 1911, s.187;

⁹¹ Ziyâ, *Yenikapı*, s.144; Özcan, “Ali Nutkî Dede”, *TDVİA.*, c.II, s.423

⁹² Koçu, “Ali Nutkî Dede (Seyyid)”, *İst.Ans.*, c.II, s.679;

⁹³ Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, c.III, s.553; Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s.457; Şükrü, “Derû İslâmbol'daki Hânîkâhların Silsile-i Meşâyihidir.”, *İslâm Med.Mec.*, c.IV, sy.3, s.85

⁹⁴ Öztuna, “Ali Nutkî Dede (Şeyh)”, *BTMA.*, c.I, s.50-51

Ebûbekir Dede, Galata Mevlevîhanesi Şeyhi Abdûlbâkî Sırrî Dede'nin kızıyla evlenerek b tekkeyi nüfuzu altına almış, kardeşi Ömer Dede'nin oğlu olan ve Nutkî Dede'yi yetiştiren Sahî Ahmed Dede'nin çocuğu Kudretullah Dede ile torunu Atâullah Dede ise Galata Mevlevîhane postnişinliğini yapmışlardır.⁹⁵

Bu arada Nutkî Dede'nin yaşça küçüklüğü nedeniyle Yenikapı Mevlevîhanesi'ni yönetimini üstlenen Sahî Ahmed Dede dergâh meşihatını ailenin Ömer Dede'ye bağlı kolur geçirmek istemesi üzerine Nutkî Dede tarafından mevlevîhaneden uzaklaştırılmıştır.⁹⁶

Bu yüzden Ali Nutkî Dede'nin yetişmesinde büyük tesiri olan Sahî Ahmed Dede vefatından sonra Yenikapı Mevlevîhanesi'ne değil, Merkez Efendi Mezarlığına gömülmüştür.

Şeyhliği I.Abdülhamid ve III.Selim dönemlerine rastlayan Ali Nutkî Dede, batılılaş hareketinin İstanbul hayatında yol açtığı ilk büyük değişikliklere tanık olmuştur. Baba Ebûbekir Dede'den sonra kendiside yenilikçi akımını desteklemiş ve bu amaçla başta III.Selim olmak üzere saray çevresinin temsil ettiği siyasi modernleşme hareketinin içinde yer almıştır.

İstanbul Mevlevîleri arasında karizmatik kişiliğiyle tanınan Nutkî Dede, bu özelli sayesinde pek çok devlet adamını kendisine bağlamıştır.⁹⁷

Derin ilmi, mütevazî kişiliği ile herkesin hürmetini kazanarak devrinin belli başlı şeyhle arasında yer alan Ali Nutkî Dede ayrıca edebiyat ve mûsikî ile de meşgul olmuştur.⁹⁸ Çeşitli kaynaklarda, önceleri babasının verdiği "Memiş", daha sonra da "Nutkî" mahlasını kullanarak yazdığı manzumelere rastlanmaktadır.⁹⁹

Şeyhliği sırasında dergâha intisâb eden, mukâbeleye giren ve çilelerini dolduran derviş ile Yenikapı Mevlevîhanesi hakkında çeşitli bilgilerin yer aldığı *Defter-i Dervîşân* adıyla bilinen bir esere başlamıştı. Ancak vefatı üzerine yarım kalan bu eser, kardeşi şeyh Abdûlbâkî Nâsîrî Dede tarafından tamamlanmıştır.¹⁰⁰ İki ciltlik bu eserin ilk cildi Süleymânîye Kütüphanesi, Nâsîrî Paşa Bölümü, nr.1194'de kayıtlıdır. Diğer cildi ise bugün Doç.Dr.Abdûlbâkî Baykara'nın öz kitaplığında bulunmaktadır.

Ali Nutkî Dede, edebiyat ve mûsikî alanında ün yapmış bir çok kişinin yetişmesinde büyük emeği geçmiştir. Bunlar arasında, Konya'da başladığı çilesini İstanbul'da Ali Nut

⁹⁵ Işın, "Ali Nutkî Dede", *DBİA.*, İstanbul 1993, c.I, s.194

⁹⁶ Ziyâ, *Yenikapı*, s.145

⁹⁷ Işın, "Ali Nutkî Dede", *DBİA.*, c.I, s.194-195

⁹⁸ Özcan, "Ali Nutkî Dede", *TDVİA.*, c.II, s.423

⁹⁹ Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, c.III, s.553

¹⁰⁰ Öztuna, "Ali Nutkî Dede (Şeyh)", *BTMA.*, c.I, s.50-51

Dede'nin yanında tamamlayan ünlü Mevlevî şairi Şeyh Gâlip ile haftanın belirli günleri b dergâha devam eden Hamâmizâde İsmâil Dede Efendi bilhassa zikredilmelidir.¹⁰¹

Mûsikî alanındaki üstün yeteneğini bestelediği şevkutarab Mevlevî Âyini ile gösteren A Nutkî Dede bu eseri, talebesi olmasına rağmen İsmâil Dede Efendi'ye ithaf etmesi aralarında samimiyetin bir neticesidir.¹⁰² Vefatından bir ay kadar önce dergâhta okunan ve yakın zamar kadar İsmâil Dede'nin sanılmış bu eserin, bizzat İsmâil Dede Efendi'nin *Defter-i Dervîşânî* düştüğü şu kayıttan âyinin Nutkî Dede'ye ait olduğu anlaşılmıştır.

“Şeyhim azizim Yenikapı şeyhi esseyyid Şeyh Ali Efendi Hazretlerinin rey ü tedbiri ve h bir nağmede tarifi munzam olduğundan hala okunan bestede medhalim yoktur. Hâl hayatlarında tenbihleri mûcibince kendi isimlerini ihfâ ve bâlâsına bu fakîrin ismini tahr buyurup, fakîre alâtârîkîlhediye ihsan buyurdular.”¹⁰³

Ali Nutkî Dede'nin bestelemiş olduğu bu âyin günümüze ulaşmıştır.

HÜSEYİN FAHREDDİN DEDE

Hüseyin Fahreddin Dede, 10 Muharrem 1271 (3 Ekim 1854) de Çırağan Sarayı'nı bulduğu yerde Beşiktaş Mevlevîhanesi'nde doğdu.¹⁰⁴ Babası bu mevlevîhanenin şeyhi Hase Nazîf Dede, annesi Zübeyde Havvâ Hanım'dır.¹⁰⁵ 10 Muharrem'de ve hüseynî âyin-i şerîfin icra edildiği bir mukâbele esnasında doğduğu için kendisine Hüseyin adı verildi.¹⁰⁶

Henüz üç yaşında iken Mehmed Saîd Hemdem Çelebi tarafından kendisine teberrüke Mevlevî sikkesi tekbirlendi, icâzetnâmesini de babasından aldı. Beşiktaş Rüştiyesi'ni bitirdikten sonra İskender Efendi adında Hind'li bir muallimden Farsça ve Fransızca; Belhli Abdülfettâ Efendi'den Farsça; Manisalı Hüseyin Hilmi Efendi ile Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Osmâ Salâhaddin Dede'den Arapça dersleri almış, bu bilgilerini eniştesi Yenişehirli Avni Bey' verdiği tasavvuf ve edebiyat dersleri ile zenginleştirmiştir. Aynı zamanda devlet adamı ve şâ Abdurrahman Sâmi Paşa'dan da *Mesnevî* okudu.¹⁰⁷

¹⁰¹ Ergun, *Antoloji*, c.II, s.438; Yektâ, *Esâtiz-i Elhân*, c.III, s.217; Koçu, “Ali Nutkî Dede (Seyyid)”, *İst.Ans.*, c. s.679

¹⁰² Yektâ, *Esâtiz-i Elhân*, c.III, s.131; Özcan, “Ali Nutkî Dede”, *TDVİA.*, c.II, s.424; Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Son Mevlevîlik*, s.428; Ergun, *Antoloji*, c.II, s.513

¹⁰³ Ergun, *Antoloji*, c.II, s.415; Işın, “Ali Nutkî Dede”, *DBİA.*, c.I, s.195

¹⁰⁴ Ziyâ, 1328 Sene-i Mâliyesine Mahsus Musavver *Nevsâl-i Osmânî*, İstanbul 1328-1330, s.271; İbnülemin, *E Sadâ*, s.192; Özcan “Hüseyin Fahreddin Dede”, *TDVİA.*, İstanbul 1998, c.XVIII, s.546

¹⁰⁵ İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, s.347

¹⁰⁶ *İKN. Mevlevî Âyinleri*, İstanbul 1969, c.XVI, s.836

¹⁰⁷ a.g.e. s.836; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s.192; Özcan, “Hüseyin Fahreddin Dede”, *TDVİA.*, c.XVIII, s.546

Hüseyin Fahreddin Dede, babasının 16 Şevval 1278 (16 Nisan 1862) tarihinde vefa üzerine, henüz sekiz yaşında iken Karahisar Mevlevîhanesi şeyhi Kemâleddin Dede ve Mıs Dârülmevlevîsi şeyhi Azmi Dede tarafından icâzeti yenilendikten sonra Konya'da Çelebili makamında bulunan Sadreddin Çelebi şeyhlik destarı vererek kendisini Beşiktaş Mevlevîhane şeyhliğine tayin etti. Ancak yaşının küçük olmasından dolayı şeyhlik görevi vekâlete mevlevîhanenin aşçıbaşı Hacı Râşid Dede tarafından sürdürüldü.¹⁰⁸

Mevlevîhanenin bulunduğu yere, Sultan Abdülaziz'in Çırağan Sahilsarayı'nı yaptırmaya istemesi üzerine 1 Zilkâde 1284 (25 Şubat 1868) te Fahreddin Dede, ailesi ve mensupları iki yıl yakın Fındıklı'da Karacehennem İbrahim Paşa'nın konağına nakledildi. 27 Şevval 1286 (2 Ocak 1870) da Maçka'da yeni yapılan mevlevîhane hizmete açılınca Hüseyin Fahreddin Dede fiilen şeyhlik görevine başlayarak icra edilen ilk âyin-i şerîfi idare etti. Bir müddet sonra yerin askeri kışla yapılmak istenmesi üzerine mevlevîhane 30 Zilhicce 1291 (7 Şubat 1875) da Haliç'in Bahâriye Sahili'nde Hatab Eminî Mustafa ve Hüseyin Efendilerin yalılarına taşındı.¹⁰⁹ Hüseyin Fahreddin Dede 22 Haziran 1872'de on sekiz yaşında Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Osman Salâhaddin Dede'nin kızı Fatma Âliye Hanım ile evlendi. Bu evlilikten olan dört çocuğunun isimleri sırasıyla Fatma Mü'mine Hanım, Hasan Nazîf Dede Efendi, babasından önce ölen Fatma Fasîha Hanım ve Fatma Destînâ Hanım'dır.¹¹⁰ 18 Rebûlevvel 1294 (2 Nisan 1877) te nihayet Bahâriye'de yeni yapılan mevlevîhaneye yerleşen ve şeyhlik görevini otuz dört yıl sürdüren Hüseyin Fahreddin Dede 21 Ramazan 1329 (15 Eylül 1911) da koleradan vefat etti.¹¹¹ Cenaze namazı Eyüp Sultan Câmî'inde kılındıktan sonra Bahâriye Mevlevîhanesi'nde babasının kabrinin sağ tarafına defnedildi.

Vefatı üzerine söylenen kıt'a ve tarih mısraları şunlardır:

Üsküdar'lı Tâlât Bey:

“Vâsıl ola cemâle vâsıl ola cemâle

Gitdi Hüseyin Efendi dergâh-ı zülcelâle”

Dîvanı humâyun dairesi müdür muavini İsmet Bey:

“Aşk-ı Mevlânâ ile gitdi Hüseyin-i Mevlevî”

¹⁰⁸ Muzaffer Erdoğan, “Mevlevî Kuruluşları Arasında İstanbul Mevlevîhaneleri”, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 1975-1976, c.IV-V, s.37

¹⁰⁹ a.g.e. s.41-42; Ergun, *Antoloji*, c.II, s.508

¹¹⁰ Ziyâ, *Nevsâl-i Osmânî*, s.274-275;

¹¹¹ Özcan, “Hüseyin Fahreddin Dede”, *TDVİA.*, c.XVIII, s.546; Şükrü, “İstanbul'daki Tekkelerin Silsile-i Meşâyil *İslâm Med.Mec.*, c.V, sy.2, s.107

Bahâriye Mevlevîhanesi dervişlerinden Manisalı İbrâhim Zuhûrî Dede:

“Serbekef geldi Zuhûrî söyledi târîhini

Dâr-ı cennet’de Hüseyin olsun, Alî’nin hem-demi”¹¹²

Yerine şeyhliğe getirelen oğlu Hasan Nazîf Dede bu görevi ölümüne kadar sürdür. Hüseyin Fahreddin Dede’nin mezarı mevlevîhanenin 1960’larda yıkılmasının ardından Ey Silâhtarağa caddesi kenarında yeni yapılan aile kabristanına nakledilmiştir.

Derin ilmi, hoşsohbet ve mütevazî kişiliği ile devrin Mevlevî şeyhleri arasında müste bir yeri bulunan Hüseyin Fahreddin Dede’nin şeyhliği boyunca Bahâriye Mevlevîhanı İstanbul’un en seçkin simalarının toplandığı bir tasavvuf, edebiyat ve sanat merkezi haline ge Ehl-i beyt’e muhabbet Hüseyin Fahreddin Dede’nin tasavvuf anlayışının temelini oluşt Onun Sütlüce Bademlik Bektâşi Tekkesi şeyhi Münir Baba’ya intisâb ettiği, ancak Hüse Dede’nin Hamzavîliği temsil eden Seyyid Abdülkâdir Belhî’yi kutup olarak tanı bililmektedir.¹¹³

Tasavvufta, *Mesnevî* takrîrinde devrinin kıymetli bir şahsiyeti olan Hüseyin Fahred Dede “Fahri” mahlasıyla divan edebiyatı tarzında kaleme aldığı Türkçe ve Farsça şiirlerinde : derece başarılıydı.¹¹⁴ Kendi şiirlerinin yanısıra bir çok şairin Arapça, Farsça ve Türkçe şiirler yer verdiği *Mecmûa*’sında Bahâriye Mevlevîhanesi’ne ait önemli bilgiler bulunmaktadır. Bü kısmı Abdülvâhid Çelebi’ye ait olmak üzere bazı Mevlevî şeyhlerine hitaben yazdığı yetmi üzerinde mektubun yer aldığı bir mektup defteri ise Abdülbâkî Baykara’nın ç kütüphanesindedir. Ferîdün-i Sipehsâlâr’ın *Risâle-i Sipehsâlâr be Menâkıb-ı Hudâvendigâr* : eserini Farsça’dan nazmen tercüme etmiş, bu tercüme Fahreddin Dede’nin koleradan ve üzerine şahsi eşyaları, kitapları ve dîvanı ile birlikte yakılmıştır.¹¹⁵

Güzel sesi, hafızasındaki eserlerin çokluğu ve sağlamlığı yanında iyi bir bestekâr neyzen olan Hüseyin Fahreddin Dede ilk mûsikî bilgilerini mevlevîhanede aldı. Sözlü mûsıl Hamâmizâde İsmâil Dede Efendi’nin talebelerinden Yağlıkçızâde Ahmed Efendi ile Mutafz Ahmed Efendi’den öğrenmiş, daha sonraları da Zekâi Dede ile devam ettirmiştir.¹¹⁶ Bu ar Muzıkay-ı Hümayun flütistlerinden Hacı Râtib Efendi’den Batı müziği, Kozyatağı Rifâî Tekl şeyhi Halim Efendi’den Hamparsum notası ve tanbur dersleri almış, Beşiktaş Mevlevîha:

¹¹² Ziyâ, *Nevsâl-i Osmânî*, s.280; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, s.348; Ergun, *Antoloji*, c.II, s.508-509

¹¹³ Gölpınarlı, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, s.309

¹¹⁴ İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, s.348; İKN. *Mevlevî Âyinleri*, c.XVI, s.836

¹¹⁵ Ergun, *Antoloji*, c.II, s.509; Gölpınarlı, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, s.113, 404; Özcan, “Hüseyin Fahre Dede”, *TDVİA.*, c.XVIII, s.546; Öztuna, “Fahreddin Dede (Neyzen Şeyh Hüseyin, “Fahri”)”, *BTAMLA.*, c.I, s.28

¹¹⁶ Heper, *Mevlevî Âyinleri*, s.553

neyzenbaşı Sâlih Efendi, daha sonra da Neyzen Ferik Yusuf Paşa'dan ney öğrenmiştir. Bir a şeyh Abdülhalim Efendi'den de dersler aldı. XIX.yüzyılın en büyük ney virtuooslarından biri olan Hüseyin Fahreddin Dede'nin yaptığı taksimlerin taklid edilemeyecek kadar üstâdane olduğu talebelerinden Mehmed Suphi Ezgi övgüyle bahseder.¹¹⁷

Âkif Paşa'nın "tıfl-ı nâzenînim unutmam seni" mısraıyla başlayan türküsünü besteliyen Fahreddin Dede'nin en mühim eseri acemaşîran makamındaki Mevlevî Âyini'dir.¹¹⁸ i mukâbelesi 29 Nisan 1885'te Bahâriye Mevlevîhanesi'nde yapılan bu âyin Mevlevî mûsikîsinin başta gelen örneklerinden biri olarak kabul edilir. Kayınbirâderi Yenikapı Mevlevîhanesi şeyh Mehmed Celâleddin Dede Efendi'nin dügâh âyin-i şerîfi için bestelemiş olduğu dügâh peşre ise parlak ve zarif eserlerindendir.¹¹⁹ Bunun yanısıra iki saz semâisiyle beş şarkısı günümüze ulaşmıştır. Karcıgar makamında bestelediği kâr ise notaya alınmadığı için unutulmuştur.

Hüseyin Fahreddin Dede, geniş mûsikî kültürü, dînî ve din dışı besteleri yanında nazî çalışmalarıyla da zamanın önemli mûsikîşinasları arasında yer alır. Türk mûsikîsinin ciddi olarak ilmi şekilde incelenmesinin önemli adımlarını o devirde atmış, bu mevzuda Yenikapı şeyh Mehmed Celâleddin Dede ve arkadaşı Galata şeyhi Atâullah Dede ile beraber çalışmıştır. El ettiği bilgileri talebelerinden Rauf Yektâ Bey, M.Suphi Ezgi ve Hüseyin Sadettin Arel aktararak onları bu yolda çalışıp araştırmaya teşvik etmiştir. Batı mûsikîsi konusunda da bilgisi sahibi olması, Fransızca mûsikî kitapları okuması Fahreddin Dede'ye bu ufku göstermiştir.

Mevlevîhanede Fransızca ve mûsikî dersleri veren Hüseyin Fahreddin Dede'nin yetiştirdiği talebeler arasında Kâzım Uz, İsmâil Hakkı Bey, Mehmet Münir Kökten, Zekâizâde Hâfız Ahm İrsoy, neyzen Mehmet Emin Yazıcı, neyzenbaşı Cemal Dede ve kendisinden yirmi yıldan fazla zaman önce ney meşketmiş olan Nurullah Kılıç bilhassa zikredilmelidir.¹²⁰

¹¹⁷ Özcan, "Hüseyin Fahreddin Dede", *TDVİA.*, c.XVIII, s.547;

¹¹⁸ Ergun, *Antoloji*, c.II, s.509

¹¹⁹ Heper, *Mevlevî Âyinleri*, s.553, Suphi Ezgi, *Nazari ve Ameli Türk Musikisi*, İstanbul 1953, c.V, s.451

¹²⁰ Özcan "Hüseyin Fahreddin Dede", *TDVİA.*, c.XVIII, s.547; Öztuna, "Fahreddin Dede (Neyzen Şeyh Hüseyin 'Fahri')", *BTMA.*, c.I, s.280; Ergun, *Antoloji*, c.II, s.512

MEHMED ATÂULLAH DEDE

Seyyid Mehmed Atâullah Efendi, 1259 (1842) da Kulekapı Dergâhı (Gala Mevlevîhanesi, bugün Divan Edebiyatı Müzesi) harem dairesinde doğdu.¹²¹

İlk tahsiline mahalle mektebinde başlayıp, orta tahsilini de bu mektepte bitirdikten sonra Beyazıd Câmî’inde Kasıdecizâde Süleyman Sırrı Efendi’nin derslerine devam etti ve icâzet aldı. Daha sonra hususi hocalardan da istifade ederek bir taraftan edebiyatı öğrenirken, diğer taraftan Fransızca ve Almanca eğitime başladı. Felsefe ve sosyal bilimlere dair eserleri tek civarındaki kitapçı Vayis ve Kayıl aracılığı ile getirtip okurdu. Geometriye de çok merak vardı.¹²²

Babası Mehmed Kudretullah Efendi’nin 21 Recep 1288 (6 Ekim 1871) tarihinde vefat etmesiyle Mahmud Sadreddin Çelebi tarafından yirmi dokuz yaşında Galata Mevlevîhanesi şeyhliğine getirildi. Otuz dokuz yıl devam eden şeyhliğinde bir gün bile görevini terk etmemiş olan Atâullah Efendi 9 Ramazan 1328 (14 Eylül 1910 Cumartesi) tarihinde sabaha karşı kâşektesi neticesinde vefat etti.¹²³

Mehmed Ziyâ’nın anlattığına göre: Vefatından birkaç gün evvel Atâullah Efendi, Re Bey’den Şair Üsküdarlı Kâzım Paşa’nın *Mekâlid-i Aşk*’ının kendisinde bulunup bulunmadığını sorar. O da takdim etmeğe hazır bulunduğunu fakat neden bu eseri arzu ettiğini sorması üzerine “Orada İmam-ı Ali’nin şehâdeti hakkında güzel bir mersiye vardır, mâlum ya.... İmâm-ı Ramazan’ın onunda şehitlik rütbesine ermiştir.” diye cevap verir. İşte bu hadisede, Mehmed Atâullah Efendi kâmil ve temiz vasıflı, ehl-i beyte âşık bir kişi olduğunu, hayatının günlerinde sanki böylece ispat etmiştir. Atâullah Efendi, bir insanın hayatının geniş sahifelerindeki günah ve kabahata bakmaz, “Allah temiz kalplere bakar” tecellisine dik ederdi.

Cenaze namazı Tophâne’deki Kılıç Ali Paşa Câmî’inde kılındıktan sonra, dergâh Tophâne’ye kadar uzanan kadirbilir büyük bir cemaatin hürmet gösterisi ile dergâha getirilerek babasının yanına defnedilmiştir.¹²⁴

Mehmed Atâullah Efendi, 1878 yıllarında iki yıl kadar süren bir evlilikten sonra eşiyle kaybetmiş, 1894 yılında da henüz on yedi yaşında Mekteb-i Sultânî (bugünkü Galata S.

¹²¹ Şükrü, “Derûn-i İslâmbol’daki Hânîkâhların Silsile-i Meşâyihidir”, *İslâm Med.Mec.*, c.V, sy.1, s.84

¹²² Ziyâ, *Yenikapı*, s.296-297; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s.83

¹²³ Öztuna, “Atâullah Dede (Şeyh Mehmed)”, *BTMA.*, c.I, s.123

¹²⁴ Ziyâ, *Yenikapı*, s.301-302

Lisesi) de son sınıf talebesi olan oğlunun vefatıyla sağlığı bozulmuş, üzüntüden gözlerine kara
inmiştir. Bu halde bile okumaya devam etmiş ve hatta ölümünden birkaç gün evvel, Türkçe t
lugat yazmaya başlamıştır.¹²⁵

Mehmed Atâullah Efendi'nin hastalığı sebebiyle son aylarında şeyhliğe Ahmed Celâledd
Dede vekâlet etmiş ve Atâullah Efendi'nin vefatı üzerine o sırada elli altı yaşında bulun
Ahmed Celâleddin Dede şeyh tayin edilmiştir. Celâleddin Dede bu vazifesini tekkel
kapatılincaya kadar (1925) devam ettirdi.

Mehmed Atâullah Efendi, mûsikî sahasında son derece maharetli bir üstâd idi. Ud
kanun icrasının yanı sıra nota yazısını çok iyi bilirdi. Mûsikî nazariyatına da hakim olan Atâull
Efendi, bu konuya dair Arapça ve Farsça yazılmış bir çok eseri tetkîk etmiştir. Yine mûsikîde s
ölçüm aleti olan (sonometre) de onun buluşudur.¹²⁶

Mehmed Atâullah Efendi Türk mûsikîsi nazariyatının ve mûsikî eserlerinin, artık yav
yavaş kaybolmaya başladığının ve Türk mûsikîsinin üstâdtan talebeye “meşk edilen” semâi l
sanat seviyesine düştüğünün şuurundaydı. Bu sebeple, arkadaşları Beşiktaş Mevlevîhanesi şey
Hüseyin Fahreddin ve Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Mehmed Celâleddin Dedelerle beraber
Türk mûsikîsi nazariyatını canlandırmak hususunda bir çok çalışmalar yaptılarsa da bir neti
alamadılar. Ancak talebelerinden, ileride Türk mûsikîsinin büyük isimleri olacak olan Ahm
Avni Konuk, Rauf Yektâ, Dr.Suphi Ezgi ve Hüseyin Sadettin Arel'i bu konuda teşvik etmiştir.

Günümüzde Arel-Ezgi-Uzdilek Sistemi olarak bilinen kaba çargahtan tize doğru 12 t
dörtlü ve 11 tam beşli aralığından meydana gelen Türk mûsikîsi ses sisteminde bir sekizlinin
eşit olmayan kısma ayrılmasını ilk mütâlâ eden kişiler Atâullah Efendi ile birlikte Mehmed
Celâleddin Dede ve Rauf Yekta Beyler olmuştur.¹²⁷

Bu sistem daha sonra Hüseyin Sadettin Arel, Dr.Suphi Ezgi ve M.Salih Uzdilek tarafınd
bilimselleştirilerek üzerinde çalışılmış ve bugün kullandığımız bu sistem, Türk mûsik
nazariyatının temelini oluşturmuştur.

Mehmed Atâullah Efendi, ayrıca meşhur hattat Sâmi Efendi ile Kıbrıslı zâde İsmâil Hal
Efendi'den tâlik hattı da meşk etmiş,¹²⁸ yazıdaki tavrını ayrıca babasından istifade eder
geliştirmiştir.

¹²⁵ Öztuna, “Atâullah Dede (Şeyh Mehmed)”, *BTMA.*, c.I, s.123; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s.83; İbnülemin, *Hattatlar*, İstanbul 1970, s.507

¹²⁶ Ziyâ, *Yenikapı*, s.297

¹²⁷ Ezgi, *Nazari ve Ameli Türk Musikisi*, İstanbul 1953, c.IV, s.186, Öztuna, “Atâullah Dede (Şeyh Mehmed)”, *BTMA.*, c.I, s.123

¹²⁸ İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s.83

Derin ilmi, nükteden, hoş sohbet ve zarif kişiliği ile Atâullah Efendi, devrin son asrında yetişen önemli Mevlevî şeyhlerindendir. Şeyh dairesinde semâhaneye bakan köşesinde oturup mukâbele günleri ziyaretine gelen büyükleri, şeyhleri, muhibleri samimi bir nezaket ve tevâzu ile karşılamış. Mutripte okunan âyinleri büyük bir dikkatle takip eder, usûl, nağme ve okuyuşta kusurları mukâbeleden sonra gerekenlere uygun bir şekilde uyarırmış.¹²⁹ Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Mehmed Celâleddin Dede, Atâullah Efendi için “Atâ Efendi’nin sohbet kadar iç açıcı, şeyhliğe yakışır bir sohbet tasavvur edemem” diyerek, onun hoş sohbetir vurgulamak istemiştir.¹³⁰

Atâullah Efendi babasından kalan servet ile hiçbir zaman gururlanmamış, mütevazî bir hayat sürmüştür. Ziyaretine gelenleri gücü yettiği kadar ağırlamaya gayret edip, tabiliği ve sadeliği hiçbir zaman elden bırakmamış. İşte Atâullah Dede bu şekliyle kendisini insanlar kabul ettirmiş müstesna şahsiyetlerdendir.

MEHMED CELÂLEDDİN DEDE

Son asır mûsıkî üstadlarından ve değerli şahsiyetlerinden Mehmed Celâleddin Dede Rebîülevvel 1265 (1 Şubat 1849) te Yenikapı Mevlevîhanesi’nde doğdu.¹³¹ Babası Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Osman Salâhaddin Dede, annesi Hacı Tâhir Efendi’nin kızı Hacı Münîr Hanım’dır.¹³²

Celâleddin Dede Davut Paşa Rüştîyesi’ni bitirdikten bir müddet sonra Fâtih Câmi’i’ne devam ederek maruf Muhacir Mahmud Efendi’den Tasavvurat, Tasdikât, Şerh-i akaid, Maan babasından da *Mesnevî-i şerif*, *Fusûsulhikem* ve Celâleddini devanî’nin Zevra’sını okudu ve *Fusûs*’tan icâzetnâme aldı. Meşhur Tunuslu Mustafa Efendi’den Buhârî-i şerif ve Futuhât Mekkiye öğrendi. Eskişehir Mevlevîhanesi şeyhi Hasan Hüsni Dede’den ise *Mesne* icâzetnâmesi aldı.

1283 (1866) te Meclis-i idâre-i zaptiye âzâsında iken 1278 (1861) de vefat eden tarihî Mevlevî müntesiplerinden Mustafa Nâili Efendi’nin kızı Nazife Hanım ile evlendi.¹³³

¹²⁹ a.g.e. s.85; İbnülemin, *Son Hattatlar*, s.510

¹³⁰ Ziyâ, *Yenikapı*, s.299

¹³¹ Ergun, “Celâleddin (Mevlevî, Şeyhî)”, *Türk Şairleri*, c.II, s.939; Öztuna, “Celâleddin Dede (Şeyh Mehmed Şeyhî, Tanbûrî ve Neyzen)”, *BTMA*, c.I, s.173

¹³² Heper, *Mevlevî Âyinleri*, s.551; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s.109

¹³³ Ziyâ, *Yenikapı*, s.201-202; Ergun, “Celâleddin (Mevlevî, Şeyhî)”, *Türk Şairleri*, c.II, s.939

Osman Salâhaddin Dede'nin 1286 (1869) da inzivâya çekilmesi üzerine Celâleddin Ded vekâleten mukâbele ve ismi celâl okumaya başlamış 1304 (1886) te babasının vefatı ile Yenikapı Mevlevîhanesi'ne şeyh olmuştu.¹³⁴

Celâleddin Dede şeyhlik ettiği yirmi iki sene müddette dergâhın mukâbele günleri ola perşembeleri semâhanede *Mesnevî* okuttu. Bu işe on sekiz sene devam etmiş, sonra tekrar başta başlamıştır. Vefatından bir iki yıl evvel de şeyh dairesinin büyük odasında cuma gecele dervişlere sipehsâlar menâkıbı okuyarak tercüme ederdi.¹³⁵

Vefatından bir buçuk sene evvel başlayan ve süratle ilerleyen hastalığı ile acı çektiği b sırada, mukâbeleden evvel, kürsüde ders verdikten sonra:

“Hem çünân bâd ecel bâ-Ârifân

Nerm şüd hem çün nesîm-i Yûsufân”

beyitini okuyup dersi bırakmıştır.

Şeyh Celâleddin Efendi, öteden beri hazımsızlıktan rahatsızdı. 1294 (1877) te tedavi içi Kâhire'ye gidip biraz kaldıktan sonra hiç fayda göremeden geri dönmüştü.

Bu hazımsızlık zamanla vereme çevirmişti. Sonunda da (Tederün-ü hançerevî) gırtlâ veremi ile sonuçlandı. Hastalığının tabii sonucu olarak sesi işitilmeyecek derecede kısalmış Geceli gündüzlü yapılan tedavi sonuç vermemiş,¹³⁶ 1 Cemâziyelevvel 1326 (1 Haziran 1908) c vefat etmiştir. Cenazesi Yenikapı Mevlevîhanesi'ne, babası şeyh Osman Salâhaddin Dec Efendi'nin sol tarafına defnedilmiştir.¹³⁷

Vefatı üzerine Divânı Hümayun kalemi baş kâtibi İsmet Bey:

“Dedi dervîş İsmet hîn-i fevtinde bu târîhi

Celâl-i Mevlevî aşk ile buldu vuslatullâhi”

Halil Edip Bey:

“Âsüman târîhine eyler edîbin ser-fürû

Gitdi dünyâdan Celâleddin Efendi cennete”

Mülkiye nazırı Pertev Paşa'nın damadı Vassaf Efendizâde Tevkiî'i dîvan-ı hümayı Mahmud Cemil Bey:

“Eyledi üç nezr-i Mevlânâ tamâm

Can fedâ etdi Celâlüddin, cemâl-i dōsta”

¹³⁴ Koçu, “Celâleddin Dede Efendi (Mehmed)”, *İst.Ans.*, İstanbul 1963, c.VI, s.3420

¹³⁵ Ergun, “Celâleddin (Mevlevî, Şeyhî)”, *Türk Şairleri*, c.II, s.939; Ziyâ, *Yenikapı*, s.206-207

¹³⁶ a.g.e. s.247

¹³⁷ Şükrü, “Derûn-i İslambol'daki Hânîkâhların Silsile-i Meşâyihidir”, *İslâm Med.Mec.*, c.IV, sy.3, s.86; Ergi “Celâleddin (Mevlevî, Şeyhî)”, *Türk Şairleri*, c.II, s.940; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s.110

Ahmed Remzi Akyürek ise hem Celâl Dede'nin vefatına, hem de oğlu merhum Bâkî'n postnişin oluşuna:

“Celâleddin Mehmed gitdi ammâ sırrıdır bâkî”

Ve merhum hakkında üç dört tarih söyleyen Tâhir Olgun'da:

“Etdi şu mısra'ı Tâhir tahrîr

Aldı ol Hazreti Hak Celle Celâl”¹³⁸

tarihlerini düşürmüşlerdir.

Celâleddin Dede dînî mevzularda, edebiyatta ve bilhassa tasavvuf ve mûsikîde ihtis sahibi idi. Tamamen kendine has bir uslûbu ile devrin üstadları arasında yer alan Şey Celâleddin Efendi, tanburu Büyük ve Küçük Osman Bey'den öğrenmişti. Din dışı eserleri İsm Ağa ile Nîkagos Ağa'dan geçmiş, dînî eserleri de dergâhta meşk etmişti.¹³⁹

Nâyî Osman Dede'nin hicaz makamındaki âyin-i şerîfinin hiçbir nağmesini değiştirmedüğâh makamında bestelemiş olması mûsikîdeki üstünlüğünün açık delilidir.¹⁴⁰ Celâleddin Dede bu âyin için yeni bir güfte seçmeyerek hicaz makamındaki âyinin güftesini kullanmıştır. Mevlevîlerce bu âyin-i şerîfe “Dügâh-ı Cedîd” adı verilmiştir.¹⁴²

Ancak gerçek meziyeti, o zamana kadar arkadaşları Şeyh Atâullah ve Şeyh Fahreddin Dedeler ile birlikte hiçbir mûsikîşinasın merak etmediği Türk mûsikîsi ilmine eğilmesi olmuştu

Kulekapısı şeyhi Atâullah Efendi ve Rauf Yektâ Bey'in çalışmalarına ilaveten kendisi Rauf Yektâ Bey'le tanburlar üzerinde çalışarak bir 8'lide 24 aralıkla 25 nağmenin Türk mûsikîsi'nde kullanılmış ve halen kullanılmakta olduğunu tespit etmişlerdir. Rauf Yektâ Bey buluşu mûsikî arkadaşı olan Dr.Suphi Ezgi ve Sadettin Arel'e ilk defa olarak bildirmiş, yapılmış çalışmalar bilimselleştirilerek Türk mûsikîsi nazariyatı kurulmuştur.¹⁴³

Şeyh Celâleddin Efendi ilmi ve dürüst ahlâkı ile bütün irfan çevresinde hürmet görüyor. Hele orta yaş zamanında tavrı, edâsı, ciddiyet ve vekârı ile göze çarpardı. Celâleddin Efendi'ri sohbet meclisi, onun yakını ve sevdiklerine olan davranışı ve sohbetteki samimiyeti çok nezih gönül açıcı olurdu.¹⁴⁴

¹³⁸ Öztuna, “Celâleddin Dede (Şeyh Mehmed, “Şeyhî”, Tanburi ve Neyzen)”, *BTMA.*, c.I, s.173; İbnülemin, *İ Sadâ*, s.110-111

¹³⁹ İKN. *Mevlevî Âyinleri*, İstanbul 1936, c.V, s.453

¹⁴⁰ Heper, *Mevlevî Âyinleri*, s.551; Ergun, *Antoloji*, c.II, s.511

¹⁴¹ Öztuna, “Celâleddin Dede (Şeyh Mehmed, “Şeyhî”, Tanbûrî ve Neyzen)”, *BTMA.*, c.I, s.173

¹⁴² Heper, *Mevlevî Âyinleri*, s.551

¹⁴³ İKN. *Mevlevî Âyinleri*, c.V, s.453; Öztuna, “Celâleddin Dede (Şeyh Mehmed, “Şeyhî”, Tanbûrî ve Neyzen)”, *BTMA.*, c.I, s.173

¹⁴⁴ Ziyâ, *Yenikapı*, s.209-211

Arada şiir ile de meşgul olan Mehmed Celâleddin Dede Efendi şiirlerinde “Şeyh mahlasını kullanmıştır. Bugün elimizde pek az şiiri mevcuttur. Bu şiirlerden dördünü Mehmed Ziyâ’nın ve Tâhir Olgun’un eserlerinde kayıtlı buluyoruz.¹⁴⁵

MEHMED SAİD DEDE

Şeyh Mehmed Saîd Dede 1217 (1803) de İstanbul’da doğdu. Beşiktaş Mevlevîhanesi şeyh Trabluslu Mahmud Dede’nin oğludur.¹⁴⁶

Babası Mahmud Dede 1817’de kayınpederi hattat Yusuf Zühdi Dede’nin vefatı üzeri Beşiktaş Mevlevîhanesi’ne şeyh olmuş, iki yıl süren şeyhlikten sonra 1818’de vefat etmişti. Oğlu Saîd Dede çok genç olduğu için şeyhliğe Ermenek Mevlevîhanesi şeyhinin oğlu Mehmed Kadri Dede getirilmiş ve bu zât Saîd Dede’yi himayesine alarak onun yetişmesinde büyük emek geçmiştir.¹⁴⁷

Saîd Dede bilhassa ney virtuozu olarak ün kazandı ve uzun müddet bu mevlevîhaner neyzenbaşılığını yaptı.

Kadri Dede’nin 1851’de vefatı ile posta geçen Saîd Dede iki yıl süren şeyhlikten sonra 1270 (1853-54) yılında vefat etti ve Beşiktaş Mevlevîhanesi hazîresine gömüldü. Bu mevlevîhane önce Maçka’ya daha sonra Eyüp’te Bahâriye’ye nakledilince, Saîd Dede’nin cenazesi de oradaki türbesine defnedildi.¹⁴⁸

Kardeşi Sâlih Dede ve oğlu Neyzen Yusuf Paşa, Muzıkay-ı Hümayun’da görevli oldukları için Mehmed Saîd Dede’nin yerine şeyh olamamışlar ve böylece bu vazife Yenişehirli Has Nazîf Dede’ye verilmiştir.¹⁴⁹

Ney sazında büyük bir üstad olan Saîd Dede bir çok talebeler yetiştirmiştir. Kardeşi Sâlih Dede, oğlu Yusuf Paşa ve Sâlim Bey yetiştirdiği en değerli neyzenlerdir.

Fazla eser bestelediği anlaşılan Saîd Dede’nin günümüze ulaşan eserleri; şevkef (değişmeli) tarz-ı cedîd, tarz-ı nevîn saz semâileri ve ferahfezâ darbeyn peşrevidir.¹⁵⁰

¹⁴⁵ Ergun, “Celâleddin (Mevlevî, Şeyhî)”, *Türk Şairleri*, c.II, s.942

¹⁴⁶ Öztuna, “Saîd Dede (Şeyh Neyzen Mehmed)”, *BTMA*, c.II, s.252

¹⁴⁷ İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s.255

¹⁴⁸ Şükrü, “İstanbul’daki Tekkelerin Silsile-i Meşâyihî”, *İslâm Med.Mec.*, c.V, sy.2, s.107

¹⁴⁹ Koçu, “Beşiktaş Mevlevîhanesi”, *İst.Ans.*, İstanbul 1961, c.V, s.2586

¹⁵⁰ Öztuna, “Saîd Dede (Şeyh Neyzen Mehmed)”, *BTMA*, c.II, s.252; Öztuna, “Saîd Dede Efendi (Şeyh Ney Mehmed)”, *MEBTA*, İstanbul 1980, c.XXVIII, s.48

NÂYÎ OSMAN DEDE, KUTB-İ NÂYÎ

Kutb-i Nâyî Osman Dede İstanbul'da Vefa'da dünyaya geldi. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekte ise de 1642 ile 1647 yılları arasında doğduğu tahmin edilmektedir.¹⁵¹

Babası Ahmed Bîcân neslinden Süleymâniye Dârüşşifâsı ser-hademesi Hacı İbrâhî Efendi'dir.¹⁵² Müstakimzâde diyor ki:

“Pederi Süleymâniye Dârüşşifâsının reûsîhuddâmı bir pîr-i sahib-nefes ve hezâr bîm bîhûşa devâ res olmuş haccülharemeyn bir zât-ı şerîf idi.”¹⁵³

Nâyî Osman Dede genç yaşında çeşitli ilim ve sanat dallarıyla meşgul oldu. sanatındaki hocası meşhur hattat Nefeszâde Seyyid İsmâil Efendi'dir.¹⁵⁴ Ta'lik tarzını Ga Mevlevîhanesi'nde Ümmî Âh-zâde Gavsî Dede'ye intisâb etikten sonra ondan meşk etmeye başlamıştır.¹⁵⁵ O sırada Galata Mevlevîhanesi şeyhi olan bu zât aynı zamanda “Dîvân” sahibi büyük bir şairdir. Bir müddet sonra Osman Dede şeyhine damat ve dergâha neyzenbaşı (1679). On sekiz yıl süren neyzenbaşılık dönemi, bestekârlıkta, mûsikî nazariyatı ve neyzenlik bir hayli ilerlediği bir dönemdir. “Kutb-i Nâyî” “Kutbünnâyî” gibi ünvanlarla şöret olmuş ünvan Hz.Mevlâna'nın neyzenbaşısı Kutb-i Nâyî Hamza Dede'den sonra ikinci defa Osman Dede'ye verilmiştir.¹⁵⁶

Mevlevîhane'de geçen yıllarında mükemmel derecede Arapça, Farsça, mûsikî, edebiyata tasavvuf öğrendi.

Şeyhi ve kayınbabası Gavsî Dede'nin 1109 (1697) da vefatı üzerine Konya Çelebi tarafından on sekiz yıldır neyzenbaşılık yaptığı bu dergâhın şeyhliğine tayin olundu. döneminde karilik vazifesinden ayrılarak *Mesnevî* okutmaya başladı.¹⁵⁷

Osman Dede'nin şeyhliğinin önemli bir kısmı devlet erkânının, sanata, edebiyata ve karşı duydukları alâkanın doruğa çıktığı, Sultan III.Ahmed Han (1703-1730) ve Sadrazam Damâd İbrâhim Paşa'nın (ö.1730) himaye ve teşviklerini gören Lâle Devri'ne (1718-1730) rastlamaktadır. Şeyhülislâm Es'ad Efendi'nin bestekâr biyografilerini veren meşhur *Atıf*

¹⁵¹ Heper, “Türk Müsîkîsi ve Nây-i Osman Dede”, *Mevlâna Güldestesi*, Konya 1964, s.61; Öztuna, “Osman Dede (Kutb-ı Nâyî Şeyh “Osmân”, “Nâyî””, *BTMA.*, c.II, s.169

¹⁵² Mehmet Güntekin, “Osman Dede (Nâyî)”, *DBİA.*, c.VI, s.161; Süleyman Erguner, *Kutb-ı Nâyî Osman Dede'nin Rabî-i Ta'birât-ı Müsîkî*, (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul 1991, s.15

¹⁵³ Müstakimzâde Süleyman Sadeddin, *Tuhfe-i Hattâtîn*, İstanbul 1928, s.297

¹⁵⁴ Enver, *Semâhâne-i Edeb*, s.181; Ergun, *Antoloji*, c.II, s.151

¹⁵⁵ Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn*, s.297

¹⁵⁶ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s.455

¹⁵⁷ Mirzazâde Sâlim, *Tezkire-i Sâlim*, İstanbul 1315, s.634-635

Âsâr’ı da bu devirde yazılmıştır. Ancak Es’ad Efendi’nin bu eserinde Nâyî Osman Dede’den bahsetmemiş olması ise gerçekten hayret edilecek bir noktadır.¹⁵⁸

Osman Dede otuz üç yıl şeyhlik yaptıktan sonra 1142(1729) yılında vefat etti¹⁵⁹ ve Galata Mevlevîhanesi hazîresinde şeyhinin sağ tarafına gömüldü. Bu türbe meşhur Topkapı yangınlarında harap olmuştu. Eski Maarif vekili Hasan Ali Yücel 1944 yılında, harap olmuş türbenin ve Osman Dede’nin kaybolan mezar taşının yerine yeni bir taş diktirmiştir.

Vefatına düşülen tarihlerden bazıları şunlardır.

Seyyid Vehbî’nin

“Vehbî dedi târîhin anın mülhem-i gayb

Osman Dede göçdü ola Sırrî Bâkî”

Hüseyin Vassaf’ın

“Cân ü dilden arz-ı hürmet eyle Vassâf dâimâ

Mahzen-i aşk-ı kemâldir Hazret-i Osman Dede”

Nazîrâ’nın

“Hazret-i Gavsî Efendi menzilin tutmuş iken

Azm-i adn edip didi ahabâba unutman beni

Gevherî târîdir ânın Nazîrâ sad dirîğ

Adne gitdi asr Kutbu Mevlevî Osman Dede”¹⁶⁰

Osman Dede’nin vefatından sonra yerine oğlu Abdülbâkî Sırrî Dede şeyh oldu. Osman Dede’nin kızı Saîde Hanım ise Yenikapı şeyhi Kütahyalı Ebu Bekir Dede ile evlendi. evlilikten doğan üç Yenikapı şeyhi mûsikîşinas ve bestekâr Ali Nutkî Dede, Abdülbâkî Nâzî Dede ve Abdürrahîm Künhî Dedeler bu suretle Osman Dede’nin kız tarafından torunudur. Fakat üçü de büyük babalarının ölümünden sonra doğmuşlardır. Bundan dolayı Galata Yenikapı Dergâhları şeyhlikleri birleşmektedir.¹⁶¹

XVII.yüzyılın ikinci yarısı ile XVIII.yüzyılın ilk yarısı edebiyat ve mûsikî sahalarının safhada olduğu bir zaman dilimidir. Özellikle, İstanbul’daki mevlevîhaneler arasında merkezi mevlevîhane olan Galata Mevlevîhanesi’nde yetişmesi, Gavsî Ahmed Dede gibi bir zâtın damad ve talebesi olması Osman Dede’nin gerektiği gibi gelişmesine, devrinin önemli şahsiyet

¹⁵⁸ Öztuna, “Osman Dede Efendi (Kutb-ı Nâyî Şeyh “Osmân”, “Nâyî”)” *MEBTA*, c.XXVI, s.78; Öztuna “Osman Dede (Kutb-ı Nâyî Şeyh “Osmân”, “Nâyî”)”, *BTMA*, c.II, s.169

¹⁵⁹ Erguner, *Kutb-ı Nâyî Osman Dede ve Rabt-ı Ta’birât-ı Mûsikî*, s.19; Şükrü, “Derûn-i İslâmbol’daki Hânîkahâ Silsile-i Meşâyihidir.”, *İslâm Med.Mec.*, c.V, sy.1, s.83

¹⁶⁰ Ergun, *Antoloji*, c.I, s.152

¹⁶¹ Öztuna, “Osman Dede Efendi (Kutb-ı Nâyî Şeyh “Osmân”, “Nâyî”)” *MEBTA*, c.XXVI, s.78

arasında yer almasına sebep teşkil eder. Vücuda getirmiş olduğu bir çok eser Türk edebiyatı ve Türk mûsikîsinin şaheserleridir.

Kutb-i Nâyî Osman Dede edebi ve mûsikî eserlerini Türkçe ve Farsça kaleme almıştır.

Bu değerli şahsiyetin bugün elimizde *Rabt-ı Ta'birât-ı Mûsikî* adlı bir eseri mevcutt Mûsikî tabirlerini izah eden bu manzum eser “Fâilâtün, fâilâtün, fâilün” veznindedir. 2 beyitten ibaret bulunan eser Farsça kaleme alınmıştır. Mukaddimesinde Sultan III.Ahmed Damad İbrahim Paşa medhedilmektedir. Yenikapı Mevlevîhanesi'nde iki nüshası bulunan eserin, dergâhlar kapanınca bir nüshasını Rauf Yektâ Bey, diğerini de Abdülbâkî Bayk almışlardır. Başka bir nüsha da Veled Çelebi (İzbudak) de idi. Arel Kütüphânesi'ndeki nü Veled Çelebi nüshasından Arel'in el yazısı ile kaleme alınmıştır.¹⁶² Diğer bir eseri peygamberimizin mucizelerinden bahseden *Ravzatü'l-i'caz fi'l-mu'cizâti'l-mümtaz*'dır. E Türkçe ve manzum olup, “Fâilâtün, fâilâtün, fâilün” veznindedir.¹⁶³

Bu eser İstanbul Arkeoloji Müzeleri Kütüphanesi'nde El Yazmalar Koleksiyonu 2 numarada olup, ta'lik ile yazılmış, kahverengi meşin ciltli, 20,5x13,5 ebadında ve 90 varak ibarettir.

Şiirlerinde “Nâyî” mahlasını kullanan Osman Dede'nin kudretli bir şair oldu Müstakimzâde'nin beyanından anlaşılmaktadır:

“Merhum Osman Dede'nin şi'r ü inşâ tarafı dahî saîr fezâil ve maârifî gibi müsell olmağla nice âsâr-ı bisyâr a muvaffak olmuş idi.”¹⁶⁴

Osman Dede nota yazısına çok önem vermiş ve kendi adı ile anılan bir nota sistemi i etmiştir. Dede'nin okunan bir parçayı ebced notası ile derhal notaya almasına şahit olan Sâ Efendi şu şekilde anlatıyor:

“Kelîmât ve hurûf kitâbet eder gibi nağme ve savtı kitâbet ederdi. Zîr u bem ü tîz ü şîve-i harekâtî idâre-i mahsûs üzre yazub bir vech ile zabt ederdi kim rakam keşîdesi olan kâş önüne koyub ol kârı ol besteyi bi-nağamâtihâ min gayr-i ziyâdetin ve lâ-noksânin okurdu. emr-i hod, bu fenne kemâl-i itilâî olan erbâb-ı irfâna ayândır ki, be-gâyet asîr ve bu vech erbâb-ı kemâlden bir kâmil bulunmak gayetü'l-gâye nâdirdir.”¹⁶⁵

¹⁶² Erguner, *Kutb-ı Nâyî Osman Dede ve Rabt-ı Ta'birât-ı Mûsikî*, s.27; Öztuna “Osman Dede (Kutb-ı Nâyî : “Osman”, “Nâyî””, *BTMA.*, c.II, s.169

¹⁶³ Güntekin, “Osman Dede (Nâyî)”, *DBİA.*, c.VI, s.161

¹⁶⁴ Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn*, s.297-298

¹⁶⁵ Ergun, *Antoloji*, c.I, s.155-156

Osman Dede icat ettiği bu notanın kurallarını anlatan *Nota-ı Türki* adındaki eserinde b çok besteyi notaya almıştır.¹⁶⁶ Bu eserin iki nüshası Yenikapı Mevlevîhanesi Kütüphanesi'nde iken, mevlevîhanenin yanmasıyla nüshalardan biri yandı. Kurtarılan diğer nüsha ise Rauf Yekti Bey tarafından alındı.¹⁶⁷

Mûsikî nazariyatı ve edebiyat alanında yazmış olduğu eserlerin yanında, Osman Dede'nin güfteli ve güftesiz bestelerinde çok derin bir zühd ve tasavvuf zevki, gerçek bir deha hissedilir.

Türk Din Mûsikîsi'nin en sanatlı eserlerinden olan "Mi'râciyye" Nâyî Osman Dede tarafından bestelenmiş olup Mi'rac geceleri okunur. Osman Dede'nin bu eseri nasıl bestelediği dair bir rivâyet şöyledir.

"Bir Regâip kandili gecesini Osman Dede, yakın dostu büyük mutasavvıflarından Mehmed Nasûhî Efendi'nin Üsküdar Doğancılar'daki Nasûhî dergâhına gelir. Nasûhî Efendi, Dede'den bir Mi'râciyye bestelemesini rica eder, aynı gece Mi'râciyye'nin güfteleri Nasûhî Efendi tarafından Osman Dede'ye ilham olur. Bunun üzerine Osman Dede Mirac kandiline kadar olan kısa zaman içinde 400 mısradan ibâret ve mesnevî tarzındaki Mi'râciyye'yi besteler. Eser il olarak Nasûhî Dergâhı'nda okunur."¹⁶⁸

Mi'râciyye, her biri ayrı makamdan bestelenmiş "bahir" adı verilen beş bölüm ve b münâcâtta meydana gelmiştir. Bu beş bahir sırasıyla segâh, dügâh, neva, sabâ ve hüsey makamında bestelenmiş olup, neva bahrinin notası maalesef günümüze kadar ulaşamamıştır. E esere "Segâh Mi'râciyye" denmesinin sebebi birinci bahrin segâh makamında olmasıdır. Bahirl arasında okunan tevşihlerin dört tanesinin güftesi Arapça olup Şeyh Mehmed Nasûhî'ye, Farsça olan tek güfte de Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'ye aittir.¹⁶⁹

Suphi Ezgi eserin usûlünün türk darbı olduğunu, Ekrem Karadeniz ise baştan aşağı duru şeklinde ve usûlsüz olarak bestelendiğini belirtmişlerdir.¹⁷⁰

Nâyî Osman Dede'nin bugün elimizde üçü tamam biri eksik olmak üzere rast, usşâ çargâh ve hicaz makamlarında dört âyin-i şerîf bestesi mevcuttur.¹⁷¹

Bestekârın diğer eserlerini aşağıda veriyoruz.

- Dügâh bûselik ilâhi

¹⁶⁶ Sanal, *Mehter Mûsikîsi*, s.128

¹⁶⁷ Eugenia Popescu Judetz, *Türk Musıkisi Kültürünün Anlamları*, (çvr.Bülent Aksoy), 1996, s.37

¹⁶⁸ Orhan Nasuhioğlu, "Dini Mûsikimizin Bir Şâheseri Mi'râciye", *Mûsikî Mecmuası*, İstanbul 1974, sy.292, s.5

¹⁶⁹ Ezgi, *Nazari ve Ameli Türk Musıkisi*, tarihsiz, c.III, s.138-142

¹⁷⁰ Ekrem Karadeniz, *Türk Mûsikisinin Nazariye ve Esasları*, Ankara tarihsiz, s.162

¹⁷¹ Ergun, *Antoloji*, c.I, s.154; Cemâleddin S.Revnakoğlu, "Kutb-ı Nâyî Şeyh Osman Dede ve Mi'râciyesi", *Yeni Tarih Dünyası Mecmuası*, İstanbul 1954, c.II, sy.15, s.616

- Hüseyinî ilâhî
- Hüseyinî nakış yürük semâî
- Peşrevleri:

Arazbar, arazbar-bûselik, beyâti, bûselik aşîran, büzürg, çargâh(1), çargâh(2), dilk geveşt, gülizâr, hüseyinî küll-i külliyyat, hicaz, muhayyer-sünbûle, neva, rast(1), rast(2), rast(3), sabâ, segâh, sultani-segâh(1), sultani-segâh(2), sultani yegâh, sünbûle, uşşak(1), uşşak(2), zirgüle

- Saz Semâileri:

Beyâti, bûselik-aşîran, büzürg, evc, geveşt, gülizâr, hicaz, muhayyer, muhayyer-sünbûle, nühuft, pencgâh, rast(1), rast(2), sabâ, segâh(1), segâh(2), sultani-segâh, zirgüle.¹⁷²

YUSUF DEDE, ÇENGÎ

Yusuf Dede 1014 (1605-1606) yılında Konya’da doğdu. Oranın mevlevîhanesi Şe Bostan Çelebi’ye intisâb etti.¹⁷³

İlk mûsikî derslerini orada alan Yusuf Dede hâfız oldu. Daha sonra İstanbul’a gele bilhassa mûsikî sahasında ilerledi. Âdem Dede’nin şeyhliği esnasında Galata Mevlevîhanesi’ni bir çok hizmette bulunduktan sonra buranın neyzenbaşılığına tayin edildi.

Zamanın hükümdarı IV.Murad bir gün İstavroz Has Bahçesi’nde Yusuf Dede dinledikten sonra onu saraya aldı. Mevlevî kisvesiyle “Gılmâmân-ı hâssa” zümresine dahil ol Huzurda yapılan küme fasıllarında ney, bazen de çeng çalıyordu. Her iki çalgıda da emsalsiz kudret gösteren Yusuf Dede sarayda asla Mevlevî kisvesini ve külâhını çıkarmadı. 1640 Sultan Murad’ın vefatıyla Evliyâ Çelebi ile berâber Enderûn-ı Humâyûn’dan ayrıldı.¹⁷⁴ Sa tezkiresinde diyor ki:

“Yusuf Dede devlet-i pâdişâhîde her neye mâlik olduysa cümlesini iç halkına yağ ittürüp taşra çıkmak murâd eyledikte pâdişah-ı devrân Sultan İbrâhim Hân hazretleri Yı Dede’ye dilhâhı üzre ulûfe ve ta’yînât verile deyu hattı-ı hümayûn ihsân idüp mezbûr Yı Dede ol asrın şeyhülislâmından bu vechile istiftâ eder ki Zeyd bir nice hizmet-i pâdişâhîde c itmâm-ı hizmetinden sonra beyt-ül-mâl-i müslimînden ne mikdâr ulûfeye müstahak olur

¹⁷² Öztuna, “Osman Dede Efendi (Kutb-ı Nâyî Şeyh “Osmân”, “Nâyî””, *MEBTA*, c.XXVI, s.79; Erguner, *K Nâyî Osman Dede ve Rabt-ı Ta’bîrât-ı Mûsikî*, s.40-46

¹⁷³ Şeyhî Mehmed, *Vakâyü’l Fuzalâ*, (Nşr.Abdülkâdir Özcan İstanbul 1989), c.II, s.567; Ergun, *Antoloji*, c.I, s.3

¹⁷⁴ Enver, *Semâhâne-i Edeb*, s.255; Öztuna, “Yusuf Dede (Şeyh Musâhib-i Şehryârî Hâfız Çengî ve Neyz *BTMA*., c.II, s.501

cevab. Ol müftî-i müşkilküşâ cevâb-ı bâ savâbından ancak yevmî yirmi sekiz akçe ulûfey müstahak olur deyu fetvâ verdikte mezbûr Yusuf Dede, bana yirmi akçe vefa eyler deyu anca yirmi akçe ulûfe kabûl idüb bir külâh ve bir hırka ile taşra çıktı.”¹⁷⁵

Bir müddet sonra Beşiktaş Mevlevîhanesi şeyhi Hüseyin Dede’nin kızı ile evlenen Yusuf Dede 1660’da kayınbabasının vefatı üzerine bu dergâhın şeyhliğine tayin edildi. Az bir müddet sonra yerine Nâci Ahmed Dede geçti. Bu zat 1075 (1664)’te Galata şeyhi olunca, Yusuf Dede ikinci defa Beşiktaş şeyhi oldu. 1080 (1669)’de vefat ederek mevlevîhanenin hazîresine gömüldü.¹⁷⁶

Vefatına yazılan Nazîm’in üç beyitli tarih kıt’asının son mısraı şöyledir.

“Azîz-î Tekye-î Mısır-î Hudâ ôlaa Dede Yûsuf”

Fennî’nin üç beyitli târih kıt’asının son tarih mısraı da şöyledir.

“Oldu Yûsuf Dede’imiz Mısır-ı na’îm-içre Azîz”¹⁷⁷

Fevkalâde Arapça ve Farsça bilen Yusuf Dede, bu dillerde bir çok şiir kaleme almıştı. Peygamberden bahseden *Ravzatü’n Nûr*’ u ise Farsça olup on bir beyittir. Bu eser bu gün elimizdedir. Galata şeyhi Ankaravî’nin (ö.1632) *Mesnevî* şerhinin Arapça kısaltılmış tercüme de onundur: *el Minhâci’l Kawi fî Şerhi’l-Mesnevî*, Kahire, 1289 (1873)

Ney ve çeng sazlarını çalmaktaki ustalığıyla ün yapmış olan Yusuf Dede’nin zamanımıza yalnız “Feryâd-ı Yusuf” adlı düyek usûlünde bir hüseyinî peşrevi kalmıştır.¹⁷⁸

Evliyâ Çelebi, Yusuf Dede’yi XVII.asrın en iyi neyzeni olarak şu yolda bahsediyor.

“Neyzenlerin serfirâzı Beşiktaş Mevlevîhanesi’nin şeyhidir. Mevlevî Derviş Yusuf’un ne çaldığını işidenlere ol kadar rikkat-i kalb hâsıl olur ki zarûrî büka ederler.”¹⁷⁹

¹⁷⁵ Ergun, *Antoloji*, c.I, s.36

¹⁷⁶ Mehmed, *Vakâyü’l Fuzalâ*, c.II, s.567; Şükrü, “İstanbul’daki Tekkelerin Silsile-i Meşayihî”, *İslâm Med.Me* c.V, sy.2, s.107

¹⁷⁷ Öztuna, “Yûsuf Dede (Şeyh Musâhib-i Şehyârî Hâfız Çengî ve Neyzen)”, *BTMA*, c.II, s.501; Ergun, *Antoloji*, c.I, s.37

¹⁷⁸ Enver, *Semâhâne-i Edeb*, s.256

¹⁷⁹ Evliyâ Çelebi, *Seyâhatnâme*, (nşr.Ahmed Cevdet), İstanbul 1314, c.I, s.636

İKİNCİ BÖLÜM
BESTELENEN
MEVLEVÎ ÂYINLERİ

Acem-Bûselik Mevlevî Âyîn-i Şerîfî
Birinci Selâm

Devr-i revân

Abdûlbâkî Nâsır Ded

A nı kes ki tû râ da red ez i şî çi ke ni dâ
Va nı kes ki tû râ bî ned ey ma hî çi ge midâ

re diyâr yâ ri hey sul tâ nı me ni dost
re diyâr yâ ri hey sul tâ nı me ni dost

Be si â şî kî â şûf te â sû de vû hoş huf te yâr

yâ ri hey sul tâ nı men dost

Der sâ ye i an zûl fi kû hal ka vû ham dâ re diyâr

yâ ri hey sul tâ nı men dost

yâ ri yâr yâ ri yâr he yi he yi ih san me ded

dost dost dost dost he yi he yiguf ran me ded yâr

yâr hey sul tâ nı men vay

İ mi rû rûz ce mâ li tû si ma yi di ger dâ

¹⁸⁰ İKN. Mevlevî Âyinleri, İstanbul 1935, c.X, s.517-530

red he yi dost he yi yâr î mi rû

rûz le bi nû şet hal va yi di ger dâ red

he yi dost he yi yâr î mi rû rûz gû li lâ

let ez şâ hı di ger res te he yi dost

he yi yâr î mi rû rûz ka di ser vet ba lâ

yi di ger dâ red he yi dost he yi yâr

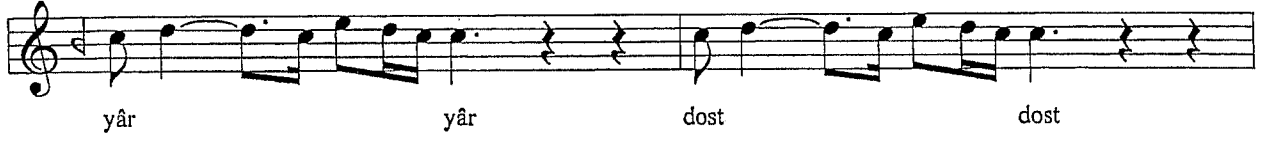
he yi hey Ey ki ez hur şî di bih ter

rû yi tû yâr yâr Men gu lâ mi

zûl fi çûn hîn du yi tû yâr yâr

Bi ne man rû zi ki bâ şem ey sa nem yâr

yâr Ser ni ha de mest ber za nu yi tû

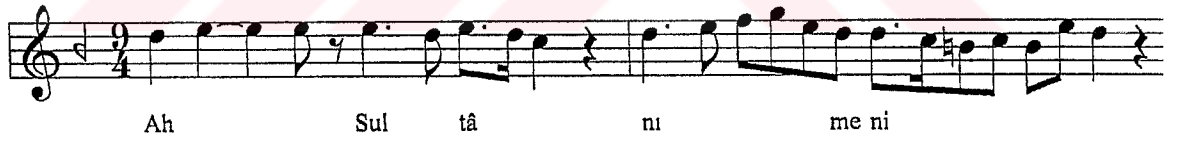

Terennüm

İkinci Selâm

Eyfer

ah men zin de şe vern

Ah Yek can çi şe ved

ved sad câ nı me ni

ah î mâ nı me ni

1 3

2

25

Üçüncü Selâm

Devr-i Kebîr

28

Â şı ka nı laf ez te ba re ki

rab bü nel a a la la ze ned hey

Sa dı ka nı eb bey ki veh yul

lâ hi ma ev ha ha ze ned hey

Lâ ce rem e zi â şı ka nû

sa dı kan ez sû sû zi dil hey

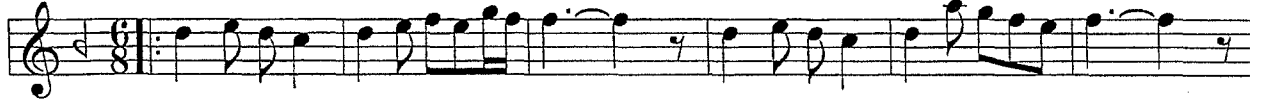
Dar bu ha ber tab lı sûb hâ

Aksak semâî

nel le zi es râ ze ned

Yürük semâî

Ey ki he zar â fe rin bu ni ce sul tâ no lur
Her ki bugün Ve le de i na nuben yüz sū re

Ku lu o lan ki ū ler ah hus re vū hâ kâ no lur
Yok su lī se bâ yo lur ah bâ yi se sul tâ no lur

Kad

eş re ka tid dūn yâ mīn nū ri hū mey yâ na El

bed rū ga des sâ ki vel ke si sū rey yâ na Es

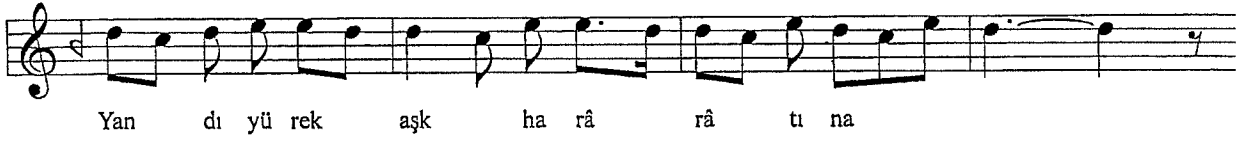
saf ve tū i me ni vel hal ve ti bos tâ ni Vel

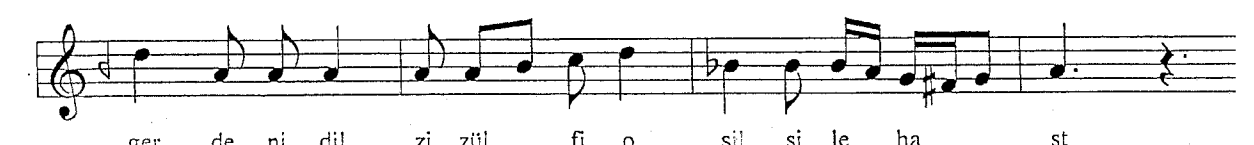
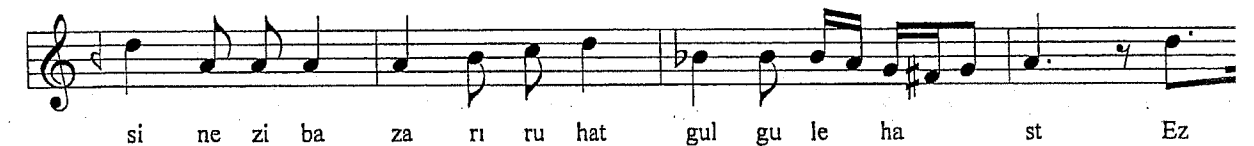
ma şe rū ned ma ni vel ver di mū hey yâ nâ

Ah gū ze līn aş kī na hâ lâ tī na

Ta

Baz e zan ku hi kaf a me di an ka yi aşk

Baz be râ med zi can nâ re i hey hâ yi aşk

Aşk mi dâ yi bü lend kerd be a vâ zi pes

Key di li bâ lâ ni ger der ka di bâ lâ yi aşk

Câ me si yeh ker di kû fûr nû ri Mu ham med re sid

Tab lı be kâ kuf tend mil ki mu hal led re sid

Ez pe yi na mah re man ku fûl ze dem ber di han

Hiz bi ku mut ri ban iş re ti ser med re sid

Dördüncü Selâm

Evfer

Ah Sul tâ nı me ni

ah sul tâ nı me ni

Ah En der di lû can

can î mâ nı me ni

Ah Der men bi de mi

ah men zin de şe vem

Ah Yek can çi şe ved

ved sad câ nı me ni

ah î mâ nı me ni

Hicaz Mevlevî Âyîn-i Şerîfi
Birinci Selâm

Devr-i revân

Abdürrahîm Künhî Dea

Me ni â şı kı an hû sū nem aş kas tî mû na ca
tem he yi yâ ri hey sul tâ ni men
vay (saz...)Ez sav ma a bi rû nem der kû
yi ha râ bâ tem he yi yâr hey sul
tâ ni men vay (saz...)yâ ri yâr me ni ben
de i sul tâ nem sul tâ ni ci han bâ ne n
hey yâ ri hey sul tâ ni me ni vay
Za ni dem ki ru haş dî dem şû rî
de vû hay râ nem he yi yâ ri hey su
tâ ni me ni vay (saz...)yâ ri yâr he yi hey ih

san me ded he yi hey guf ran me de di yâ ri

yâr yâr yû re ğim yâr yâr

yâr del ci ğe rim vay gör ki ne ler

var (saz ...)Ta ben de zi hod fa ni

i mut lak ne şe ve di yâ ri

yâ ri yâr tev hî di be nez di o

mû hak kak ne şe ve di yâ ri

yâ ri yâr tev hî di hu lû li nis

tî nâ bu de ni tûst yâr

yâ ri yâr ver ne be gü za fi ba

tî li hak ne şe ve di yâr

yâ ri yâr Ver ne be gü zâ fi ba

ti li hak ne şe ve di yâr

yâ ri yâr yâ ri hey sul tâ nı men hey hün

kâ ri men he yi hey ra' nâ yı men Â fi tâ bım

rû zi ler şek li di ger ta ban şü dest Ber şü a aş

hem çü zer re câ nımen rak san şü dest Müş te ri der

ta li as tû ma hi züh re der hu zur Ta ki ba çev

gâ nı zül fî mî ri an mey dan şü dest Yâ rab tû

me râ be nef si tan na zi me

dih yâ ri yâr yâ ri yâr câ nı câ nı

men (saz ...)Ba her çi cüz ez tûs ti

me râ sa zı me dih yâ ri yâr

yâ ri yâr câ nı câ nı men (saz ...)Me ni der

tü he mi gi ri ze me zi fi ti ne

i huş yâ rı hey sul tâ nı men men â ni

tü hem me râ be men bâ zı me

dih yâ rı yâr yâ rı yâr câ nı câ nı

9

İkinci Selâm

Evfer

Dâ den de me ze li sec

de be ri rû yi sa nem

râ Be ri ba mi fe le ki bür

de me za ni rû yi a le m

râ hey sul tâ nimen

men hey hün kâ rı men

a hı hey ra' nâ yımen

a hı hey mak bû lı men

A hı Mu ciz bi nû mâ ez

le ti lâ let çü me si

ha Ta zin de kû ni mür

de i sad sâ le i gâ mı

râ hey sul tâ nı men

men hey hün kâ rı men

a hı hey ra' nâ yımen

a hı he yi mak bû lı men

Üçüncü Selâm

Devr-i Kebîr

Â şı ka nider kû yi câ nân
Es sa lâ ey â şı kan der

es sa lâ be li yâ ri men
kû yi dost be li yâ ri men

Sü yi an hur şî di ta ban
Es sa lâ can es sa lâ can

es sa lâ be li yâ ri men
es sa lâ be li yâ ri men

Şem si te bi ri zi zi ba lâ

yi fe le ki be li yâ ri men

Aksak semâî

her ze ma ni mi ke şe dîhan es es sa l:

Yürük semâî

Ey ki he zar â fe rin
Her ki bu gün Ve le de

bu ni ce sul tâ nolur (saz)
i na nu ben yüz süre (saz)

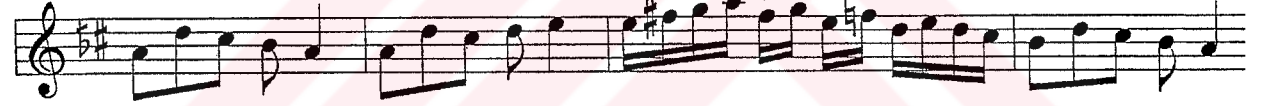

Ku lu o lan ki şi ler câ nım
Yok su i se bâ yo lur câ nım

hüs re vü hâ kâ no lur
bâ yi se sul tâ no lur

yâr yâr hür re vü hâ kâ no lur (saz...)
bâ yi se sul tâ no lur (saz ...)

Ey

sub hi se a det zi ce bi ni tû hû vey da An

hus ni çi hus nes tû te kad des ve te a lâ Ez

câ yi ki cis mest bi kül li he me is met An

câ yi ki câ nes tû ne is mü ne mü sem ma â ri men

yâr (saz...) ah yâ ri men yâr ah ya ri men

yâr (saz...) ah yâ ri men yâr ah yâ ri men

yâ ri me râ dost yâ ri men vay

Çün

ben de ne i nî dâ yi şâ hi mi ze ni yâr Tî

ri ne zâ ran çü nan ki ha hi mi zen yâ ri yâ ri yâr Çün

ben de ne i ni dâ yi şâ hi mi ze ni yâr Tî

ri ne zâ ran çü nan ki ha hi mi zen vay Çün

ez hu du gay rû hud mü sel lem geş ti yâr Bî

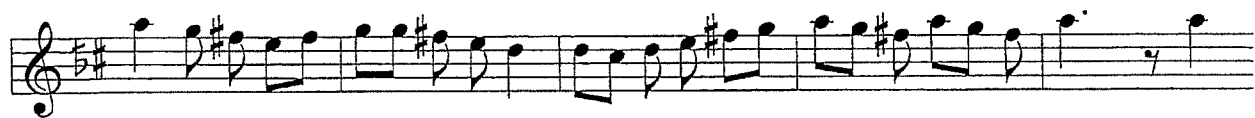
hud bî ni şin kü si i lâ hi mi zen yâr (saz...)Men

bâ tû çü nâ ne mey ni ga ri hu te ni (saz...)Kan

der ga la tam ki men tû em ya tû me ni (saz...)Nî

men me ne mü ni tû tû yi ni tû me ni yâ ri yâ ri yâ Ni

men me ne mü ni tû tû yi ni tû me ni yâr Hem

men me ne mü hem tû tû yi hem tû me ni

Mev

lâ yı e net tâ i bû mim mâ se le fâ yâr Hel

yok he lû öz ri a şı ki kud te le fâ yâ rı yâ rı yâr Mev

lâ yı e net tâ i bû mim mâ se le fâ yâr Hel

yok bib lû öz ri â şı ki kat te le fâ yâr İn

kâ ne ne dâ me ti su du den ve ce fâ yâ ri yâr Mev

lâ ye a fal lâ hü a fal lâ hü a fa Mev

lâ yı a fal lâ hu a fal lâ hu a fa

Kü cas tı mut rı bi dil ta zi nâ re hâ yı sa lâ

Der üf ke ned de mi o dem he zâ ri ser sev dâ

Der üf ke ned de mi o dem he zâ ri ser sev dâ (saz...)

Cü a fi ta bi ce mâ let be râ me dez meş rik

Zi zer re zer re şi nî dem ki ni me Mev lâ nâ

Zi zer re zer re şi nî dem ki ni me Mev lâ nâ

Dördüncü Selâm

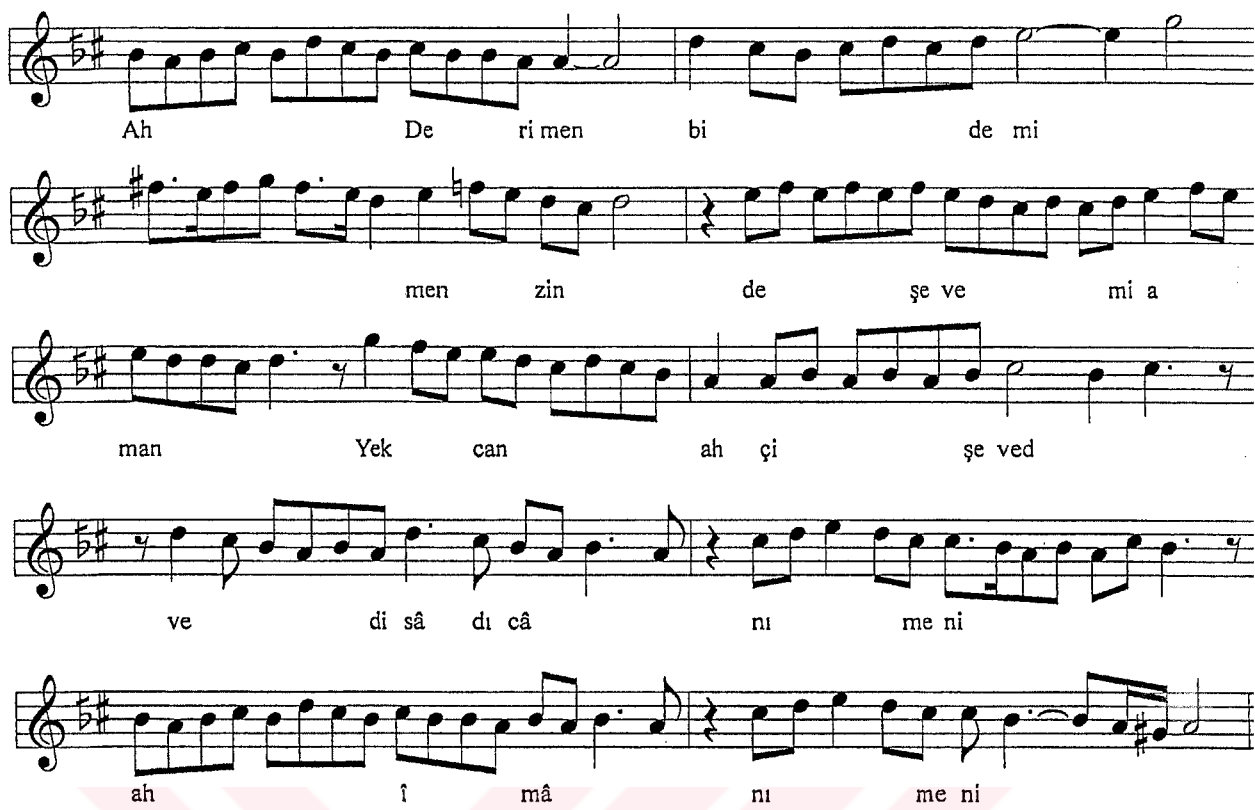
Evfer

Sul tâ nı me ni

sul tâ nı me ni a

man En de ri ah dî lü can

can î mâ nı me ni

Ah De ri men bi de mi

men zin de şe ve mi a

man Yek can ah çi şe ved

ve di sâ di câ ni me ni

ah î mâ ni me ni

Şevkutarab Mevlevî Âyîn-i Şerîfi
Birinci Selâm

Düyek

Ali Nutkî Ded

I.

Hey yâr E y(i) ha s(i) re ti hû

bâ nı ci hân rû yi ho şe.

_st hey yâr he y(i) do.

— st be li yâ ri men (saz)

V'e y(i) kı b(i) le i zâ hi dâ n dü eb

rû yi ho şe. st hey yâr

he y(i) do. st be li yâ ri men (saz)

E z(i)-cüm(tü) le sı fâ ti hî ş(i) ür yân ke ş(i) tem (saz)

Hey yâr he y(i) do.

— st be li yâ ri men (saz)

Ta ğa v(i) ta ho rem bû reh ne der
 cû yi ho şe st hey yâr
 hey do st be li yâ ri men (saz)
 II.
 Ey Yû su f_â hir sû yi in (saz)
 Ya' kû b(û) nâ bî nâ bi yâ (saz)
 Ey 'î sî (i) pin hân şü de
 ber tâ ri m(i) mî nâ bi yâ
 Ey Kâ' be kav seyn mer te bet
 v'ân dev le t(i) bâ mek re met (saz)
 Kes nîs t(i) şâ hâ mah re met
 der kur b(u) ev ed nâ bi yâ
 Mah dû m_ü câ nem Şem sed dîn

ez câ he t_ey rû hûl e mîn (saz_____)

Teb rî z(i) çûn ar ş(i) me kîn

e z(i) Mes ci di Ak sâ bi yâ

II.T.

Mah bû bi men mer gû bi men

mat lû bi men mak bû li men Âh

III.

Üm mî di men be fa_____

_____ d lî Hu dâ ven di ek be re_____

_st hey yâr he y(i) do_____

_____st be li yâ ri men câ nîm

Â râ mî câ nî mâ_____

_____ be se nâ yi pe yâm be re_____

_st hey yâr he y(i) do_____

_____st be li yâ ri men câ nim
 Fa _____ fa h(i) rem _____ be
 dân re sül ki _____
 nâ _____ nâ meş _____
 Mu ham me de st vay _____
 hey yâr hey do _____
 _____st be li yâ ri men _____
 Rû yeş çü mâ hi tâ _____
 _____ b_ü ka deş çün sa nev be re _____
 _st hey yâr hey do
 _____st be li yâ ri men Âh
 IV.
 Hâk kî ka de met se' â de ti câ nî mene _____

İkinci Selâm

Eyfer

V.

Â h(i) E y(i) tû tû tî i

(saz _____) 'î sâ sâ ne fe _____

_____ s v'ey bû bûl bû li

li Şî rîn _____ ne vâ

(saz _____) Hîn zû zûh re râ _____

_____ kâ lî lî ve kûn

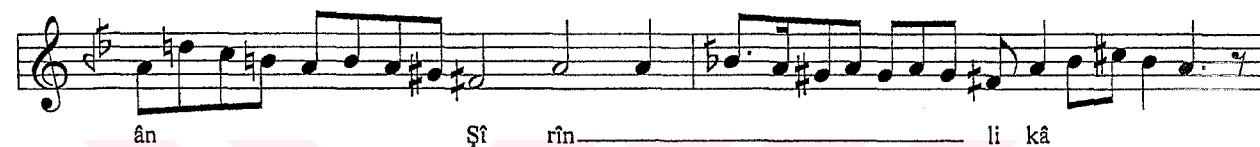
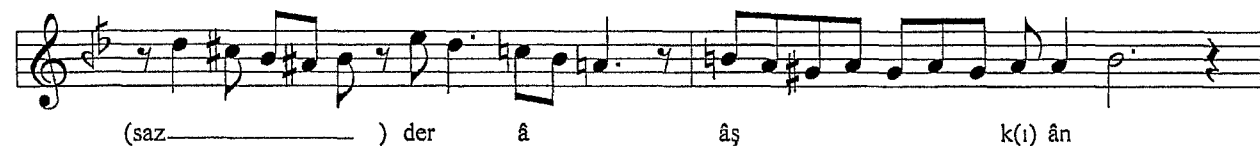
(saz _____) z'ân na nağ me hâ

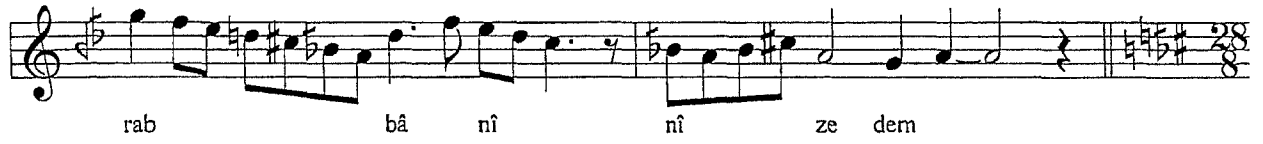
hâ yî cân _____ fe zâ

Â h(i) Sâ kî kî tû mâ

(saz _____) râ yâ yâ d(i)kû

_____ n sad hî hî ki râ

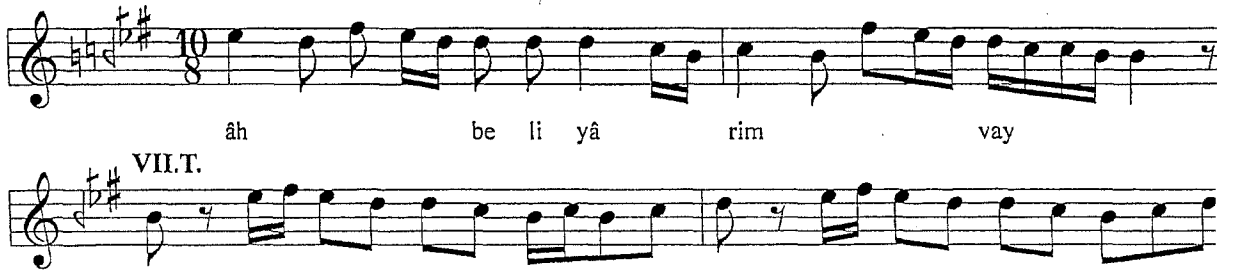
Üçüncü Selâm

Devr-i Kebîr

VII.

Aksak Semâî

Yürük Semâî

Ey ki he zâr â fe rîn _____ bu ni ce sul tâ n olur _____
Her ki bugün Ve le d'e _____ i na nuben yüz sü re _____

Ku lu o lan ki ş i ler câ nım hüs re v ü hâ kâ n olur a man _____
Yok su l i se bâ y o lur câ nım bâ y i se sul tâ n olur a man _____

hüs re v ü hâ kâ n o lur _____
bâ y i se sul tâ n o lur _____

IX.

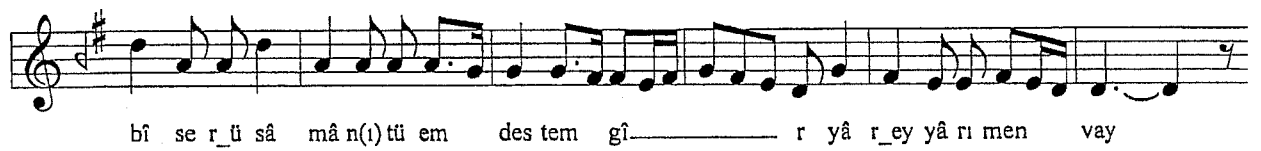
Mec

nû n ü pe rî ş â nı tû em destem gî _____ r yâr ey yâ ri men vay Ser

geş te v ü hay râ nı tû em destem gî _____ r yâr ey yâ ri men vay Her

IX.T.

X.

Ben

hir bu nu bil dîm ki ci hân âh âh hep se n_i miş sin vay Â

XI.

XII.

Âh Be lâ yı aş k i le Hâk ka ki n'ol duğum bil mem
 Âh Se mâ î gi b i ben ol b i ho dem ki â lem de

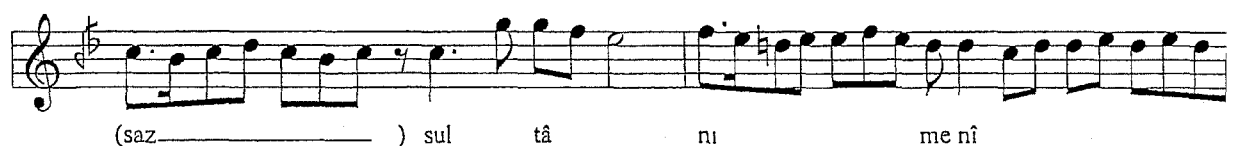

Bu an la nır e lemim den ki â şı k i zâ rim vay
 Ne key fi le mü te key (y)if ne mest ü hoş yâ rim vay

Dördüncü Selâm

Eyfer

XIII.

nî V'en der di lû cân

cân î mâ ni me nî

(saz _____) Der men be de mî _____

_____ men zin de şe vern

vern Yek cân çi bú ved

ved sad câ ni me nî

Acem aşîran Mevlevî Âyîn-i Şerîfi
Birinci Selâm

Hüseyin Fahreddin Dede

Düyek

Her rû zi ba mi da di se lâ mün a ley kû ma
yâ ri hey sul tâ nimen hey hey hün kâ rı men
An ca kişeh neşi nedüan vak timür te zâ
yâ ri hey sul tâ nimen he yi hey hün kâ rı men
Ta zan ne si bûbah şe dü des ti me si hi aşk
yâ ri hey sul tâ nimen he yi hey hün kâ rı men
Mer mür derâ se a de tü bi ma ri ra şı fâ
yâ ri hey sul tâ nimen he yi hey hün kâ rı men
Ha ber kün ey si tâ re yâ ri ma ra
Ki der yâ bed di li hun ha rima ra
Ha ber kü nan ta bi bi â şı kan ra

¹⁸³ İKN. Mevlevî Âyinleri, İstanbul 1938, c.XVI, s.827-834

Ki ta şer bet di hed bi ma rima ra ah

Der dü şem sed din bü ved ser mâ ye i der ma nı ma

Bi se rü sa ma ni i aş kaş bü ved sa ma ni ma ah

An ha ya li can fe zâ yi bah tı sa zı bi ne zir

He me mi ri mec li sü hem sa kı i ger da nı ma ah

Ey câ nû ci hân câ nû ci hân ba kı nist

Cüz aş kı ka di mü şa hı dü sa kı nist

ber kâ be i ni si ti ta va ti dâ red

Â şık kî zi kâ be es tû â fâ kı nist

he yi hey ra' nâ yimen he yi hey zi bâ yimen

câ nı men câ nâ nı men he yi hey mak bû li men

İkinci Selâm

Evfer

A hı Bî dil şü de em
A hı Ger dâñ bi ke şed

beh ri di li fû
can hem çû şû tûr

sa kin şü de de em
ta zin de şe vem

em der men zi li tû
vem ez bis mi li tû

Terennüm

Terennüm

Üçüncü Selâm

Devr-i Kebîr

Â şı k1 ger zin se rü ger
zan se rest be li yâ ri men
Â k1 bet mâ râ be dan sü
reh be rest be li yâ ri men ah
İl le ti â şı k1 zi il let
ha cü dast be li yâ ri men
aş k1 is tur lâ bi es râ

Aksak semâî

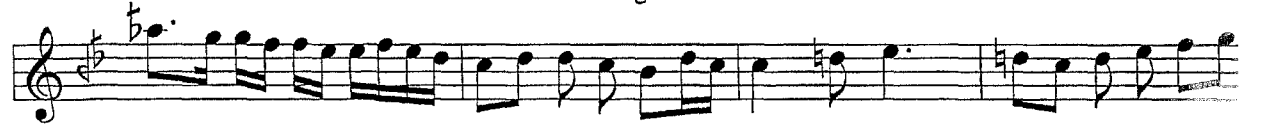
r1 Hu dâst be li yâ ri men

Yürük semâî

Ah Ah Ey ki he zar â fe rin de dost dost
Her ki bu gün Ve le de dost dost

bu ni ce sul tân o lur ah Ku lı o lan.
i na nu ben yüz sü re ah Yok su li se

ki şı ler câ nım hus re vü hâ kâ no lur
bâ yo lur câ nım bâ yi se sul tâ no lur

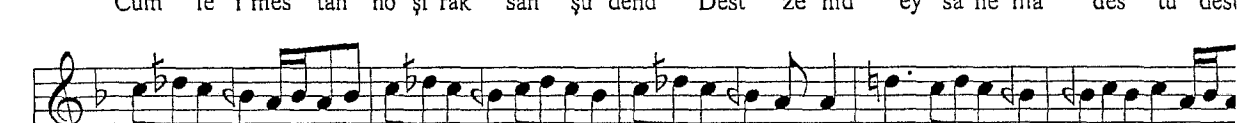
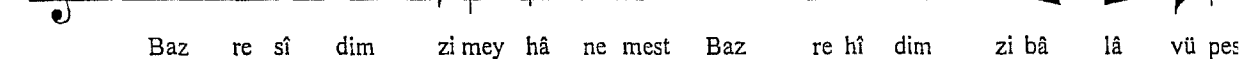
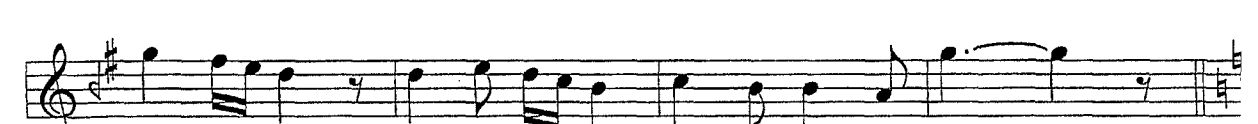
yâr yâr hus re vü hâ kâ no lur
bâ yi se sul tâ no lur

Ez ev ve lu im rû zi çü a şüf te vü mes tim

Â şüf te bi gû yim ki a şüf te şü des ti mi ah

ha be i hoş li ka çi da red Ba za ri me râ be hâ çi da red E.

rah me ti Şem sü di ni Teb rîz Her si ne cû dâ cû dâ çi dâ red ah

he yi he yi hey hey yâ ri men

dost dost dost dost mî ri men

ah pî ri men dest gi ri men Ya

rab zi gû na hi ziş ti hud mûn fe i lem

hey hey yâ ri yâ ri men Ez

kav li be di fi li be di hod ha ci lem

hey hey yâ ri yâ ri men Fey

zi be di lem zi a le mi kud si bi riz hey

hey hey yâ ri yâ ri men Ta

meh ve şed ha ya li ba til zi di lem

hey hey yâ ri yâ ri men

Dördüncü Selâm

Evfer

A hı Sul tâ nı me ni
A hı Der men bi de mi

sul tâ nı me ni
men zın de şe vem

En der di lü cân
Yek can çı şe ved

cân ved î mâ nı me ni
sad câ nı me ni

Dügâh Mevlevî Âyîn-i Şerîfi
Birinci Selâm

Düyek

Mehmed Celâleddin Ded

Yâ men li vâ i aş
kı ke lâ zâ le â li yâ (saz...
)yâ ri hey sul tâ nı men vay (saz...
Kad hâ be men ye kû
nû mi nel aş kı hâ li yâ (saz...
)yâ ri hey sul tâ nı men vay (saz...
Na da ne si mü aş
kı ke fi en fû sil ve râ (saz...
)yâ ri hey sul tâ nı men vay (saz...
Ah Yâ kü mü ce lâ
li cel le ce lâ li yâ (saz...

)yâ ri hey sul tâ ni men vay hû nü
 kâ ri me ni dost ra'
 nâ yi me ni vay (saz...)
 hey hey he yi hey he yi sul
 tâ ni me ni vay ah
 Kur re tül ay ni me ni ey
 can be li (saz...)yâ ri yâr
 Mâ hi be di ri gir di ma ger dan be li (saz...
)Sad he zâ ran â fe rin ber
 rû yi tû (saz ...)yâ ri yâr
 Mi fi ris ted hû ri vû rîd
 va be li (saz ...)yâ ri yâr

Sum tû cû û sû he rû üz le tû zik ri

be de varn yâr mu râ dî men

Nâ te ma ma ni ci han ra bi kü ned kâ

rı te mam yâr mu râ dî men (saz...

As li in cum le ke mâ lâ ti be cuz mûr

şi dinist (saz ...) yâ ri yâr mu râ dî men (saz...

)Sad ri sa hı bi di lû kâ mîl sı fa tı bah

râ şam yâr mu râ dî men he

Şe vi ki ha yâ li dos tu te nim câ

ni cân i der hey hey hey hey hey câ ni men

Su du zi yâ ni zev kı ga mı bi

ni şâ ni der hey hey he yihey hey câ ni men

Kâ hi te be sũ mi le se lâ mı

te ma ni naz (saz ...) hey hey hey câ nimen

Aşk â şina ye sec de ye a ye ti

be ya ni der (saz ...) hey hey hey câ nimen

Bir tâ bi var ki şu

le i ruh sâ ri ya ri de (saz...)

Ci bi ri li aş kı lem a si ne di

de ba nider hey hey he yihey hey câ nimen

da den de me zel ah se ci de be

ri ri rû yi sa ne mi

ra ah he yi he yi hey mak bû limen

Ber ba mi fe lek ah bûr de me

zan rû yi â le mi

ra ah he yi he yihey mak bu li men ah

Mu ciz bi nû ma ez ne bi

lâ lâ a le ti çû me si ha ah

he yi he yi hey mak bû li men

Tâ zin de kû ni ah mur de i

sad sâ le i ga

ra ah he yi hey hey

mak bû li me ni he yi sul tâ ni men hun

kâ rî men yâ rî ih

san me de di guf ran me de di
yâr he yi hey he yi hey
hey sul tâ ni men

İkinci Selâm

Evfer

A hı sul tâ ni meni
a hı sul tâ ni me ni
(saz...) E ni der di lû can
can î mâ ni me ni
A hı Der men bi de mi
a hımen zin de şe vem
(saz..) Ye ki can çi şe ved
ved sad câ ni me ni

a hı î mâ nı me ni

A hı E yi â â şı kan

(saz ...)e yi â şı kan

(saz...)a ni ke kes ki bî

bî ned rû rû yi o

(saz ...)şû rî de ker

ker ded a ak lı o

(saz ...) â şûf te ke

ke ri de di Hû Hû yi o

A hı î ni a a şı kî şûd

(saz ...)mih mâ nı men

(saz ...)zah mi mi bi zed

zed be ri câ nimen

(saz ...)sa dı rah me tû

tû sad â â fe rin

(saz ...)ber des tû be

bâ zu zu yi o

a hıza lım yâr ahmî rim

Üçüncü Selâm

Düyek

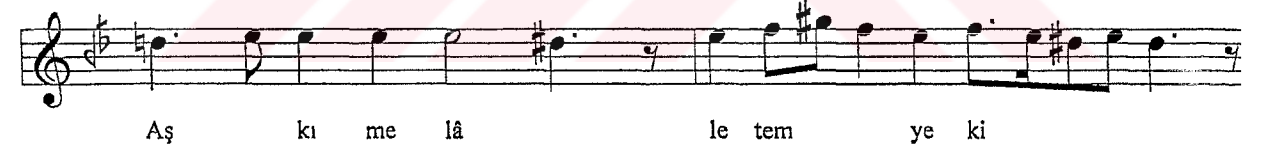
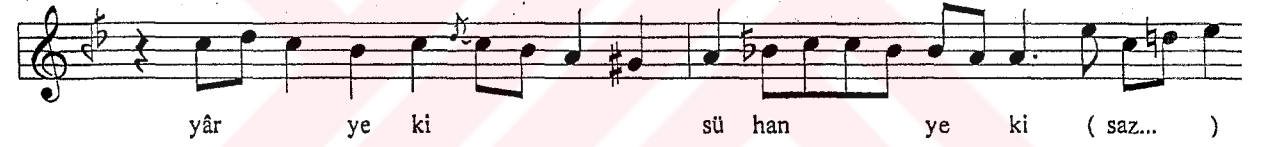
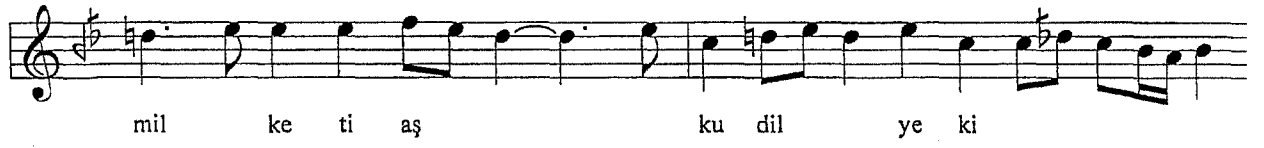
Hü sün ye ki ha sen ye ki

yar ye ki sū han ye ki (saz...)

ru hu ye ki be den ye ki

yar ye ki sū han ye ki (saz ...)

yâ ri di li ha zin ye ki

Aksak semâî

Yürük semâî

Ey ki he zar â fe rin

bu ni ce sul

tâ no lur

ku lu o lan ki ş i ler

ca nım

hus re vü hâ kan o lu

r r (saz...)

Her ki bu gün

Ve le d'e

i na nu ben

yüz sū re

yok su l i se ba yo lur

ca nım

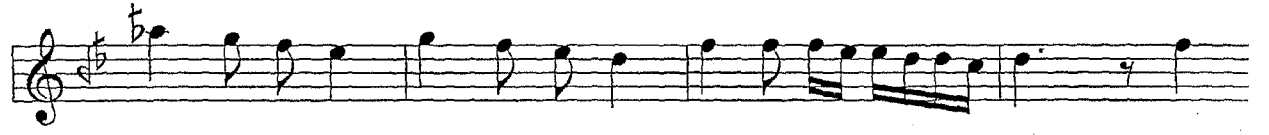
bâ yi se sul tâ no lu

r r (saz ...)

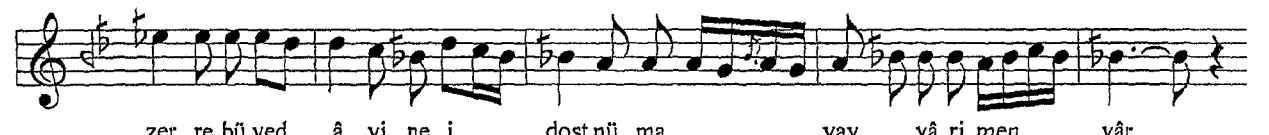
ři ki be Hak ba zi bũ ved der he me cay o

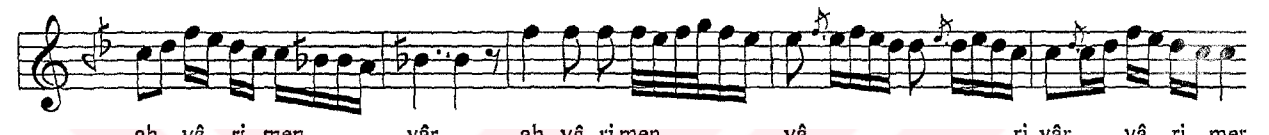
hi ři sũ han neş ne ve dũ la be Hu dũ vay Van

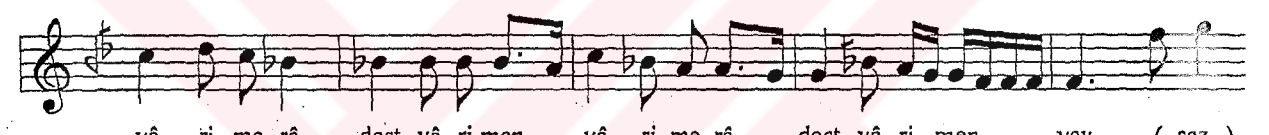
dũ de ke zu nur pe zi re di o ra Her

zer re bũ ved â yi ne i dostnũ ma vay yâ ri men yâr

ah yâ ri men yâr ah yâ ri men yâ ri yâr yâ ri mer

yâ ri me râ dost yâ ri men yâ ri me râ dost yâ ri men vay (saz...)

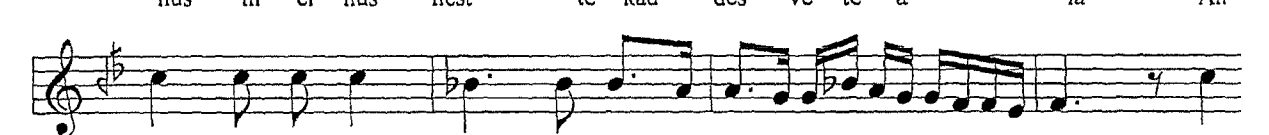
Ey

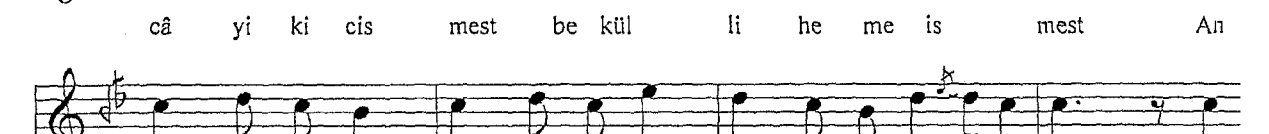
sub hi se a det zi ce bi ni tũ hũ vey dũ An

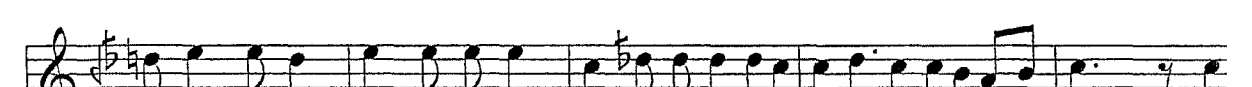
hũs ni ci hus nest te kad des ve te a la An

cã yi ki cis mest be kũl li he me is mest An

cã yi ki cã ne tũ ne is mũ ne mũ sem nã Men

 dın di li güm râ hı mı kuy dın be ni bi dil Ba

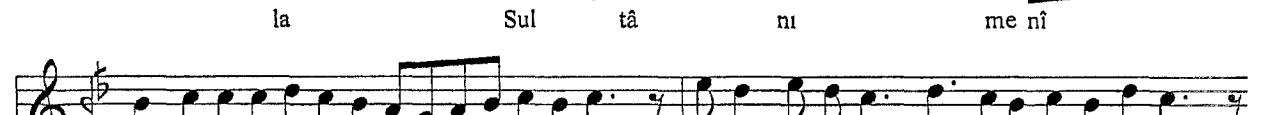
 ri ye ri ne bir di li â gâh ba ğış

Dördüncü Selâm

Evfer

 la Sul tâ nı me nî

 â hı sul tâ nı me nî

 (saz...) E ni der di lû can

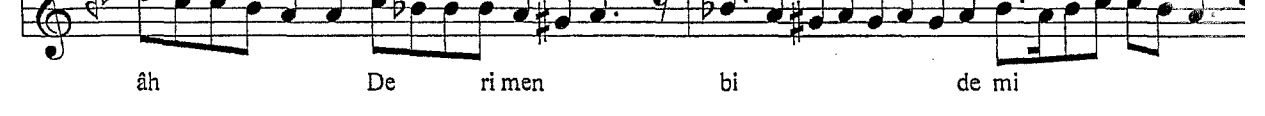
 ca nı î mâ nı me nî

 âh De ri men bi de mi

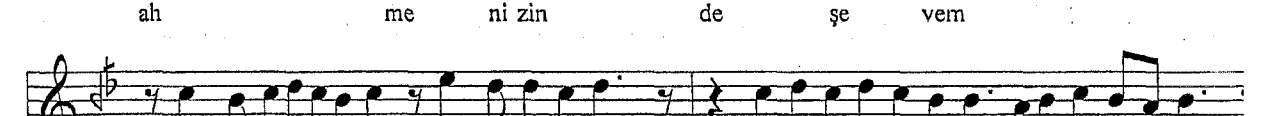
 ah me nî zin de şe vem

 (saz...) Ye ki can çi şe ved

 ve di sad câ nı me nî

 âh î mâ nı me nî

Rast Mevlevî Âyîn-i Şerîfî

Birinci Selâm

Düyek

Kutb-i nâyî Osman De

I.

Hey yâ r(i) İn hâ ne ki pey
Ez hâ ce be por

ve s(i) te de r_o bâ
sî d(i) ki İn hâ

ban g(ü) çe gâ nest
hâ ne çi hâ nest

he y(i) he y(i) sul tâ nı me n(i)
he y(i) he y(i) sul tâ nı me n(i)

Mes ten d(i) he me hâ ne k

sî râ râ se ri ke

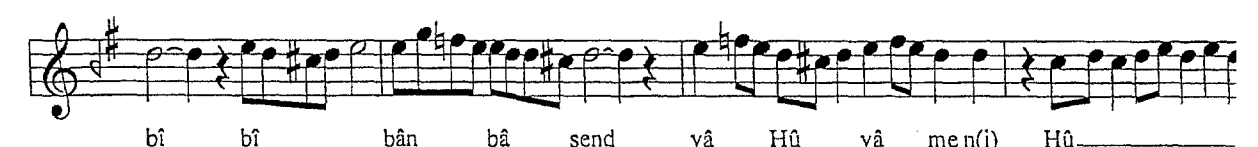
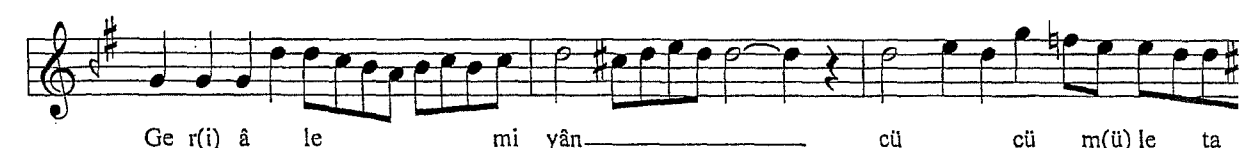
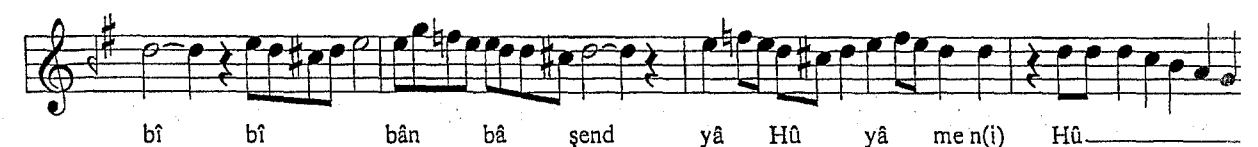
nîst he y(i) he y(i) sul tâ nı men

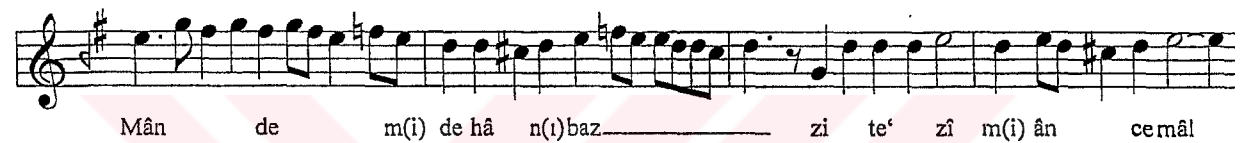
Ez her kî de r_â ye

ye d(i) ki fû lâ ne nes t_ü fû lâ

nest he y(i) he y(i) sul tâ nı me

¹⁸⁵ İKN. Mevlevî Âyinleri, İstanbul 1934, c.VII, s.351-364

Çün ma z(i) hâ rı Â de mes t_ü in şâ hı ci hân

Mâ he m(i) çü me lek sec de ez ân â n_â ver dim âh

Ey dil bu ye ter i ki ci hân da sa na iz' â n_a man_a man

Bir dir bu i ki ol ma ya yok bi l(i) mi ş_ol_im kâ n(i)

Ha k(i) söy le ye cek sen dese ni n(i) or ta danen var a man_a man

Â lem de he man ben de di ğin dir sa na nok san

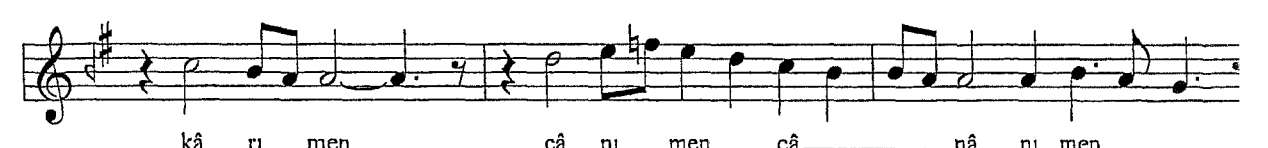
Sa' ye y(i) le rı zâ gö z(ü) le ko it lak i le ka y(i) dı

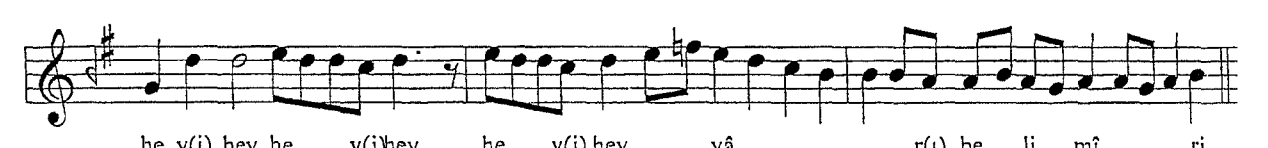
Â lem de se mâ i bu ye ter sâ li ke i r(i) fâ

n He y(i) he y(i) sul tâ ni men he y(i) he y(i) hün

kâ rı men câ ni men câ nâ ni men

he y(i) hey he y(i) hey he y(i) hey yâ r(i) be li mî ri

İkinci Selâm

Evfer

VI.

me n(i) Su l(u) tâ nı me nî
 (saz _____) su l(u) tâ nı me nî
 nî En de r(i) di l_ü câ _____
 _____ n î mâ nı me nî
 Â h(i) De r(i) men be de mî
 (saz _____) me n(i) zin de şe vem
 vem Yek câ n(i) çi bü ve _____
 _____ d sad câ nı me nî

VI.T.

Â h(i) î mâ nı me nî

VII.

Â h(i) E y(i) â şı kâ n_e y
 â şı kân â h(i) pe y(i) mâ

ne râ gü m(ü) ker de em

(saz —————) Z'â n(i) mey ki de r(i) pey

mâ ne hâ hâ en de r(i)

ne gün ce d(i) hor de em

VII.T.

Â h(i) za lım yâr

mî ————— ri m(i)

Üçüncü Selâm

Frenkçin

VIII.

Â me d(i) ni da' e z(i) â su mâ n(i)

câ n(i) râ ki bâ zâ es sa lâ

Cân güf t(ü) ki ey nâ dî i hoş

e h(i) len ve seh le ni mer ha bâ

Se mâ' n(i) vü ta' a n(i) e y(i) ni da'

her de m(i) dū sad câ ne t(i) fe dâ

Yek bâ r(i) dî ge r(i) bân g(i) zen

tâ be r(i) pe rem be r(i) Hel e tâ

Yek bâ r(i) dî ge r(i) bân g(i) zen

Aksak semâî

VIII.T.

tâ be r(i) pe rem ber(i) Hel e tâ

Yürük semâî

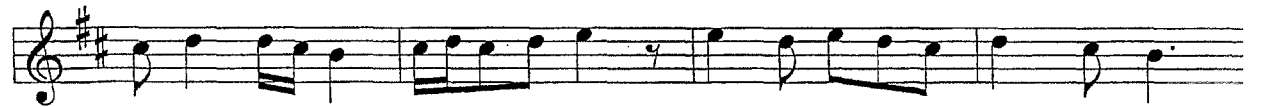
IX.

Yâ r(i) yâr Ey ki he zâr â fe rin âh_____ buni ce sul tâ n_o lur
 Yâ r(i) yâr Her ki bu gün Ve le d'e âh_____ i na nu ben yüz sü re

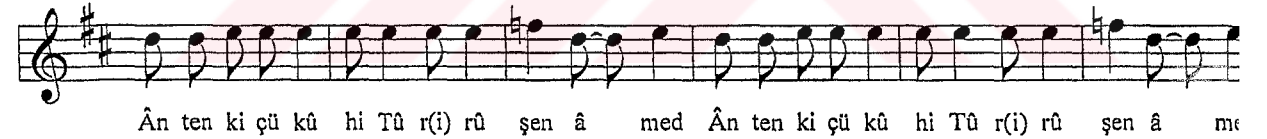
yâ r(i) yâr Ey ki he zâr â fe rin âh_____ buni ce sul tâ n_o lur
 yâ r(i) yâr Her ki bu gün Ve le d'e âh_____ i na nu ben yüz sü re

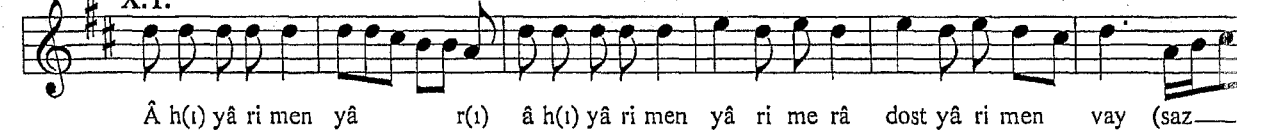
IX.T.

X.

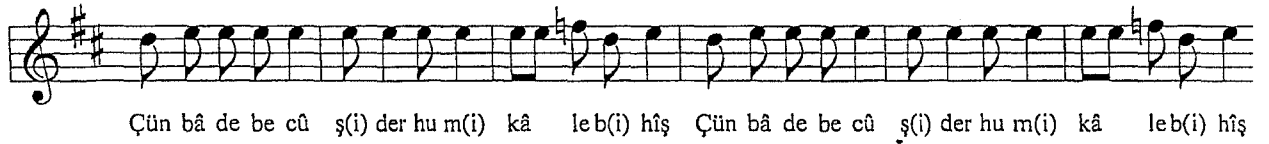

X.T.

XI.

sû re ti yâ ri Bu nak şı ni gâ rı

Her eh li na zar kim gö re tah sî n_o la kâ rı Bu

çeş mi i zâ rı Ol ma ye ka râ rı (saz

Ey mut rı bı dil keş e le al çen g_ü re bâ bı Çâ

k_ey le hi câ bı Ref ey le ni kâ bı (saz

Ey sâ ki i meh veş ta şa çal şî şe i â ri Sun

câ mı i kâ rı Def ey le hu mâ rı (saz

Ey zâ hi di zer rāk u mü zev vîr ko ri yâ yı Tut

râ hı fe nâ yı Der k_ey le fe şâ rı (saz

Şes ti şe he düş mâ hî i aşk ol ko ke nâ rı Bul

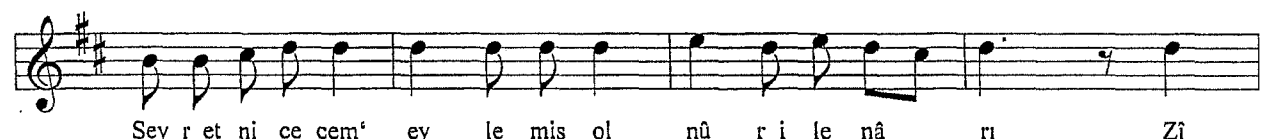
şâ hı şî kâ rı Ter k_ey le fe şâ rı (saz

Hey hey ne dir el hâ li mu an ber rû hı en ver Ol

sâ ki i kev ser ol rû hi mu sav ver

Sey r_et ni ce cem' ey le miş ol nû r_i le nâ rı Zî

san' at ı câ rî Zî kud re ti Bâ ri (saz')

Uş şâ kî ka târ ey le di aşk iç re Mu ham med Ol

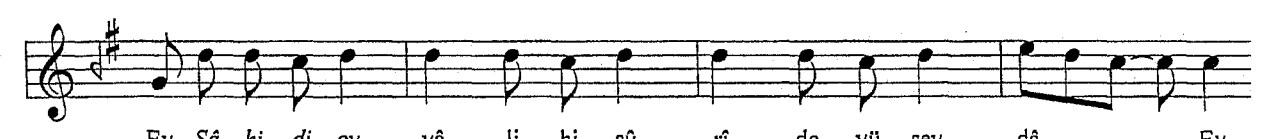
şâ hı mü mec ced Ol mat la b_ü mak sad (saz')

Ey üş tû ri dil sen o la gör pî şî ka tâ rı Çek

aş k_i le Bâ ri Bî ver d_i le hâ rî (saz')

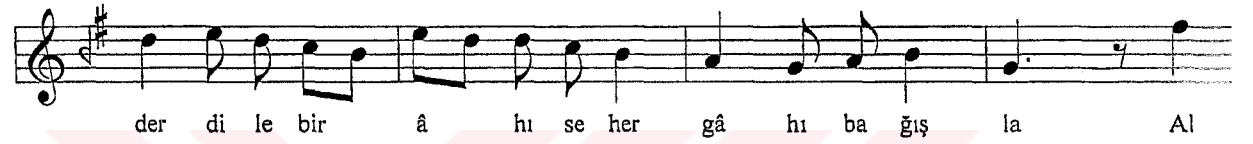
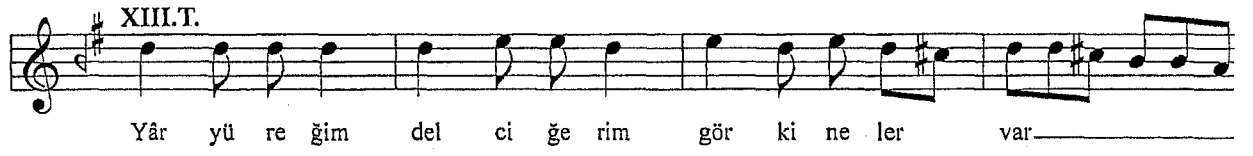
Ey Şâ hi di ey vâ li hi şû rî de vû şey dâ Ey

bî se rû bî pâ Dî vâ ne vû rûs vâ (saz')

Der di le be lâ i le ge çir ley l_ü ne hâ rı Kıl

Dördüncü Selâm

Evfer

XV.

nî En de r(i) di l_ü câ

n î mâ ni me nî

Â h(i) De r(i) men be de mî

(saz)me n(i) zin de şe vem

vem Yek câ çi bü ve

d saz câ ni me nî

XV.T.
Â h(i) î mâ ni me nî

Uşşâk Mevlevî Âyîn-i Şerîfî
Birinci Selâm

Devr-i revân

Kutb-î nâyî Osman Deu

L.

Âh Â ş(i) ze d(i) der di-
Âh Kû te h(i) ne kü ne d(i)men zi-

li mâ il lâ Hû
li mâ il lâ Hû

hey yâr hey ra' nâ yî men vay (saz
hey yâr hey ra' nâ yî men vay (saz

Âh Ge r(i) â le mî yâ n(i) cûm ie-

ta bî bâ n(i) bâ şend yâr (saz

hey yâ r(i) hey ra' nâ yî men vay

yâ r(i) yâr Hal lî ne kü ne d(i) müş ki-

li mâ il lâ Hû (saz

hey yâ r(i) hey ra' nâ yî men vay (saz

I.T.

Hey dost ey zi bâ yî men vay

II.

dâ de yi vay ĩ m(i) rûz _____ çî rû zes t(i) _____

_____ ki hû r(u) şî d(i) _____ dü tâst yâr

yâ r(i) yâr ĩ m(i) rû _____ z(i) rû z(i) hâ _____

_____ be rû nes t_ü _____ cû dâst yâr

Âh E z(i) çerh _____ be hâ ki yâ _____

_____ n ne sâ res t_ü _____ sa dâst yâr

yâ r(i) yâr Ke y(i) dil şû de gân müj de _____

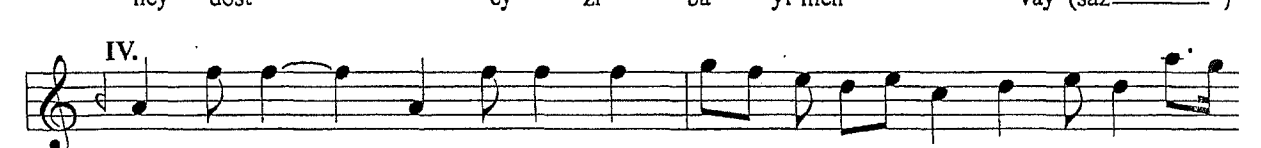
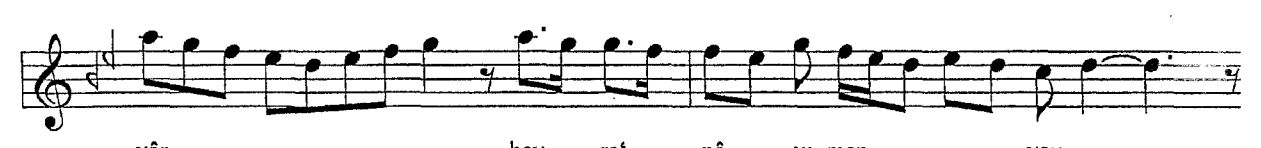
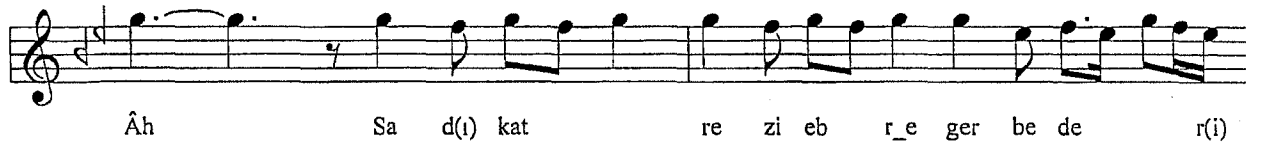
_____ ki ĩn rû z(i) şû mast yâr

III.

Âh Bî aş k(i) ne şâ t_ü ta rab ef
Âh bî aş k(i) vü cûd hû b_ü mev

zûn ne şe ved yâr hey
zûn ne şe ved yâr hey

yâr hey ra' nâ yi men vay
yâr hey ra' nâ yi men vay

IV.T.

İkinci Selâm

Evfer V.

n î mâ nî me nî

(saz _____) De r(i)men be de mî _____

men zin de şevem

ve m(i)Ye k(i)cân çi bü ved

ve d(i) sa d(i) câ nî me nî

VI.
Â h(i) E y(i) â şî ka n_e y(i)

â şî kan (saz _____) me n(i) hâ

k(i) râ ge v(i) her kû ne m(i) do _____

_____ st E y(i) mut rî bâ n_ey

mut rî bân _____ def fi

şü mâ pû r(ü) zer kû nem

nem e y(i)mu mut rı bâ

n def fi şü mâ pû r(ü)

VI.T.

zer kü nem Âh za lım

yâ r(ı) âh mî rim

Üçüncü Selâm

Devr-i Kebîr

VII.

He y(i) E y(i) şe h(i) d(i) nû

nû şî n(i) â h(i) le bet

he y(i) pâ k_e z(i) he me

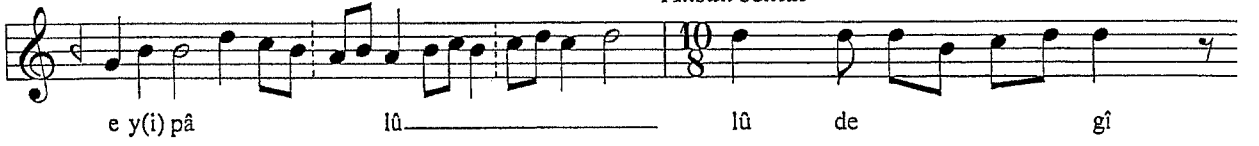
e y(i) â lû lû de gî

H y(i) Be ni şî şîn ki tâ

bâ bâ z_i s(i) ted

Çe ş(i) me me zi hûn

Aksak semâî

VII.T.

Yürük semâî

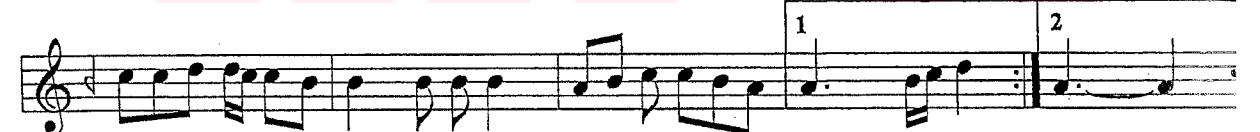
VIII.

Ey ki hezâr â ferin âh bu ni cesul tâ n_dur yâ r(i)yâr
Her ki bugün Ve led'e âh i na nuben yüz sũ re yâ r(i)yâr

Ku lu o lan ki ŝi ler câ nım hus re vũ hâ kâ n_o lu
Yok su l_i se bâ y_olur câ nım bâ y_i se sul tâ n_o lu

r hus re vũ hâ kâ n_olur (saz)
r bâ y_i se sul tâ n_o lu r

VIII.T.

IX.

Ey kavm be hac ref te kü câ yîd kü câ yîd

Ma' şük he m İn cast bi yâ yî d(i) bi yâ yîd

Ey kavm be hac ref te kü câ yîd kü câ yîd

Ma' şük hem İn cast bi yâ yî d(i) bi yâ yîd yâ ri men yâr

IX.T.

Âh yâ ri men yâr _____ âh yâ ri men(i) yâ ri me râ dost yâ ri men vay

X.

Â şı ka n(i) Hû İm rû z(i) çü her rû zı ha râ bî m(ü) harâb _____ Meg

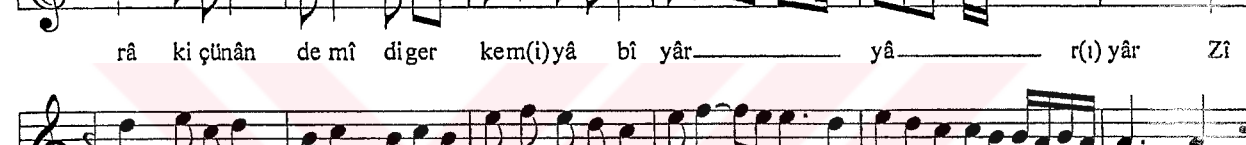
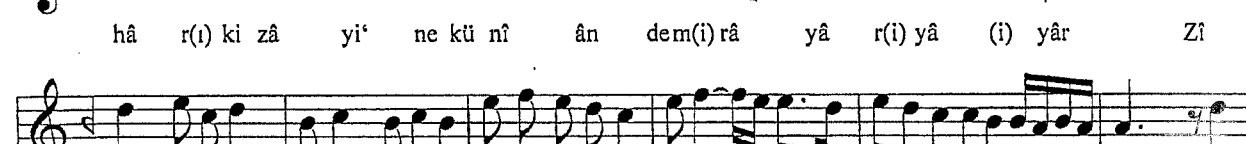
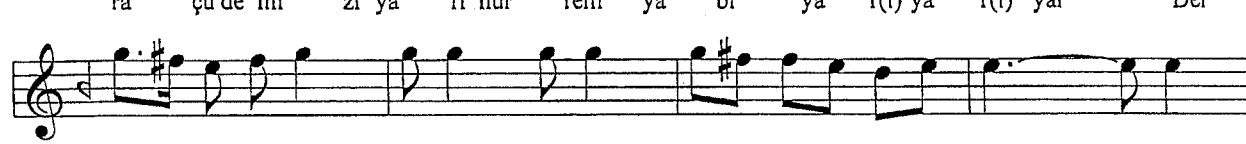
şâ de r(i) en dî şe vû ber gî r(ü) re bâb _____ Sad

gû ne ne mâ zest_ü rû ku' es t_ü sü cû _____ d(ü) yâ r(i) yâ r(i) yâr Sac

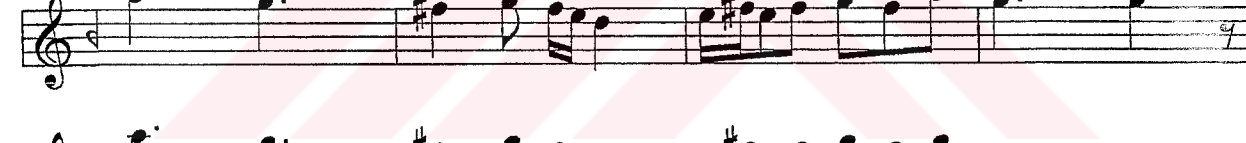
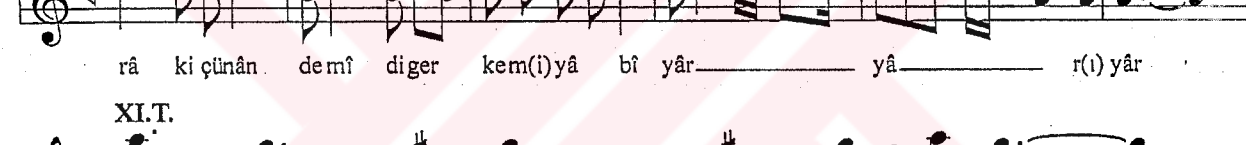
gû ne ne mâ zest_ü rû ku' es t_ü sü cû _____ d(ü) yâr _____ yâr Âr

râ ki cemâ li dos t(u) bâ şed(i) mi h(i) râb yâr _____ yâ _____ r(i) yâr Âr

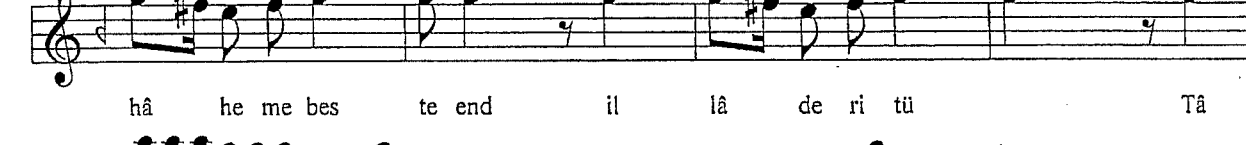
XI.

XI.T.

XII.

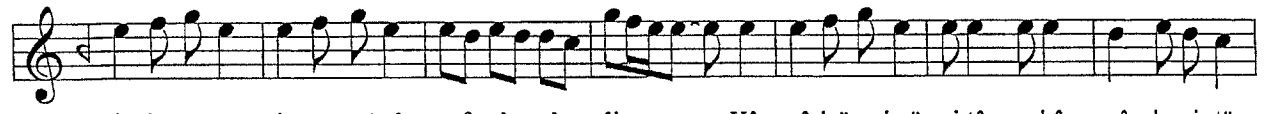

hâ he me bes te end il lâ de ri tû Tâ

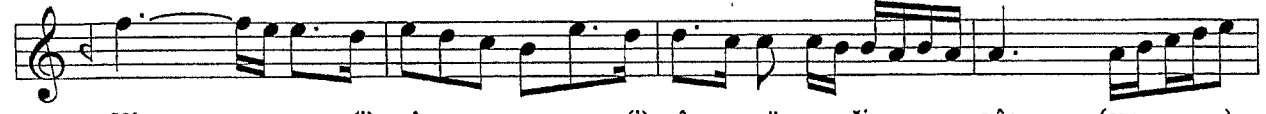

reh ne bü red ga ri b_il lâ be r(i) tû âh Ey

der ke rem_ü iz ze t_ünû r_ef şâ nî âh Hûr şî d_üme h_ü si tâ rehâ çâ ke ri tû

XII.T.

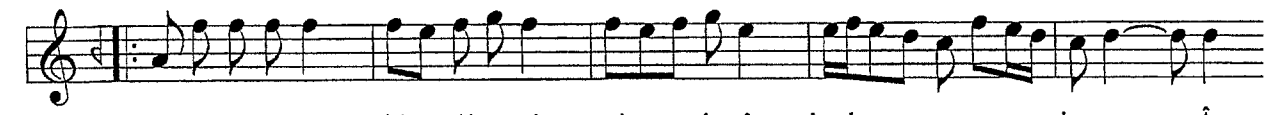
Yâ r(i) yâ r(i) yâr yû re ğim yâr (saz)

ge l(i) ge l(i) gör ki ne le r(i) var

XIII.

Der kû yi ha râ bâ t(i) me râ aşk ke şân kerd hey Ân
Mender pe yi ân dil be ri ay yâ r(i) bi ref tem hey O

dil be ri ay yâ r(i) me râ dî d(ü) ni şân kerd hey
rû yî hod ân lah za zi men bâz ni hân kerd hey

Sul tâ nî a ref nâ k(e)bü deş mah re mi es râ r(i) hey Tâ

sır rî te cel lî yî e zel cüm le be yân kerd

Dördüncü Selâm

Evfer XIV.

Su l(u) tâ nı me nî

â h(i) su l(u) tâ nı me nî

(saz _____) V'e n(i) de r(i) âh di l_ü câ _____

n î mâ nı me nî

(saz _____) De r(i) men be de mî _____

men zin de şe vem

ve m(i)Ye k(i) cân çı bü ved

ve d(i) sa d(i) câ nı me nî

Çargâh Mevlevî Âyîn-i Şerîfî
Birinci Selâm

Devr-i revân

Kutb-i nâyî Osman Dedâ

I.

Â te ş(i) ne ze ne d(i) der di li mâ
Kû te h(i) ne kû ne d(i) men zi li mâ

il lâ Hû Hû il lâ Hû
il lâ Hû Hû

Ge r(i) â le mi yâ n(i) cû m(ü) le ta bî

bâ n(i) bâ şend câ nî me n(i) vay

Hey yâr hey dost hey yâr

Hal î ne kû ne d(i) müş ki li mâ

il lâ Hû Hû il lâ Hû

II.

Â h(i) Bâ ân k(i) e z(i) pe y(i) ves te gî

me n(i) aş k(i) keş tem aş kı me

n(i) Bî gâ ne mî bâ şem çü nî

¹⁸⁷ İKN. Mevlevî Âyinleri, c. VIII, s.401-410

Bi yâ yîd (saz——) bi yâ yîd (saz——)

ki dil dâr re sî dest he y(i) he y(i) sul tâ nı me n(i)

IV.T. Hey hün kâ rı me n(i) hey ra' nâ yı men

he y(i) hey hey he y(i) he y(i) mak bû li me n(i) vay

he y(i) câ nım vay he y(i) mî rim vay (saz——)

v. Sû re i Vel ley li dî dem vas fi gî sû yi şü mast
Ve'd du hâ han dem se râ ser nüs he i rû yi şü mast

hey hey hey hey he y(i) hey ra' nâ yı men
hey hey he y(i) hey ra' nâ yı men

Â ye t_â yet tâ be sû yî Kâ' be kav sey n_â me dem

hey hey he y(i) hey ra' nâ yı men

Çün na zar ker dem be dî dem tâ kî eb rû yi şü mast

hey hey he y(i) hey ra' nâ yı men

Bi yâ yîd (saz) bi yâ yîd (saz)

ki gûl zâr de mî dest he y(i) he y(i) sul tâ nî me n(i)

Bi yâ yîd (saz) bi yâ yîd (saz)

ki dîl dâr re sî dest he y(i) he y(i) sul tâ nî me n(i)

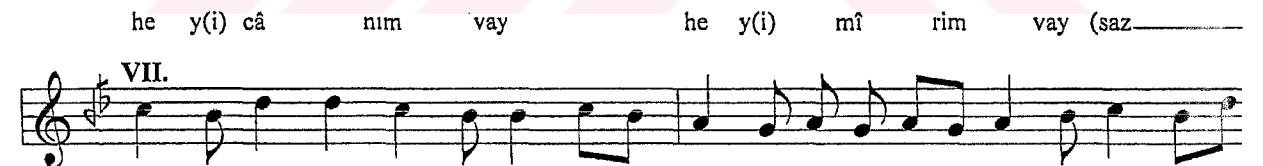
hey hûn kê rî me n(i) hey ra' nâ yı men

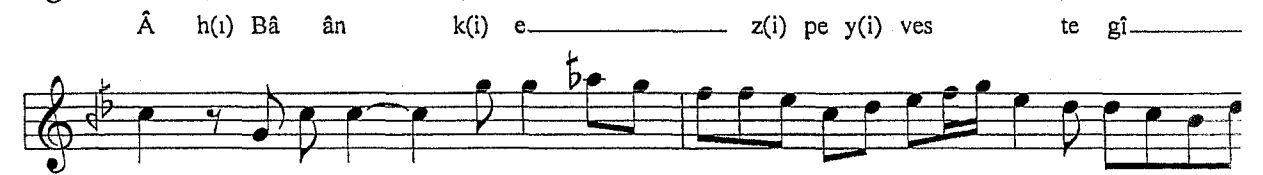
he y(i) hey hey he y(i) he y(i) mak bû lî men vay

he y(i) câ nîm vay he y(i) mî rim vay (saz)

Â h(i) Bâ ân k(i) e z(i) pe y(i) ves te gî

me nî aş k(i) keş tem aş kî me

n(i) Bî gâ ne mî bâ şem çû nî

n bâ aş k(i) e z(i) des ti fî ten

VII.T.

He y(i) hey sul tâ nı men hey hün kâ rı men

he y(i) he y(i) hey he y(i) hey mak bû lı me n(i) vay

İkinci Selâm

Evfer

VIII.

Sul tâ nı me nî

(saz —————) sul tâ nı me nî

e n(i)der dı l_ü cân

cân î mâ nı me nî

(saz —————) De r(i) me n(i) be de mî

(saz —————) men zin de şe ve

m Ye k(i) cân çı bû ved

ve d(i) sad câ nı me nî

IX.

(saz —————) E y(i) â şı ka n_ey

â şı kan (saz_____)men(i) hâ

k(i) râ gev her kû nem

ne m(i)E y(i)mut rı bâ n_ey

mut rı bân bân def fi

şü mâ pür zer kû nem

IX.T.
(saz_____)za lım yâr_____ âh mî rim

Üçüncü Selâm

Devr-i Kebîr

X.
28
4

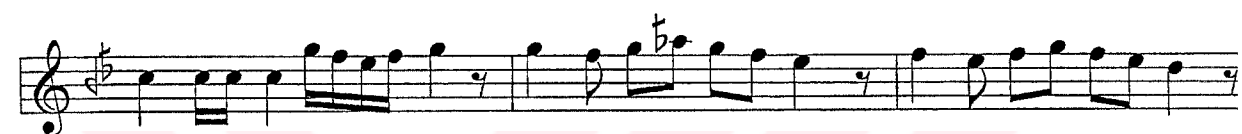
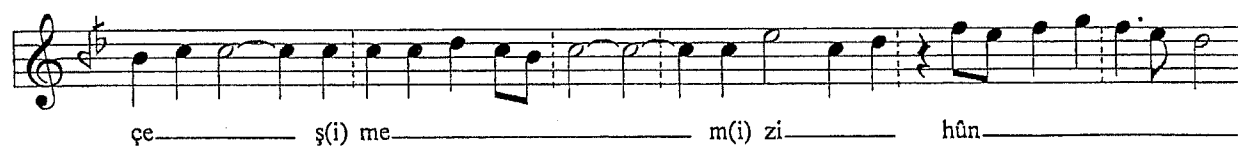
He y(i) E y(i) şe_____ h(i) d(i) nû

nû ş_în_____ â h(i) le bet

he y(i) pâ k_e_____ z(i) he me

e y(i) â lû lû de gî

He y(i) Bî ni şî şîn ki tâ

Yürük semâî

XI.T.

XII.

În

hâ ne ki pey ves te de r_o ban g(u) e gâ nest Ez

hâ ce be por sî d(i) ki în hâ ne i hâ nest Mes

ten d(i) he me hâ ne ke sî râ ha be r(i) nîst_____ yâ r(i) yâr (saz_____)Ez

her ki de r_â yed ki fû lâ nes t_û fû lâ nest yâ ri men yâr (saz_____)

XII.T.

Âh yâ ri men yâ ri me râ dost yâ ri men vay

XIII.

Biş

nev zi tû ney i hâ i hâ mî gû yed (saz_____)Es

XVI.

Bâ z(i) e z ân kû hi kaf â me di an ka yı aşk
Bâ z(i) be r â med zi cân na' re vû hey hâ yı aşk
Aş k(i) ni dâ yı bû lend ker d(i) be â vâ zı aşk
Kây di li bâ lâ be pür be ni ger bâ lâ yı aşk

XVI.T.

Yâr _____ yû re ğim yâr (saz _____) gör ki ne ler var (saz _____)

XVII.

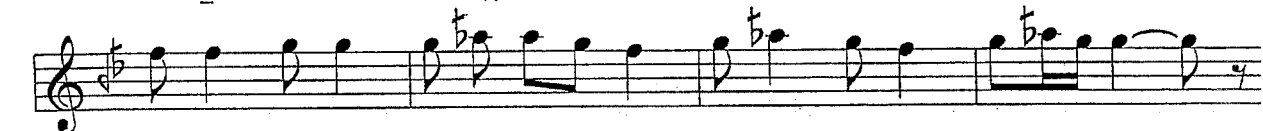
Kû cas t(i) mut rı bı cân tâ zi nâ' re hâ yı sa lâ

De r_ef ke ned de m(i) o der he zâ r(i) se r(i) se v(i) dâ

De r_ef ke ned de m(i) o der he zâ r(i) se r(i) se v(i) dâ (saz _____)

Çû â f(i) tâ bı ce mâ let be r â me d_ez meş rik

Zi zer re zer re ş i nî dem ki ne' em Mev lâ nâ

Zi zer re zer re ş i nî dem ki ne' em Mev lâ nâ

Dördüncü Selâm

Evfer

XVIII.

Sul tâ nı me nî

(saz—)sul tâ nı me nî—

E n(i)der di l_ü cân

cân î mâ nı me nî

(saz—)De r(i) me n(i) be de mî

(saz—)men zin de şe vem—

m Ye k(i) cân çi bî ved

ve d(i) sad câ nı me nî

Hicaz Mevlevî Âyîn-i Şerîfi

Birinci Selâm

Düyek

Kutb-i nâyî Osman De

I.

Yâ Kad men li vâ ü .a
Kad men hâ be men ye kû

ş kî ke lâ zâ le â li yâ (saz
nü mi ne'l aş kî hâ li yâ (saz

yâ r(i) he y(i) sul tâ nî me
yâ r(i) he y(i) sul tâ nî me

vay (saz) vay (saz

Nâ dâ ne sî mü a

ş kî ke fî en fû si'l ve râ

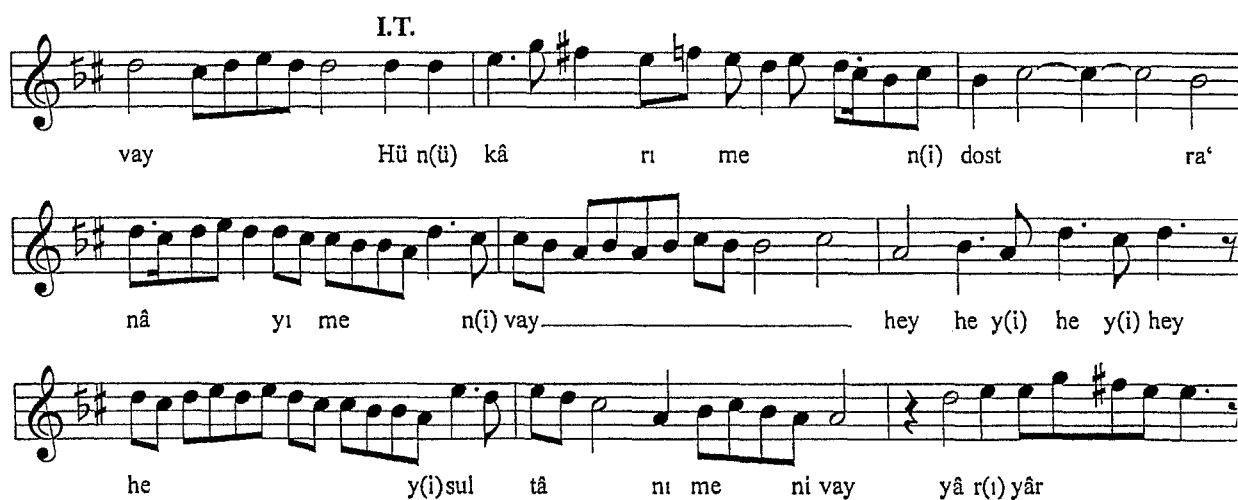
yâ r(i) he y(i) sul tâ nî me n(i) vay (saz

Âh yâ kü m(ü) ce lâ

li (ye) cel le ce lâ li yâ (saz

yâ r(i) he y(i) sul tâ nî me

I.T.

vay Hũ n(ũ) kâ rĩ me n(i) dost ra'

nâ yĩ me n(i) vay hey he y(i) he y(i) hey

he y(i)sul tâ nĩ me nĩ vay yâ r(i) yâr

II.

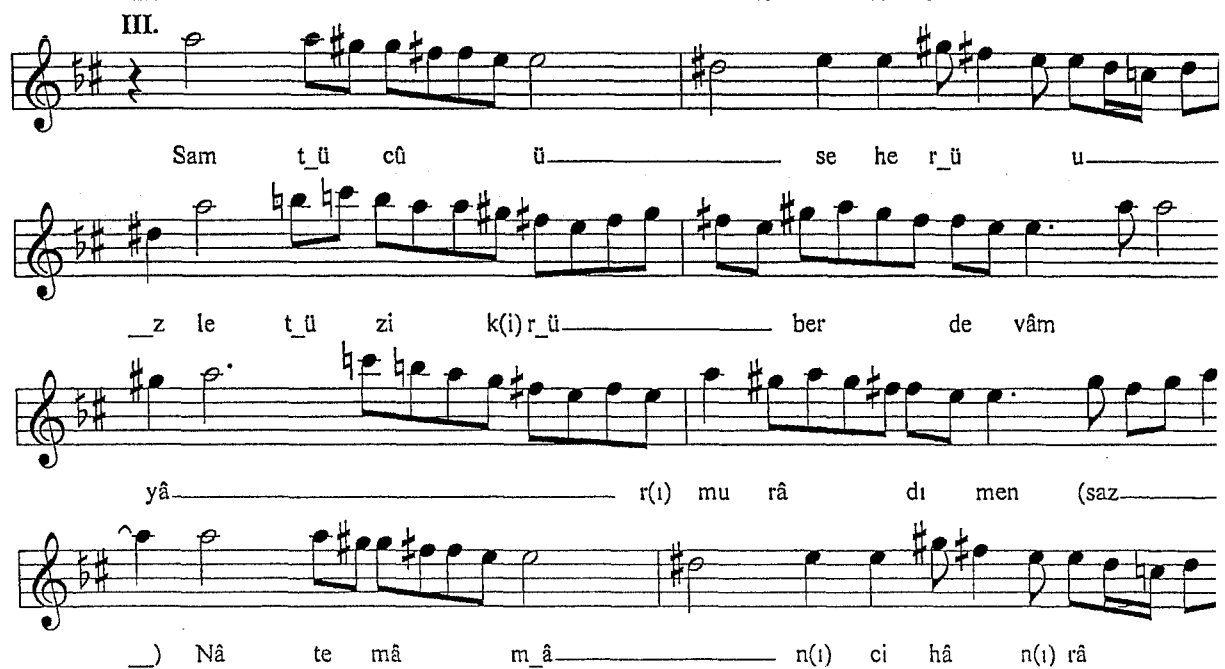
Kur re tũ'l ay nĩ me nĩ e
Sad he zâ rân â fe rĩ be

y cá be lĩ yâ r(i) yâ
r rũ yĩ tũ yâ r(i) yâ

r Mâ hi be di rĩ ger d(i) mâ ge
r Mĩ fe ri s(i) ted hũ rĩ vũ Rĩ

r(i) dân be lĩ (saz) yâ r(i) yâr
d(i) vãn be lĩ (saz) yâ r(i) yâr

III.

Sam t_ũ cũ ũ se he r_ũ u

_z le t_ũ zi k(i)r_ũ ber de vãm

yâ r(i) mu râ dĩ men (saz

) Nâ te mả m_ả n(i) ci hã n(i) rã

— mî kû ne d(i) kâ — rî ta mâm

yâ — r(i) mu râ dî men (saz —

—) As lî î n(i) cû mû le ke mâ lâ — tî be cû z(ü) mû

— r şi d(i) nîst yâr — mu râ dî men

Sad rî sâ hî — bî dî lî kâ mî — l(i) sî fâ t(i) bah

râ şâm yâ — r(i) mu râ dî men he y(i)

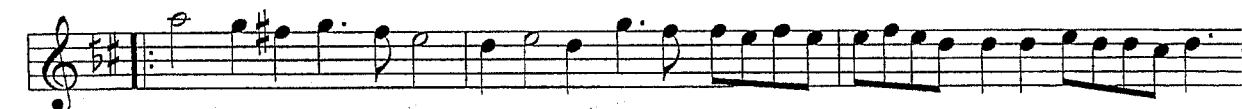
IV.

Şev k_u ha yâ lî dos — t_ü te nî m(i) câ

nî câ n_i der he y(i) he y(i) he y(i) hey hey câ nî men

Sû	d ü	zi yâ n ü	ze —	v(i) k u ga mî	bî
Kâ	hî	te bes sū m i	—	lê se lâ	mî
Aşk	â	şi nâ ye se —	—	c(i) de ye â	yet

ni şâ	n_i der	he	y(i) he	y(i) hey câ	nî men
ta mâ	mî nâz	he	y(i) he	y(i) hey câ	nî men
be yâ	n_i der	he	y(i) he	y(i) hey câ	nî men

Bir tâ bî var ki şû —

le i rû h(u) sâ ri yâ r(i) da

Ci b(i) rî li aş ki le m'(i) â si na dî

de bâ n_i der he y(i) he y(i) he y(i) hey hey câ ni men

V.
Dâ ne n(i) de m_e zel â
Ber bâ mi fe lek â

h se c(i) de be r(i)
h bü r(ü) de m_e z_ân

rû rû yi sa ne m(i) râ â
rû rû yi â le m(i) râ â

1 2
h he y(i) he y(i) hey mak bû li men mak bû li me n(i) âh
h he y(i) he y(i) hey

Mu' cîz be nû mâ e z(i)le bi

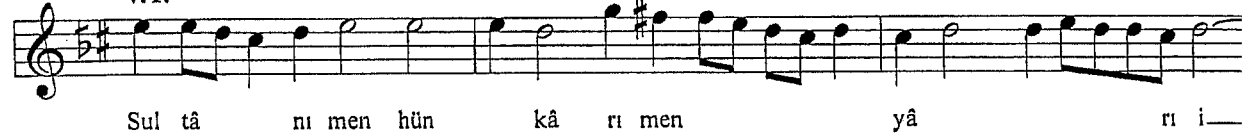
lâ le t(i) çü Me si hâ

he y(i) he y(i) hey mak bû li men

Tâ zi n(i) de kü ni âh mü r(ü) de (i)

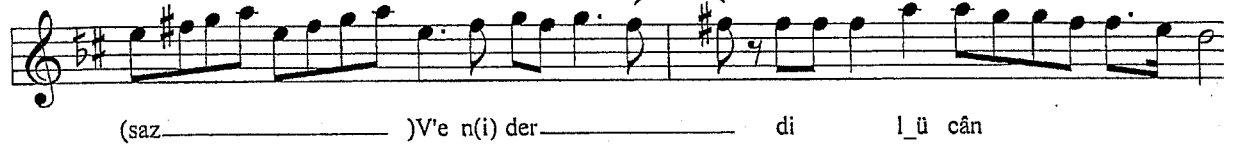
V.T.

İkinci Selâm

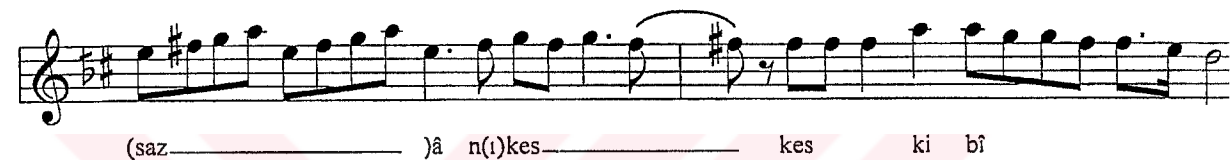
Evfer

VI.

VII.

VII.T.

Üçüncü Selâm

Düyek

VIII.

Hüs ün ye kî hasenye kî yâr ye kî sũ han yekî (saz—

Rû h(u)ye kî beden ye kî yâr ye kî sũ han ye kî (saz—

Yâ rı di lî ha zen ye kî tâ de mi â te şın ye kî (saz—

Mil ke ti aş k_u dînye kî yâr ye kî sũ hân ye kî (saz—

Ay nı he me a yân ye kî ma' nâ yı her beyân ye kî (saz—

Zik ri di l_ü zebân ye kî yâr ye kî sũ han yekî (saz—

Aş k_u me lâ le tem ye kî sak mı se lâ metem ye kî (saz—

Men u me lâ metemye kî yâr ye kî sũ han ye kî

Aksak semâî

VIII.T.

VIII.T.

SONUÇ

Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'den bu yana bütün Mevlevî muhipleri, mûsikî başta olmak üzere çeşitli ilim dalları ve güzel sanatlar ile meşgul olmuş; Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli kültür merkezlerinde kurulan mevlevîhanelerde, tekkelerde faaliyet göstermişlerdir.

Zamanın bir çeşit konservatuarları diyebileceğimiz bu Mevlevî tekkelerinin, dînî ve dir dışı saz ve söz mûsikî eserleri besteliyen bir çok mûsikîşinasın yetişmesinde katkıları olduğu bilinmektedir. Bu mevlevîhanelerde yapılan sema' esnasında okunan ve çalınan âyin-i şerîfle dînî mûsikîmizin en mühim eserleridir.

Bestesi kaybolmuş olanların dışında notaları zamanımıza kadar ulaşabilmiş âyinlerin en eskileri “âyin-i kadîm” veya “beste-i kadîm” adıyla anılan, XV. veya XVI. yüzyıla ait bestekârları bilinmeyen, dügâh, hüseyinî ve pencgâh makamlarındaki üç âyindir. Bunları bestakârı bilinen ilk eser olan Edirneli Kûçek Derviş Mustafa Dede'nin (ö.1684) beyâtî âyin takip eder. Daha sonraları ise XVIII. yüzyılda bestelenmiş on bir, XIX. yüzyıl da bestelenmiş altmış yedi âyin ile elde notası bulunan eserlerin sayısı yüz yirmi altıya ulaşmıştır.¹⁸⁹

Yaptığımız bu çalışmada İstanbul Mevlevîhanelerinde on dört bestakâr Mevlevî şeyhini yaşamış olduğunu tespit etmiş bulunuyoruz. Bu bestekârlardan on birinin hayatı hakkında geniş bilgilere sahip bulunmamıza rağmen maalesef üç bestekârımız ile ilgili kaynaklarda yeteri kadar bilginin olmadığı görülmüştür.

¹⁸⁹ Tanrıkorur, “Âyin”, *TDVİA*, c.IV, s.252

BİBLİYOGRAFYA

Abdülbâkî Gölpınarlı

-*Melâmîlik ve Melâmîler*, Ekim 1992

-*Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1983

Abdülbâkî Nâsır Dede

-*Defter-i Dervîşân*, Süleymâniye Ktp., Nâfiz Paşa, nr.1194

-*Tercüme-i Menâkıbu'l-Ârifin*, Süleymâniye Ktp., Nâfiz Paşa, nr.1126

-*Tetkik u Tahkik*, Süleymâniye Ktp., Nâfiz Paşa, nr.1242/1; Topkapı Sarayı Ktp., Emânet Hazînesi, nr.2069

Ali Enver

Semâhâne-i Edeb, İstanbul 1309

Bedi N.Şehsuvaroğlu

Eczacı Yarbay Halil Can, İstanbul 1974

Cemâleddin Server Revnakoğlu

“Kutb-ı Nâyî Şeyh Osman Dede ve Mi'râciyesi”, *Yeni Tarih Dünyası Mecmuası*, İstanbul 1954, c.II, sy.14, s.615-616

Ekrem Karadeniz

Türk Mûsikîsinin Nazariye ve Esasları, Ankara tarihsiz

Esrar Dede

Tezkiretü 'ş-Şuarâ-yı Mevleviyye, Fâtih Millet Ktp., Ali Emîri, nr.756

Eugenia Popescu Judetz

Türk Musikisi Kültürünün Anlamları, (Çvr.Bülent Aksoy), İstanbul 1996

Evliyâ Çelebi

Seyâhatnâme (nşr.Ahmed Cevdet), İstanbul 1314-1938, c.I-X

Fatma Âdile Başer

Türk Mûsikîsinde Abdûlbâki Nâsır Dede,
(M.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi),
İstanbul 1996

Haydar Sanal

Mehter Mûsikîsi, İstanbul 1964

Hüseyin Vassaf

Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr, Süleymânîye Ktp.,
Yazma Bağışlar, nr.2309, c.I-V

İbnülemin Mahmud Kemal İnal

-Hoş Sadâ, İstanbul 1958
-Son Hattatlar, İstanbul 1970
-Son Asır Türk Şairleri, İstanbul 1969-1970,
c.I-IV

Kâmil Yılmaz

Tasavvuf ve Tarikatlar, İstanbul 1997

Mehmed Süreyyâ

Sicill-i Osmânî, İstanbul 1311, c.I-V

Mehmed Ziyâ

-1328 Sene-i Mâliyesine Mahsus Musavver
Nevsâl-i Osmânî, İstanbul 1328-1330
-Yenikapı Mevlevîhânesi, İstanbul 1329

Mirzazâde Sâlim Mehmed Emin

Tezkire-i Sâlim, İstanbul 1315

Muzaffer Erdoğan

-“Mevlevî Kuruluşları Arasında İstanbul
Mevlevîhaneleri”, Güneydoğu Avrupa
Araştırmaları Dergisi, İstanbul 1975-1976,
c.IV, V, s.15-42

Müstakimzâde Süleyman

Tuhfe-i Hattâtîn, İstanbul 1928

Sadeddin Efendi

Nuri Özcan

Yüksek Lisans Ders Notları, (Dînî Mûsikî)

Orhan Nasuhioğlu

“Dînî Mûsikîmizin Bir Şâheseri Mi’râciye”,
Mûsikî Mecmuası, İstanbul 1974, sy.292, s.4-

Rauf Yektâ	<i>Esâtîz-i Elhân</i> , İstanbul 1318-1341, c.I-III
Resûhi Baykara	“Birinci Harb-i Umûmide Mücahidîn-i Mevleviye Alayı”, <i>Yeni Tarih Dünyası</i> <i>Mecmuası</i> , İstanbul 1953, c.I, sy.3, s.106-108
Sadettin Heper	-“Türk Mûsikîsi ve Nay-i Osman Dede”, <i>Mevlâna Göldestesi</i> , Konya 1964, s.61-63 - <i>Mevlevî Âyinleri</i> , Konya 1979
Sadeddin Nüzhet Ergun	- <i>Türk Şairleri</i> , İstanbul 1935-1945, c.I-IV <i>Türk Musikisi Antolojisi</i> , İstanbul 1942-1943, c.I-II
Subhi Ezgi	<i>Nazari ve Ameli Türk Musikisi</i> , İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı, İstanbul 1933-1953, c.I-V
Süleyman Erguner	<i>Kutb-ı Nâyî Osman Dede ve Rabt-ı Ta’bîrât-ı</i> <i>Mûsikî</i> , (M.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1991
Şeyhî Mehmed	<i>Vakâyı’l Fuzalâ</i> , (nşr.Abdülkâdir Özcan 1989)
Tarık Kip	<i>TRT Türk Sanat Musikisi Saz Eserleri</i> <i>Repertuarı</i> , İstanbul 1981
Zâkir Şükrü	-“Derûn-i İslâmbol’daki Hânîkahların Silsile-i Meşâyihidir”, (nşr.Şinasi Akbatu), <i>İslâm</i> <i>Medeniyeti Mecmuası</i> , İstanbul Haziran 1980, c.IV, sy.3, s.77-78, 85-86, 94-97; İstanbul Ocak 1981, c.V, sy.1, s.83-84; İstanbul 1981, c.V, sy.2, s.106-107

ANSİKLOPEDİ MADDELERİ

- Abdullah Uçman - “Ahmed Celâleddin Dede” *TDVİA.*, İstanbul 1989, c.II, s.53
- Cinuçen Tanrıkorur - “Âyin” *TDVİA.*, İstanbul 1991, c.IV, s.251-252
- Ekrem Işın - “Ali Nutkî Dede” *DBİA.*, İstanbul 1993, c.I, s.194-195
- “Beşiktaş Mevlevîhanesi” *DBİA.*, İstanbul 1994, c.II, s.168-171
- “Galata Mevlevîhanesi” *DBİA.*, İstanbul 1994, c.III, s.362-364
- “Yenikapı Mevlevîhanesi”, *DBİA.*, İstanbul 1994, c.VII, s.476-481
- M.Baha Tanman -“Kasımpaşa Mevlevîhanesi”, *DBİA.*, İstanbul 1994, c.IV, s.482-485
- “Üsküdar Mevlevîhanesi” *DBİA.*, İstanbul 1994, c.VII, s.348-349
- Mehmet Güntekin -“Osman Dede(Nayî)”, *DBİA.*, İstanbul 1994, c.VI, s.161
- Nuri Özcan -“Abdûlbâki Nâsır Dede”, *TDVİA.*, İstanbul 1988, c.I, s.199
- “Abdürrahim Künhî Dede”, *TDVİA.*, İstanbul 1988, c.I, s.292
- “Ali Dede, Arapzâde”, *TDVİA.*, İstanbul 1989, c.II, s.385-386
- “Ali Nutkî Dede”, *TDVİA.*, İstanbul 1989, c.II, s.423-424
- “Baykara, Abdûlbâki”, *TDVİA.*, İstanbul 1992, c.V, s.246-247
- “Hüseyin Fahreddin Dede”, *TDVİA.*, İstanbul 1998, c.XVIII, s.546-547
- Reşat Ekrem Koçu -“Abdûlbaki Nâşir [Nasır] Dede” *İst.Ans.*, İstanbul 1958, c.I, s.78
- “Abdürrahim Künhi Dede”, *İst.Ans.*, İstanbul 1958, c.I, s.153-154
- “Ahmed Ârif Hikmet Dede”, *İst.Ans.*, İstanbul 1958, c.I, s.328
- “Ahmed Celâleddin Dede”, *İst.Ans.*, İstanbul 1958, c.I, s.334
- “Ali Dede Efendî (Arabzâde, Serneyzen)”, *İst.Ans.*, İstanbul 1959, c.II, s.644
- “Ali Nutkî Dede (Seyyid)”, *İst.Ans.*, İstanbul 1959, c.II, s.679
- “Baykara (Mehmed Abdûlbâki)”, *İst.Ans.*, İstanbul 1960, c.IV,

s.2277-2278

-“Beşiktaş Mevlevihanesi”, *İst.Ans.*, 1961, c.V, s.2585-2586

-“Celâleddin Dede Efendi (Mehmed)”, *İst.Ans.*, İstanbul 1963, c.VI, s.3419-3420

Süleyman Uludağ -“Âyin” *TDVİA.*, İstanbul 1991, c.IV, s.250-251

Yılmaz Öztuna -“Abdûlbâki Sırrî Dede” *BTMA.*, İstanbul 1990, c.I, s.15

-“Ali Nutkî Dede (Şeyh)” *BTMA.*, İstanbul 1990, c.I, s.50-51

-“Ârif Hikmetî Dede”, *BTMA.*, İstanbul 1990, c.I, s.110

-“Atâullâh Dede (Şeyh Mehmed)”, *BTMA.*, İstanbul 1990, c.I, s.123

-“Baykara (Abdûlbâkî Şeyh Müderris Mehmed Abdûlbâkî Dede)”, *BTM* İstanbul 1990, c.I, s.150

-“Celâleddin Dede (Şeyh Mehmed, “Şeyhi”, Tanbûrî ve Neyzen)”, *BTM* İstanbul 1990, c.I, s.173-174

-“Fahreddin Dede (Neyzen Şeyh Hüseyin, “Fahrî”)” *BTMA.*, İstanbul 1990, c.I, s.279-281

-“Osman Dede (Kutb-ı Nâyî Şeyh “Osmân”, “Nâyî”)”, *BTMA.*, İstanbul 1990, c.II, s.169-170

-“Osman Dede Efendi (Kutb-ı Nâyî Şeyh “Osmân”, “Nâyî)”, *MEBTA.*, Ankara 1977, c.XXVI, s.78-79

-“Saîd Dede (Şeyh Neyzen Mehmed)”, *BTMA.*, İstanbul 1990, c.II, s.252-253

-“Saîd Dede Efendi (Şeyh Neyzen Mehmed)”, *MEBTA.*, Ankara 1980, c.XXVIII, s.48

-“Yûsuf Dede (Şeyh Musâhib-i Şehryârî Hâfız Çengî ve Neyzen)”, *BTMA.*, İstanbul 1990, c.II, s.501-502

İNDEKS

- Abdullah Necib, 14, 26
Abdullah Necib Dede, 14
Abdullah Uçman, 25
Abdurrahman Bâhir Efendi, 28
Abdurrahman Sâmi Paşa, 30
Abdulahad Dede, 12
Abdülaziz, 13, 31
Abdülbâkî Dede(Baykara), 9, 16, 17, 18, 21, 29, 32, 38, 42
Abdülbâkî Gölpinarlı, 17, 18, 25, 27, 28, 30, 32
Abdülbâkî Nâsır Dede, 8, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 29, 41, 47
Abdülbâkî Sırrî Dede, 5, 8, 22, 28, 29, 41
Abdülgaâffar, 25
Abdülhalim Çelebi, 16
Abdülhalim Efendi, 33
Abdülkâdir Belhî, 32
Abdülkâdir Çelebi, 5
Abdülkadir Geylânî, 1
Abdülmeccid, 6, 9, 13
Abdülvâhid Çelebi, 16, 32
Abdürrahîm Künhî Dede, 8, 9, 18, 22, 23, 24, 25, 56
Âdem Dede, 4, 44
Ahmed Ağa (Vandakosta), 24
Ahmed Dede, 8
Ahmed Dede, 11
Ahmed Dede, 12
Ahmed Bahaeddin Dede, 26
Ahmed Bîcân, 40
Ahmed Celâleddin Dede, 6, 14, 24, 25, 26, 27, 35
Ahmed Efendi, 32
Ahmed Efendi, 32
Ahmed Eflâkî, 3, 20
Ahmed Fevzî Paşa, 13
Ahmed Fuad Efendi, 16
Ahmed Hikmet Ârif Dede, 14, 25
Ahmed Irsoy, 33
Ahmed Remzi Dede (Akyürek), 14, 17, 38
Ahmed Rifâî, 1
Ahmed Vesim Paşa, 13
Ahmed Yesevî, 1
Ahmet Avni Konuk, 35
Âkif Paşa, 33
Ali Dede, 5
Ali Dede, 10
Ali Dede, 10
Ali Dede, Arapzâde, 10, 27
Ali Enver, 18, 24, 25, 28, 40, 44, 45
Ali İzzet Dede, 25
Ali Nâilî Dede, 14
Ali Nutkî Dede, 8, 18, 19, 21, 22, 23, 28, 29, 30, 41, 67
Ali Rıza Dede, 10
Antoloji, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 45
Ârif Çelebi, 4
Arifi Ahmed Dede, 7
Arzî Mehmed Dede, 4
Âsım Efendi, 19
Atâullah Dede, 29, 33, 36
Atrabul Âsâr, 41
Avni Bey, 30
Ayşe Sıdika Hanım, 20
Aziz Dede, 26
Azmi Dede, 31
Balkanlar, 4
Bedi N.Şehsuvaroğlu, 26
Belhî Abdülfettah Efendi, 30
Beşiktaş Mevlevîhanesi (Bahâriye), 11, 12, 13, 27, 30, 31, 32, 33
BTMA., 17, 22, 25, 28, 29, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 45
Buhûrizâde Mustafa İtrî, 2

Büyük Osman Bey, 38

Câmî Ahmed Dede, 7

Cemal Dede, 33

Cemâleddin S.Revnaoğlu, 43

Cinuçen Tanrıkorur, 3, 142

Çelebi Ebûbekir Efendi, 28

Damad İbrahim Paşa, 7, 40, 42

DBİA, 9, 10, 11, 13, 14, 29, 30, 40, 42

Defter-i Dervîşân, 19, 20, 21, 29, 30

Dervîş Çelebi, 5

Dervîş Mehmed, 24

Divân-ı Eş'âr, 20

Divân-ı Kebîr, 3

Doğânî Ahmed Dede, 7

Ebûbekir Dede, 5, 8, 18, 22, 28, 29

Ebû Raşid, 25

Eczacı Yarbay Halil Can, 26

Ekrem Işın, 9, 11, 29

Ekrem Karadeniz, 43

el Minhâcî 'l Kawî fî Şerhi 'l-Mesnevî, 45

Enfâs-ı Bâkî, 18

Es'ad Dede, 16

Es'ad Efendi, 7

Es'ad Efendi, 40

Esâtiz-i Elhân, 30

Esrar Dede, 20, 22, 24

Eugenia Popescu Judetz, 43

Evliyâ Çelebî, 44, 45

Fatma Âdile Başer, 20, 21

Fatma Âliye Hanım, 31

Fatma Destînâ Hanım, 31

Fatma Fasiha Hanım, 31

Ferik Yusuf Paşa, 33

Galata Mevlevîhanesi, 4, 5, 6, 8, 11, 12, 18, 22, 24, 26, 28, 29, 34, 40, 41, 44

Gavsi Ahmed Dede, 5, 40, 41

Gavsi Baykara, 17

Gazzâlî, 1

Gelibolu Mevlevîhanesi, 11, 25, 26

Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, 31

Hâlet Efendi, 6

Halil Edip Bey, 37

Halil Efendi, 19

Halil Fazıl Dede, 10

Halil Nûman Bey, 5, 13

Halil Sâlik Dede, 10

Halim Efendi, 32

Hamâmizâde İsmâil Dede, 8, 20, 30, 32

Hamza Dede, (Kutb-i Nâyî), 40

Hasan Ağa, 10

Hasan Ali Yücel, 41

Hasan Hüsnî Dede, 36

Hasan Nazîf Dede, 12, 30, 32, 39

Hasan Nazîf Dede, 31

Haydar Sanal, 21, 43

Hekim Ali Dede, 10

Hoş Sadâ, 18, 19, 20, 30, 34, 35, 36, 37, 38, 39

Hüseyin Azmî Dede, 25

Hüseyin Çelebi, 4, 11

Hüseyin Dede, 5, 45

Hüseyin Dede, 11

Hüseyin Fahreddin Dede, 12, 27, 30, 31, 32, 33, 79

Hüseyin Hilmi Efendi, 30

Hüseyin Paşa, 11

Hüseyin Recep Hüsnü, 8, 19, 20, 23

Hüseyin Sadettin Arel, 33, 35

Hüseyin Vassaf, 19, 20

I. Abdülhamid, 5, 29

II. Beyazîd, 4

II. Abdülhamid, 9

II. Mahmud, 6, 8, 9, 10, 12, 13, 20

- III. Ahmed, 12, 40, 42
III. Selim, 4, 5, 10, 12, 20, 22, 29
IV. Murad, 11, 44
İbnülemin Mahmud Kemal İnal, 16, 17, 18, 19, 20,
26, 30, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 39
İbrâhim Dede, 10
İbrâhim Efendi, 40
İbrâhim Hân, 44
İbrâhim Zuhûrî Dede, 32
İKN. Mevlevî Âyinleri, 22, 23, 24, 30, 32, 38, 46, 56,
67, 79, 87, 100, 113, 124, 135
Îsâ Dede, 5
İskender Efendi, 30
İskender Paşa, 4
İslâm Med.Mec., V, 11, 14, 19, 22, 25, 27, 28, 31, 34,
37, 39, 41, 45
İsmâil Efendi, 40
İsmâil Hakkı Bey, 33
İsmâil Hakkı Efendi, 35
İsmâil Hulûsî Dede, 14
İsmâil Paşa, 9
İsmâil Rûsûhî Dede, 4
İsmâil Saib Efendi, 16
İsmet Ağa, 38
İsmet Bey, 31, 37
İst.Ans., 16, 17, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30,
37, 39
İzzet Molla, 19

Kâmil Yılmaz, 1, 4
Kara Mustafa Dede, 25
Kârî Ahmed Dede, 7
Kâsım Dede, 10
Kasımpaşa Mevlevîhanesi, 8, 9, 10, 11, 27
Kaya Sultan, 12
Kayıl, 34
Kâzım Paşa, 34
Kâzım Uz, 33
Kemal Ahmed Dede, 6, 17
Kemâleddin Dede, 31
Konevî Hâlid Dede, 14
Kûçek Dervîş Mustafa Dede, 142
Kudretullah Dede, 5, 6, 29
Kutb-ı Nâyî Osman Dede ve Rabt-ı Ta'birât-ı Mûsikî,
40, 41, 42, 44
Kutb-i Nâyî Osman Dede, 5, 18, 22, 40, 42, 100, 113,
124, 135
Küçük Osman Bey, 38

M.Baha Tanman, 10, 11, 14
M.Salih Uzdilek, 35
Mahfel ve Osmanlı Tarih ve Edebiyatı, 18
Mahmud Cemil Bey, 37
Mahmud Dede, 5, 12, 39
Mahmud Dede, 4
Mahmud Efendi, 36
Mahmud Sadreddin Çelebi, 12, 34
Malkoç Mehmed Efendi, 6, 7
MEBTA, 22, 39, 41, 44
Mecmûa, 32
Mehmed Ağa, 10
Mehmed Atâullah Dede, 6, 29, 33, 34, 35, 36
Mehmed Celâleddin Dede, 9, 16, 33, 35, 36, 37, 38,
39, 87
Mehmed Çelebi, 19
Mehmed Dede, 4
Mehmed Dede, 4
Mehmed Dede, 7
Mehmed Dede, 10
Mehmed Dede, 10
Mehmed Dede, 11
Mehmed Dede, 12
Mehmed Dede, 26
Mehmed Efendi, 7
Mehmed Efendi, 16
Mehmed Elif Efendi, 16
Mehmed Emin Dede, 14
Mehmed Es'ad (Şeyh Gâlip), 5, 8, 30
Mehmed Hakîkî Dede, 11
Mehmed Hasib Dede, 14

- Mehmed Hüsameddin Dede, 14
Mehmed Hüsnî Dede, 8
Mehmed Kadri Dede, 12, 39
Mehmed Kudretullah Efendi, 34
Mehmed Nasûhî Efendi, 43
Mehmed Rûhî Dede, 5
Mehmed Rûhî Dede, 25
Mehmed Sâdık Dede, 5, 8
Mehmed Sâdık Dede, 10
Mehmed Sâdık Dede, 11
Mehmed Saîd Dede, 12, 39
Mehmed Saîd Hemdem Çelebi, 23, 30
Mehmed Suphi Ezgi, 26, 33, 35, 38, 43
Mehmed Suûd Yavsi, 18
Mehmed Süreyya, 23
Mehmed Şemseddin Dede, 5, 8, 10, 27
Mehmed Şemseddin Dede, 10
Mehmed Zeki Dede, 14
Mehmed Ziyâ, 18, 19, 22, 23, 24, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 39
Mehmet Emin Yazıcı, 33
Mehmet Güntekin, 40
Mehmet Münir Kökten, 33
Mehter Mûsikîsi, 21, 43
Mekâlid-i Aşk, 34
Melâmîlik ve Melâmîler, 28
Menâkıbu'l-Ârifîn, 20
Mesnevî, 2, 3, 7, 16, 30, 32, 37, 40, 45
Mevlâna Celâleddin-i Rûmî, IV, 2, 3, 6, 23, 40, 43, 142
Mevlâna Güldestesi, 17, 37, 40
Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik, 25, 27, 28, 30, 32, 40
Mısır Mevlevîhanesi, 25, 26
Mihrişah Vâlide Sultan, 10
Mirzazâde Sâlim, 40
Muhammed Ebû Raşid, 25
Mûsâ Dede, 16
Mûsâ Sâfi Dede, 5, 8, 10, 21
Mûsikî Mecmuası, 43
Mustafa Efendi, 13
Mustafa Efendi, 19
Mustafa Efendi, 36
Mustafa Nâili Efendi, 36
Mustafa Tahralı, IV
Muzaffer Erdoğan, 31
Münir Baba, 32
Münire Hanım, 36
Müstakimzâde, 40, 42
Nâci Ahmed Dede, 5, 7, 11, 45
Nâilî, 26
Nazari ve Ameli Türk Musikisi, 33, 35, 43
Nazife Zeliha Hanım, 16, 36
Nazım, 45
Nevsâl-i Osmânî, 30, 31, 32
Nikagos Ağa, 38
Nota-ı Türkî, 43
Nûreddin Efendi, 28
Nuri Özcan, IV, 2, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33
Nurullah Kılıç, 33
Orhan Nasuhioğlu, 43
Osman Ağa, 5
Osman Dede, (Kutb-i Nâyî), 5, 22, 38, 40, 41, 42, 4
Osman Salâhaddin Dede, 9, 20, 21, 30, 31, 36, 37
Ömer Dede, 28, 29
Rabt-ı Ta'birât-ı Mûsikî, 42
Râsilh, 27
Râşid Dede, 12, 13, 31
Râtib Efendi, 32
Rauf Yektâ Bey, 30, 33, 35, 38, 43
Ravzatü'l-i 'caz fi'l-mu'cizâti'l-mümtaz, 42
Ravzatü'n Nûr, 45
Refik Bey, 34
Reisülküttap Hayrî, 27
Resûhi Baykara, 16, 17, 18

Reşat Ekrem Koçu, 16, 17, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 26,
27, 28, 30, 37, 39

Risâle-i Sipehsâlâr be Menâkub-ı Hudâvendigâr, 32
Rubâ'îyyât, 3

Sâbit, 26

Sabûhî Ahmed Dede, 7

Sadeddin Nüzhet Ergun, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 24,
25, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 36, 37, 38, 39, 40,
41, 42, 43, 44, 45

Sadettin Arel, 38

Sadettin Heper, 20, 22, 24, 32, 33, 36, 38

Safâyî, 4, 19, 44

Sahîh Ahmed Dede, 8, 16, 20, 28, 29

Saîd Dede, 39

Saîde Hanım, 18, 22, 28, 41

Sâlih Dede, 33, 39

Sâlim Bey, 39

Sâmi Efendi, 35

Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr, 19, 20

Selîm Dede, 5

Semâhâne-i Edeb, 18, 24, 25, 28, 40, 44, 45

Semâhat Ömer Dede, 10

Seyâhatnâme, 44, 45

Sırrî Abdî, 4, 9, 10

Sicill-i Osmânî, 23, 28, 29

Son Asır Türk Şairleri, 16, 17, 26, 30, 32

Son Hattatlar, 35, 36

Sultan Divanî, 27

Sultan Reşad, 9

Sultan Veled, IV, 3, 4

Suphî Ezgi, 33, 35, 38, 43

Süleyman Dede, 11

Süleyman Erguner, 40, 41, 42, 44

Süleyman Sırrî Efendi, 34

Süleyman Uludağ, 2

Şemsi Dede, 5

Şerh-i Ta'rib-i Şâhidî, 21

Şevkiye Hanım, 17

Şeyhî Mehmed, 44, 45

Tâhir Efendi, 36

Tâhir Olgun, 16, 17, 38, 39

Tahrîriyye, 21

Tanık Kip, 22, 28

Tasavvuf ve Tarikatlar, 1, 4

TDVİA, 3, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 24, 25, 26, 27, 28,
29, 30, 31, 32, 33, 142

Tedkik u Tahkik, 21, 24

Tercüme-i Eflâkî, 20

Tercüme-i Menâkibu'l Ârifin, 20

Tetkik-u Tahkik, 20, 21

Tezkire-i Sâlim, 40

Tezkiretü 'ş-Şuarâ-yı Mevlevîyye, 20

TRT Türk Sanat Musikisi Saz Eserleri Repertuarı, 22
28

Tuhfe-i Hattâtîn, 40, 42

Türk Musikisi Kültürünün Anlamları, 43

Türk Mûsikîsi 'nde Abdûlbâki Nâsır Dede, 20, 21

Türk Mûsikîsinin Nazariye ve Esasları, 43

Türk Şairleri, 17, 18, 25, 26, 27, 36, 37, 39

Üsküdar Mevlevîhanesi, 5, 13, 25, 26

Vakâyü'l Fuzalâ, 44, 45

Vayis, 34

Vecdî, 26

Veled Çelebi (İzbudak), 27, 42

Veli Dede, 4

Yeni Tarih Dünyası Mecmuası, 16, 43

Yenikapı Mevlevîhanesi, IV, 6, 7, 8, 9, 10, 16, 17, 1
20, 21, 22, 23, 24, 28, 29, 30, 31, 33, 35, 36, 37,
42, 43

Yenikapı Mevlevîhânesi, 16, 18, 19, 22, 23, 24, 28,
29, 34, 35, 36, 37, 38

Yılmaz Öztuna, 4, 17, 22, 25, 28, 29, 32, 33, 34, 35
36, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 45

Yusuf Dede (Çengi), 11, 44, 45

Yusuf Paşa, 39

Yusuf Zühdi Dede, 12, 39

Yüksek Lisans Ders Notları, 2

Zâkir Şükrü, 10, 11, 14, 19, 22, 25, 27, 28, 31, 34, 37
39, 41, 45

Zekâi Dede, 32

Zübeyde Havvâ Hanım, 30

